

Najnowsze zmiany w gospodarce społecznej w Unii Europejskiej

STUDIUM

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny

Najnowsze zmiany w gospodarce społecznej w Unii Europejskiej

CIRIEC-International – Centre international de recherches et d’information
sur l’économie publique, sociale et coopérative

Dyrektorzy: Jose Luis Monzón i Rafael Chaves

CES/CSS/12/2016/23406

Informacje i opinie przedstawione w niniejszym badaniu pochodzą od autorów i niekoniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny nie gwarantuje dokładności danych zawartych w badaniu. Ani Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny, ani żadna osoba działająca w jego imieniu nie ponoszą odpowiedzialności za ewentualny sposób wykorzystania informacji w nim zawartych.

SPIS TREŚCI

Przedmowa: Luca Jahier, przewodniczący Grupy Innych Podmiotów Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego (EKES), Krzysztof Balon i Alain Coheur, rzecznicy Kategorii „Gospodarka społeczna” EKES-u.

Wstęp

1. Wprowadzenie i cele
2. Koncepcja gospodarki społecznej oraz główne powiązane z nią podejścia teoretyczne
3. Gospodarka społeczna i powiązane z nią nowo powstające koncepcje w Europie
4. Polityka publiczna względem gospodarki społecznej na szczeblu europejskim w ostatnim czasie (2010–2016)
5. Polityka publiczna względem gospodarki społecznej w Europie na szczeblu krajowym i regionalnym w ostatnim czasie (2010–2016)
6. Analiza porównawcza nowych przepisów krajowych w sprawie gospodarki społecznej w Europie
7. Znaczenie gospodarki społecznej w 28 państwach członkowskich UE
8. Metody i wskaźniki na potrzeby oceny gospodarki społecznej i jej oddziaływania
9. Wnioski

Bibliografia

Załącznik 1. Korespondenci

Załącznik 2. Kwestionariusze według krajów

Załącznik 3. Glosariusz

PRZEDMOWA, Luca JAHIER

Z wielkim zadowoleniem przyjmuję publikację badania pt. „Najnowsze zmiany w gospodarce społecznej w Unii Europejskiej”, zleconego przez Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (EKES) i przeprowadzonego przez CIRIEC. Publikując trzy kolejne badania począwszy od 2008 r., udowodniliśmy nasze nieustające zaangażowanie we wspieranie i w promowanie gospodarki społecznej w Europie.

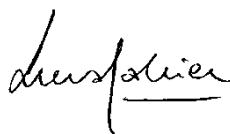
Badanie umożliwia pomiar poczynionych postępów dzięki dostarczeniu rzetelnych i porównywalnych danych. Wyraźnie wynika z niego, że gospodarka społeczna wyszła z kryzysu gospodarczego i finansowego w dużym stopniu nietknięta. Obecnie sektor ten zapewnia płatne zatrudnienie 6,3% ludności w wieku produkcyjnym w UE-28 – dla porównania w 2012 r. odsetek ten wyniósł 6,5%.

Wyrażam głębokie przekonanie, że gospodarka społeczna ilustruje i chroni wartości, na których została zbudowana Unia Europejska (art. 3 TUE). Stwarza ona okazję do uczestnictwa obywateli i kształtuje w nich poczucie odpowiedzialności za naszą zrównoważoną przyszłość. Ponadto jest to dalekosiężny instrument, który umożliwia UE zbliżenie się do realizacji zobowiązań podjętych w ramach programu działań ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju do roku 2030.

Z tego względu kluczowe znaczenie ma zwiększenie pomocy ze strony UE zapewnianej na rzecz gospodarki społecznej za pośrednictwem Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Szczególnie cieszy mnie fakt, iż w ostatnich kilku latach kolejne prezydencje Rady UE nadawały priorytet gospodarce społecznej i z zadowoleniem przyjmowały wkład EKES-u w swoje prace.

Niemniej jednak wiele należy jeszcze uczynić, między innymi w celu zwiększenia widoczności i uznawania tego sektora. Mam szczerą nadzieję, że w niedalekiej przeszłości dokonane zostaną postępy na drodze do opracowania systematycznych statystyk dla różnych grup gospodarki społecznej oraz włączania gospodarki społecznej do statystyk krajowych. Stanowiłoby to niewątpliwie pierwszy konieczny krok w kierunku należytego uznania gospodarki społecznej. Uważam także, że istnieje duży niewykorzystany potencjał w zakresie powiązania unijnego wewnętrznego i zewnętrznego wymiaru gospodarki społecznej, w szczególności w stosunkach z państwami sąsiadującymi w czasach rosnących niepokojów politycznych, a także zawirowań gospodarczych i dotyczących bezpieczeństwa.

Wzywam wszystkie strony do połączenia sił i wzmożenia działań. Dokonaliśmy już znacznych postępów. Podążajmy nadal tą drogą!

Luca JAHIER
Przewodniczący Grupy Innych Podmiotów
Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (EKES)

PRZEDMOWA, Alain COHEUR

EKES po raz trzeci publikuje badanie pt. „Najnowsze zmiany w gospodarce społecznej w Unii Europejskiej” – poprzednie badania zostały przeprowadzone w latach 2008 i 2012. Badanie zlecone ośrodkowi badań CIRIEC nie jest jedynie aktualizacją wcześniejszych wersji, ale skupia się na trzech obszarach:

- gospodarce społecznej i nowo powstających koncepcjach / ruchach,
- polityce publicznej w ujęciu ogólnym ukształtowanej na szczeblu UE i w państwach członkowskich w ostatnich latach w celu udoskonalenia sektora gospodarki społecznej,
- wielkości gospodarki społecznej w każdym państwie członkowskim UE.

Publikacja niniejszego badania jest wyrazem większego zaangażowania EKES-u na rzecz uznawania i promowania gospodarki społecznej – sektora, który stanowi absolutną podstawę nie tylko zatrudnienia i spójności społecznej w całej Europie, ale także budowania i wzmacniania europejskiego filaru praw socjalnych.

Badanie podkreśla ważną – i rosnącą – rolę, jaką gospodarka społeczna odgrywa w gospodarce rynkowej, współdziałając z nią i funkcjonując obok niej. Poprzez dbałość o to, by efektywność ekonomiczna służyła potrzebom społecznym, gospodarka społeczna tworzy rzeczywiste współzależności między kwestiami gospodarczymi i społecznymi w miejsce podporządkowania jednego obszaru drugiemu.

Wielokrotnie podkreślano potencjał gospodarki społecznej w zakresie wzrostu gospodarczego w czasie kryzysu gospodarczego i społecznego. Gospodarka społeczna rzeczywiście stanowi modelowy przykład odporności i nie przestaje się rozwijać, gdy inne sektory gospodarki doświadczają trudności. Nie jest to produkt uboczny: przedsiębiorstwa gospodarki społecznej odzwierciedlają zapotrzebowanie na gospodarkę, która godzi ze sobą wymiar społeczny, gospodarczy i finansowy, która jest w stanie generować dobrobyt i która nie jest mierzona tylko kapitałem finansowym, ale także – i przede wszystkim – kapitałem społecznym. Motorem działalności przedsiębiorstw gospodarki społecznej nie są jedynie kryteria rynkowe lub kryteria wzrostu gospodarczego. Rozwój, dwucyfrowa rentowność i zyski nie stanowią dla nich najważniejszych celów – najważniejszy jest wkład w interes ogólny, spójność społeczną i dobrostan naszych społeczeństw.

Niniejsze badanie pokazuje, że zasadnicze znaczenie ma dalsze omawianie koncepcji przedsiębiorstwa społecznego w ramach szerszego, bardziej kompleksowego planu wspierania, promowania i rozwoju gospodarki społecznej, jej zasad i zarządzania nią. Kluczowe znaczenie ma także zachęcanie do wymiany dobrych praktyk z innymi państwami członkowskimi, które od dawna zdobywają doświadczenie w obszarze gospodarki społecznej.

Aby wspierać wzrost gospodarki społecznej, konieczne będzie wykazanie odwagi politycznej polegające na przyjęciu szczególnych środków dotyczących opodatkowania, pożyczek i biurokracji oraz na podjęciu praktycznych działań na potrzeby wsparcia gospodarki społecznej – w szczególności dla osób młodych, które chcą angażować się w bardziej odpowiedzialną gospodarkę i inwestować w ludzi.

EKES nadal będzie wiernym sojusznikiem przedsiębiorstw gospodarki społecznej.

Alain COHEUR
Rzecznik Kategorii „Gospodarka społeczna”
Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (EKES)

PRZEDMOWA, Krzysztof BALON

Aktualne wydanie badania EKES-u pt. „Najnowsze zmiany w gospodarce społecznej w Unii Europejskiej” potwierdza ponownie ważną rolę sektora gospodarki społecznej w tworzeniu miejsc pracy, ułatwianiu zrównoważonego wzrostu gospodarczego, dopasowywaniu usług do potrzeb oraz w rozpowszechnianiu bardziej godziwego dochodu i dobrobytu. Działania podejmowane przez podmioty gospodarki społecznej mają jednak o wiele szerszy kontekst, a mianowicie budują zarówno demokrację uczestniczącą, jak i kapitał społeczny. Dotyczy to szczególnie państw członkowskich, które przystąpiły do UE w 2004 r. i później. Większość z nich do lat 1989/1990 była krajami socjalistycznymi zdominowanymi przez Związek Radziecki, w których działania prowadzone przez społeczeństwo obywatelskie były bardzo ograniczone lub w ogóle nie istniały. Skutki tego kontekstu historycznego obejmują między innymi niestabilną sytuację finansową sektora organizacji pozarządowych oraz niski poziom zaangażowania społeczeństwa obywatelskiego w tworzenie lokalnych możliwości zatrudnienia. Jest to widoczne nawet w danych statystycznych: podczas gdy wskaźnik pracy najemnej w gospodarce społecznej wynosi 6,3% w całej UE, w „nowych” państwach członkowskich wynosi on średnio 2,5%.

Ex oriente lux: z drugiej strony, wiele nowych idei i podejść wywodzących się z tych krajów przyczynia się do wzbogacenia europejskiej gospodarki społecznej: od doświadczeń polskiego ruchu „Solidarność” po dyskusje na temat wdrażania zasady pomocniczości po niezależność gospodarki społecznej od władz i takie praktyczne przykłady jak słowacki model komunalnych przedsiębiorstw społecznych.

Stały dialog między ustawodawcami / politykami a sektorem gospodarki społecznej, zarówno na szczeblu krajowym, jak i europejskim, który obejmuje doświadczenia wszystkich państw członkowskich, wydaje się mieć ogromne znaczenie dla opracowania długoterminowej strategii rozwoju gospodarki społecznej. Wszystkie właściwe podmioty zachęca się do współpracy z EKES-em w dążeniu do uznania gospodarki społecznej za kluczową – być może dominującą – część przyszłego modelu gospodarczego i społecznego w Europie.

Krzysztof BALON

Rzecznik Kategorii „Gospodarka społeczna”
Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (EKES)

WSTĘP

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny zlecił opracowanie niniejszego sprawozdania ośrodkowi CIRIEC w celu podsumowania aspektów gospodarki społecznej w 28 państwach członkowskich Unii Europejskiej. Cel tego działania jest bardzo praktyczny: zapewnienie widoczności gospodarki społecznej oraz jej uznania. Sprawozdanie udziela odpowiedzi na następujące pytania: które podmioty są podmiotami gospodarki społecznej i jak wiele ich istnieje, gdzie one funkcjonują, jak się rozwijały, jaka jest ich wielkość lub na ile są ważne, jak są postrzegane przez społeczeństwo i rządy oraz jak zmieniały się w ostatnim czasie.

Sprawozdanie zostało opracowane w głównej mierze przez dwóch ekspertów Międzynarodowego Centrum Badań i Informacji na temat Gospodarki Publicznej, Społecznej i Spółdzielczej (CIRIEC), organizacji, którą Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny wybrał do realizacji tego zadania. Dyrektorzy i autorzy, José Luis Monzón i Rafael Chaves, są profesorami na Uniwersytecie w Walencji (IUDESCOOP-UV) i członkami Międzynarodowej Komisji Naukowej CIRIEC ds. Gospodarki Społecznej. Dyrektorzy korzystali ze stałego wsparcia i doradztwa ze strony komitetu ekspertów złożonego z dyrektorów oraz z zespołu w składzie: Marie Bouchard (przewodnicząca komisji naukowej CIRIEC), Cristina Barna (Bukaresztańska Akademia Nauk Ekonomicznych, Rumunia), Nadine Richez-Battesti (Uniwersytet Aix-Marseille, Francja), Roger Spear (Open University, Milton Keynes, Zjednoczone Królestwo), Gordon Hahn (SERUS, Szwecja), Alberto Zevi (LEGACOOP, Włochy) i Jorge de Sa (Uniwersytet Lizboński, Portugalia). Dr Marie Bouchard i dr Gemma Fajardo (IUDESCOOP, Uniwersytet w Walencji, Hiszpania) są autorkami konkretnych rozdziałów niniejszego sprawozdania.

Chcielibyśmy wyrazić naszą wdzięczność członkom Kategorii „Gospodarka społeczna” Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Social Economy Europe, którzy uprzejmie zgodzili się zaopiniować ten dokument. Przekazane przez nich informacje i uwagi były bardzo użyteczne podczas prowadzenia i finalizowania prac.

Jeden z głównych celów sprawozdania, tj. analiza porównawcza obecnego stanu gospodarki społecznej w poszczególnych krajach, byłby niemożliwy do osiągnięcia bez wydatnej pomocy 89 korespondentów – pracowników naukowych, ekspertów z sektora i urzędników służby cywilnej wysokiego szczebla – w 28 państwach członkowskich UE.

Antonio González Rojas z CIRIEC-España odegrał kluczową rolę w koordynowaniu sieci korespondentów oraz gromadzeniu i organizowaniu otrzymanych od nich obszernych informacji. Z wielką przyjemnością chcielibyśmy wyrazić uznanie dla znakomitej pracy, którą wykonał.

Ana Ramón ze służb administracyjnych CIRIEC-España oraz Barbara Sak i Christine Dussart z biura w Liège odpowiadały za prace administracyjne i sekretarskie związane z przygotowaniem sprawozdania, które zostało opracowane w języku hiszpańskim i angielskim oraz przetłumaczone i poddane korekcie głównie przez Ginę Hardinge.

Czujemy się zaszczytzeni, że mogliśmy kierować opracowywaniem tego sprawozdania, i mamy nadzieję, że przyczyni się ono do rozwoju gospodarki społecznej jako jednego z filarów struktury europejskiej.

Rafael Chaves i José Luis Monzón

ROZDZIAŁ 1

WPROWADZENIE I CELE

1.1. Cele

Ogólnym celem niniejszego sprawozdania jest przeanalizowanie najnowszych zmian w gospodarce społecznej w Unii Europejskiej (UE) i jej 28 państwach członkowskich. Koncentruje się ono na trzech obszarach: po pierwsze, na gospodarce społecznej i nowo powstających koncepcjach / ruchach związanych z obszarem między państwem a przedsiębiorstwami rynkowymi / nastawionymi na zysk, po drugie, na polityce publicznej w rozumieniu ogólnym opracowywanej na szczeblu zarówno UE, jak i państw członkowskich w ostatnich latach w celu wzmocnienia sektora gospodarki społecznej, i po trzecie, na pomiarze znaczenia gospodarki społecznej w każdym państwie członkowskim. Niniejsze badanie nie stanowi jedynie aktualizacji badań pt. „Gospodarka społeczna w Unii Europejskiej” przeprowadzonych przez CIRIEC i opublikowanych w latach 2008 i 2012 przez Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny, ale zawiera również analizę i ocenę najnowszych zmian w tym obszarze w Europie. Aby zapewnić odpowiedzi na pytania będące przedmiotem badania, projekt opierał się na trzech obszarach. W pierwszym obszarze, dotyczącym kwestii konceptualnych, badanie polegało na przeglądzie nowo powstających koncepcji, w ramach którego porównano je z ustaloną unijną koncepcją gospodarki społecznej i wskazano powiązane z nimi wyzwania.

W drugim obszarze, który dotyczył polityki publicznej, badanie skupiło się na strategiach politycznych ukierunkowanych na gospodarkę społeczną wdrożonych przez rządy na szczeblu europejskim i krajowym w ostatnim czasie (2010–2016). Środowisko i „ekosystem” gospodarki społecznej są istotnym czynnikiem, który może ułatwiać rozwój podmiotów gospodarki społecznej lub stanowić dla nich zewnętrzną przeszkodę. W projekcie określono ramy w celu zaklasyfikowania wszystkich tych strategii politycznych. Zapewniają one przegląd głównych inicjatyw wdrożonych na szczeblu UE i krajowym, analizę porównawczą nowych przepisów krajowych w sprawie gospodarki społecznej oraz ocenę ich oddziaływania w Europie.

Trzeci obszar ma charakter statystyczny. Jego głównym celem było dostarczenie danych ilościowych na temat gospodarki społecznej w 28 państwach członkowskich z zastosowaniem tej samej metody, którą wykorzystano w dwóch poprzednich badaniach przeprowadzonych przez CIRIEC dla EKES-u. Przeanalizowano w nim także najnowsze zmiany w statystykach i dostępnych danych w całej Europie.

1.2. Metody

Pracami nad sprawozdaniem kierowali przede wszystkim Rafael Chaves i José Luis Monzón z CIRIEC, będący także głównymi jego autorami. Doradzał im komitet ekspertów, który omówił cały harmonogram prac i metodykę, zaproponował sprawozdanie końcowe z udziałem dyrektorów oraz pomógł im w określeniu różnych klas przedsiębiorstw i organizacji tworzących część gospodarki społecznej w każdym z państw Unii Europejskiej.

W odniesieniu do samych metod w pierwszej części sprawozdania zastosowano definicję sektora przedsiębiorstw lub sektora rynkowego gospodarki społecznej zawartą w opracowanym przez Komisję Europejską „Podręczniku dotyczącym rachunków satelitarnych przedsiębiorstw gospodarki społecznej: spółdzielni i towarzystw pomocy wzajemnej” [Manual for drawing up the satellite accounts of cooperatives and mutual societies], który jest podstawą całościowej definicji gospodarki społecznej mającej na celu osiągnięcie szerokiego porozumienia wśród polityków i naukowców.

W związku z drugim celem sprawozdania w marcu i kwietniu 2017 r. przeprowadzono szeroko zakrojone badanie terenowe w formie kwestionariusza rozesłanego do 28 państw członkowskich UE. Kwestionariusze zostały przesłane do świadków mających styczność z przedmiotowymi zagadnieniami i posiadających fachową wiedzę w zakresie koncepcji gospodarki społecznej oraz innych związanych z nią zagadnień, jak również wiedzę na temat rzeczywistej sytuacji w tym sektorze w ich kraju. Eksperti ci obejmują naukowców akademickich, pracowników federacji i struktur reprezentujących sektor gospodarki społecznej oraz urzędników służby cywilnej zajmujących wysokie stanowiska w rządach krajowych, odpowiedzialnych za kwestie dotyczące gospodarki społecznej. Wyniki badania były bardzo zadowalające, ponieważ z 28 państw UE wpłynęło 89 wypełnionych kwestionariuszy (zob. załączniki 1 i 2).

Jeśli chodzi o trzeci cel pośredni sprawozdania, który dotyczył określania strategii polityki publicznej, osiągnięto go w drodze konsultacji z komitetem ekspertów i ekspertami z sektora, z wykorzystaniem informacji przekazanych w kwestionariuszach oraz w drodze rozmów z komitetem ekspertów.

ROZDZIAŁ 2

KONCEPCJA GOSPODARKI SPOŁECZNEJ ORAZ GŁÓWNE POWIĄZANE Z NIĄ PODEJŚCIA TEORETYCZNE

2.1. Obecna definicja i uznanie instytucjonalne gospodarki społecznej

Poprzednie sprawozdanie w sprawie gospodarki społecznej opracowane dla EKES-u¹ obejmowało opis historycznych zmian koncepcji gospodarki społecznej począwszy od jej źródeł w XIX w. po drugą połowę XX w.

Definicja gospodarki społecznej w formie, w jakiej jest ona znana dzisiaj, narodziła się we Francji w latach 70. XX wieku, gdy organizacje reprezentujące spółdzielnie, stowarzyszenia ubezpieczeń wzajemnych i stowarzyszenia utworzyły Krajowy Komitet Łącznikowy ds. Działalności Towarzystw Ubezpieczeń Wzajemnych, Spółdzielni i Stowarzyszeń (CNLAMCA). Od zakończenia II wojny światowej do 1977 r. pojęcie „gospodarka społeczna” wyszło z codziennego użycia, nawet w „rodzinach” w tym sektorze działalności gospodarczej. Europejskie konferencje spółdzielni, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych i stowarzyszeń odbyły się pod patronatem Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w latach 1977 i 1979 (EKES, 1986). W czerwcu 1980 r. CNLAMCA opublikował Kartę gospodarki społecznej, w której gospodarkę społeczną definiuje się jako zbiór organizacji, które nie należą do sektora publicznego, działają w sposób demokratyczny i których członkowie mają równe prawa i obowiązki oraz stosują szczególny system własności i podziału zysków, wykorzystując nadwyżki na rozwój organizacji i poprawę jakości usług świadczonych na rzecz swoich członków i społeczeństwa (*Économie Sociale*, 1981; Monzón, 1987).

Te wyróżniające cechy zostały szeroko rozpowszechnione w literaturze ekonomicznej i wyznaczają sferę gospodarki społecznej opartą na trzech głównych rodzinach – spółdzielniach, towarzystwach ubezpieczeń wzajemnych i stowarzyszeniach – do których niedawno dołączyły także fundacje.

Najnowsza definicja pojęcia gospodarki społecznej opracowana przez jej własne organizacje została zawarta w Karcie zasad gospodarki społecznej opracowanej przez stowarzyszenie Social Economy Europe² reprezentujące gospodarkę społeczną na szczeblu europejskim. Zasady te są następujące:

- nadrzędność jednostki i celu społecznego względem kapitału,
- dobrowolne i otwarte członkostwo,
- demokratyczna kontrola sprawowana przez członków (nie dotyczy fundacji, ponieważ nie mają one członków),

¹ Monzón, J.L. & Chaves, R. (2012). *The Social Economy in the European Union*. Bruksela: EKES.

² W: *Declaration finale commune des organisations européennes de l'Économie Sociale*, CEP-CMAF, 20 czerwca 2002 r.

- połączenie interesów członków / użytkowników lub interesu ogólnego,
- obrona oraz stosowanie zasady solidarności i odpowiedzialności,
- autonomiczne zarządzanie i niezależność względem organów publicznych,
- wykorzystanie większości nadwyżek do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju, na potrzeby usług w interesie członków lub w interesie ogółu.

Wzrost znaczenia gospodarki społecznej został także uznany przez kręgi polityczne i prawnicze zarówno w Hiszpanii, jak i w Europie. W sześciu państwach europejskich już przyjęto ustawy o gospodarce społecznej; te państwa to Belgia, Hiszpania, Grecja, Portugalia, Francja i Rumunia. W 1989 r. Komisja Europejska opublikowała komunikat pt. *Businesses in the "Economie Sociale" sector: Europe's frontier-free market* [Przedsiębiorstwa w sektorze gospodarki społecznej: europejski rynek bez granic]. W latach 1989, 1990, 1992, 1993 i 1995 Komisja promowała konferencje poświęcone europejskiej gospodarce społecznej, które zorganizowano w Paryżu, Rzymie, Lizbonie, Brukseli i Sewilli. Od tamtej pory odbyło się wiele europejskich konferencji. W 1997 r. na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady Europejskiej w Luksemburgu (tzw. luksemburskim szczycie w sprawie zatrudnienia) uznano rolę, jaką przedsiębiorstwa gospodarki społecznej odgrywają w rozwoju lokalnym i tworzeniu miejsc pracy. Rada Unii Europejskiej przyjęła rezolucję w sprawie propagowania gospodarki społecznej jako siły napędowej rozwoju gospodarczego i społecznego w Europie³.

W Parlamencie Europejskim od 1990 r. działa parlamentarna intergrupa ds. gospodarki społecznej. W 2006 r. Parlament Europejski wezwał Komisję „do przestrzegania gospodarki społecznej i do przedstawienia komunikatu w sprawie tego kamienia węgielnego europejskiego modelu społecznego”⁴, natomiast w 2009 r. przyjął sprawozdanie na temat gospodarki społecznej, w którym uznano ją za partnera społecznego i kluczowy podmiot w osiąganiu celów strategii lizbońskiej (sprawozdanie posłanki Patrizii Toi, 2009). Intergrupa zwróciła się także do Komisji Europejskiej o wdrożenie w 2017 r. planu działania na rzecz gospodarki społecznej.

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (EKES) opublikował wiele sprawozdań i opinii na temat wkładu gospodarki społecznej w osiąganie różnych celów polityki publicznej.

2.2. Gospodarka społeczna w systemach rachunków narodowych

Systemy rachunków narodowych pełnią bardzo ważną funkcję w przekazywaniu okresowych, dokładnych informacji o działalności gospodarczej oraz w działaniach na rzecz ujednoczenia terminologii i koncepcji w kwestiach ekonomicznych w celu umożliwienia spójnych i konstruktywnych porównań na skalę międzynarodową. Dwa najważniejsze systemy rachunków narodowych istniejące obecnie to *system rachunków narodowych ONZ* (SNA 2008) oraz *europejski system rachunków narodowych i regionalnych* (ESA 2010). SNA 2008 określa zasady dotyczące rachunków narodowych dla wszystkich państw świata. ESA 2010 ma zastosowanie do państw członkowskich Unii Europejskiej i poza nieznacznymi różnicami jest w pełni zgodny z ESA 2008.

³ Konkluzje Rady z dnia 7 grudnia 2015 r.

⁴ Sprawozdanie w sprawie europejskiego modelu społecznego dla przyszłości (2005/2248 (INI)).

Tysiące lub miliony organizacji (*jednostek instytucjonalnych*) prowadzących działalność produkcyjną w każdym kraju dzielą się na pięć wzajemnie wykluczających się *sektorów instytucjonalnych*, które tworzą gospodarkę każdego kraju: 1) przedsiębiorstwa niefinansowe (S11); 2) instytucje finansowe (S12); 3) instytucje rządowe i samorządowe (S13); 4) gospodarstwa domowe (konsumenci i przedsiębiorcy) (S14); 5) instytucje niekomercyjne działające na rzecz gospodarstw domowych (S15). Organizacje, które stanowią gospodarkę społeczną, są rozproszone w tych wszystkich sektorach, z wyjątkiem sektora instytucji rządowych i samorządowych.

Komisja Europejska opracowała „Podręcznik dotyczący rachunków satelitarnych przedsiębiorstw gospodarki społecznej: spółdzielni i towarzystw pomocy wzajemnej”, a rachunki satelitarne spółdzielni i towarzystw ubezpieczeń wzajemnych na podstawie tej instrukcji sporządzono już w Hiszpanii, Belgii, Serbii i Macedonii w 2011 r. Krajowy Urząd Statystyczny Portugalii okresowo przygotowuje rachunki satelitarne dla całej gospodarki społecznej.

2.3. Definicja gospodarki społecznej dostosowana do systemów rachunków narodowych

Aby określić ilościowo dane zagregowane na temat gospodarki społecznej w spójny i zharmonizowany sposób na skalę międzynarodową oraz zapewnić ich widoczność, wykorzystywana definicja gospodarki społecznej musi być dostosowana do systemów rachunków narodowych. Taka definicja musi pomijać kryteria prawno-administracyjne i skupiać się na analizie zachowań podmiotów gospodarki społecznej, wskazując na podobieństwa i różnice występujące między nimi oraz między tymi a innymi podmiotami gospodarczymi. Jednocześnie musi ona łączyć tradycyjne zasady i charakterystyczne wartości gospodarki społecznej oraz metodykę obowiązujących systemów rachunków narodowych, aby zapewnić funkcjonalną definicję popartą szerokim konsensusem kręgów politycznych i naukowych.

Zaproponowana definicja zawarta już w sprawozdaniu z 2012 r. jest następująca:

Ogół prywatnych, zorganizowanych formalnie przedsiębiorstw dysponujących autonomią podejmowania decyzji i cechujących się dobrowolnym członkostwem, które zostały stworzone w celu zaspokajania potrzeb swoich członków za pośrednictwem rynku, poprzez wytwarzanie towarów i świadczenie usług, zapewnianie ubezpieczenia i finansowania, w których ewentualny podział zysków lub nadwyżek pomiędzy członków ani podejmowanie decyzji nie wiążą się bezpośrednio z kapitałem lub wkładem wniesionym przez każdego z członków, z których każdy dysponuje jednym głosem, lub w każdym przypadku następują w wyniku demokratycznego procesu podejmowania decyzji opartego na uczestnictwie. Gospodarka społeczna obejmuje również prywatne, zorganizowane formalnie podmioty dysponujące autonomią podejmowania decyzji i cechujące się dobrowolnym członkostwem, które świadczą usługi nierynkowe na rzecz gospodarstw domowych i których nadwyżki, o ile takowe wystąpią, nie mogą być

przywłaszczone przez podmioty gospodarcze tworzące, kontrolujące lub finansujące te podmioty⁵.

Definicja ta jest całkowicie zgodna z definicją pojęcia gospodarki społecznej zawartą w Karcie zasad gospodarki społecznej opracowanej przez CEP-CMAF. W kategoriach rachunków narodowych obejmuje ona dwa zasadnicze podsektory gospodarki społecznej: a) podsektor rynkowy lub podsektor przedsiębiorstw oraz b) podsektor producentów nierynkowych. Klasyfikacja ta jest niezwykle użyteczna z punktu widzenia opracowania rzetelnych statystyk i analizy działalności gospodarczej zgodnie z systemami rachunków narodowych. Niemniej jednak ze społeczno-gospodarczego punktu widzenia obydwie podsektory w oczywisty sposób przenikają się wzajemnie oraz występują ścisłe związki pomiędzy sferą rynkową i nierynkową gospodarki społecznej, co wynika ze wspólnej cechy wszystkich organizacji gospodarki społecznej: *są one podmiotami zrzeszającymi osoby prowadzące działalność, której najważniejszym celem jest zaspokajanie potrzeb osób, a nie zapewnianie zwrotu kapitalistycznym inwestorom.*

Zgodnie z powyższą definicją obydwie podsektory gospodarki społecznej mają następujące cechy wspólne:

- 1) są prywatne, innymi słowy nie stanowią części sektora publicznego ani nie są przez niego kontrolowane;
- 2) są zorganizowane formalnie, tzn. zazwyczaj posiadają osobowość prawną;
- 3) dysponują autonomią podejmowania decyzji, tzn. posiadają pełną swobodę powoływania i odwoływania składu swoich organów zarządzających oraz kontrolowania i organizowania całej swojej działalności;
- 4) charakteryzują się swobodą członkostwa, innymi słowy ma ono dobrowolny i otwarty charakter;
- 5) ewentualny podział zysków lub nadwyżek pomiędzy członków nie odbywa się proporcjonalnie do wniesionego przez nich kapitału lub wkładu, lecz zgodnie z ich działaniami lub transakcjami wykonywanymi na rzecz organizacji;
- 6) prowadzą pełnoprawną działalność gospodarczą w celu zaspokajania potrzeb osób, gospodarstw domowych lub rodzin. Z tego względu mówi się, że organizacje gospodarki społecznej *zrzeszają ludzi, a nie kapitał*; działają z pomocą kapitału i innych zasobów o charakterze niepieniężnym, *lecz nie dla kapitału*;
- 7) są organizacjami demokratycznymi.

Niezwykle istotną cechą organizacji gospodarki społecznej, głęboko zakorzenioną w ich historii, jest ich demokratyczny charakter. Kryterium demokratyczne uznaje się za warunek konieczny do uznania przedsiębiorstwa za część gospodarki społecznej, ponieważ *użyteczność społeczna* tych przedsiębiorstw opiera się na ich celu społecznym oraz na wartościach

⁵ Definicja ta opiera się na kryteriach ustanowionych w „Podręczniku dotyczącym rachunków satelitarnych przedsiębiorstw gospodarki społecznej: spółdzielni i towarzystw pomocy wzajemnej” opracowanym przez Komisję Europejską oraz w publikacjach Barea (1991), Barea i Monzón (1995) oraz Chaves i Monzón (2000). Jest ona zgodna zarówno z kryteriami definiującymi ustanowionymi przez same organizacje gospodarki społecznej (karta CNLAMCA, 1980; SEE, 2000), jak i z definicjami zawartymi w literaturze ekonomicznej, w tym Desroche (1983), Defourny i Monzón (1992), Defourny i in. (1999), Vienney (1994) oraz Demoustier (2005 i 2006).

demokratycznych i partycypacyjnych, które przedsiębiorstwa te wnoszą do prowadzenia działalności.

Robocza definicja gospodarki społecznej zastosowana w niniejszym sprawozdaniu może jednak także obejmować niedochodowe organizacje wolontariackie *świadczące usługi o charakterze nierynkowym na rzecz gospodarstw domowych*, nawet jeśli nie posiadają one struktur demokratycznych, gdyż umożliwia to włączenie do gospodarki społecznej niezwykle istotnych *organizacji trzeciego sektora prowadzących działania socjalne, które wytwarzają dobra społeczne lub dobra społecznie pożądane o niewątpliwej użyteczności społecznej*.

2.4. Podsektor rynkowy (podsektor przedsiębiorstw) gospodarki społecznej

Zasadniczo na podsektor rynkowy gospodarki społecznej składają się spółdzielnie oraz towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i funduszy emerytalnych, grupy przedsiębiorstw kontrolowane przez organizacje gospodarki społecznej, a także inne podobne przedsiębiorstwa i pewne instytucje niekomercyjne działające na rzecz przedsiębiorstw gospodarki społecznej.

Oprócz wspólnych cech wszystkich podmiotów gospodarki społecznej w definicji podanej w pkt 2.3 powyżej oraz w podręczniku Komisji Europejskiej kładzie się nacisk na trzy zasadnicze cechy przedsiębiorstw gospodarki społecznej będących producentami rynkowymi:

- a) *Są one tworzone w celu zaspokajania potrzeb swoich członków poprzez stosowanie zasady samopomocy, tzn. są to przedsiębiorstwa, w których członkowie i użytkownicy przedmiotowej działalności to zwykle jedna i ta sama grupa osób.*

Głównym celem tych przedsiębiorstw jest zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie problemów ich członków, którzy są zasadniczo pojedynczymi osobami lub rodzinami.

W spółdzielniach i towarzystwach ubezpieczeń wzajemnych członkowie i użytkownicy przedmiotowej działalności to zwykle (lecz nie zawsze) jedna i ta sama grupa osób. Samopomoc to tradycyjna zasada ruchu spółdzielczego i ubezpieczeń wzajemnych. Podstawowym założeniem tych przedsiębiorstw jest prowadzenie działalności w formie spółdzielni lub towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych w celu zaspokajania potrzeb ich typowych członków (członków spółdzielni lub członków towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych), którymi najczęściej są pojedyncze osoby, gospodarstwa domowe lub rodziny.

To działalność spółdzielcza lub działalność w zakresie ubezpieczeń wzajemnych określa stosunek między członkiem-użytkownikiem a przedsiębiorstwem gospodarki społecznej. W spółdzielni pracy działalność spółdzielcza polega na zatrudnianiu jej członków, w spółdzielni mieszkaniowej – na budowie domów dla członków, w spółdzielni rolniczej – na sprzedaży towarów produkowanych przez członków; w towarzystwie ubezpieczeń wzajemnych jego działalność ma na celu ubezpieczanie członków itd.

Tabela 2.1. Podmioty gospodarki społecznej według sektora instytucjonalnego ESA 2010

SEKTOR INSTYTUCJONALNY ESA 2010		PRZEDSIĘBIORSTWA GOSPODARKI SPOŁECZNEJ I ORGANIZACJE MIKROEKONOMICZNE
PRODUCENCI RYNKOWI	Przedsiębiorstwa niefinansowe (S11)	<ul style="list-style-type: none"> • Spółdzielnie (pracy, rolno-spożywcze, konsumenckie, edukacyjne, transportowe, mieszkaniowe, opieki zdrowotnej, socjalne itd.) • Przedsiębiorstwa społeczne • Inne przedsiębiorstwa oparte na stowarzyszeniach • Inni prywatni producenci rynkowi (niektóre stowarzyszenia i inne osoby prawne) • Instytucje niekomercyjne działające na rzecz organizacji niefinansowych gospodarki społecznej • Przedsiębiorstwa niefinansowe kontrolowane przez gospodarke społeczną
	Instytucje finansowe (S12)	<ul style="list-style-type: none"> • Spółdzielnie kredytowe • Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych* i towarzystwa funduszy emerytalnych • Spółdzielnie ubezpieczeniowe • Instytucje niekomercyjne działające na rzecz organizacji niefinansowych gospodarki społecznej
	Instytucje rządowe i samorządowe (S13)	—
PRODUCENCI NIERYNKOWI	Gospodarstwa domowe (S14)**	<ul style="list-style-type: none"> • Instytucje niekomercyjne działające na rzecz gospodarstw domowych, które nie mają bardzo dużego znaczenia
	Instytucje niekomercyjne działające na rzecz gospodarstw domowych (S15)	<ul style="list-style-type: none"> • Stowarzyszenia działań socjalnych*** • Fundacje działań socjalnych*** • Inne organizacje niedochodowe działające na rzecz gospodarstw domowych (kulturalne, sportowe itd.)

(*) Z wyjątkiem organizacji zarządzających systemem zabezpieczenia społecznego oraz zasadniczo towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, w których uczestnictwo jest obowiązkowe i które są kontrolowane przez przedsiębiorstwa inne niż przedsiębiorstwa gospodarki społecznej.

(**) Sektor gospodarstw domowych (S14) obejmuje przedsiębiorców indywidualnych i spółki jawne nieposiadające osobowości prawnej, będące producentami rynkowymi i niestanowiące części gospodarki społecznej. Obejmuje on także organizacje niedochodowe o ograniczonej wielkości („niemające bardzo dużego znaczenia”), które są producentami nierynkowymi i stanowią część gospodarki społecznej.

(***) Organizacje niedochodowe, które są prywatnymi producentami nierynkowymi, charakteryzujące się dobrowolnym członkostwem i uczestnictwem oraz autonomią strategiczną i operacyjną, których zamierzeniem jest osiągnięcie celów w zakresie dobrobytu społecznego poprzez dostarczanie towarów i świadczenie usług społecznych lub społecznie pożądaných, bezpłatnie lub po cenach nieistotnych z ekonomicznego punktu widzenia na rzecz osób lub grup osób, które wymagają szczególnego traktowania, są wykluczone społecznie lub są zagrożone wykluczeniem społecznym. Organizacje te tworzą *trzeci sektor prowadzący działania socjalne*, który oczywiście stanowi część gospodarki społecznej.

Aby prowadzić działalność spółdzielczą lub działalność w zakresie ubezpieczeń wzajemnych w celu służenia członkom, działalność ukierunkowana na ten cel musi być oczywiście prowadzona z innymi uczestnikami rynku, którzy nie są członkami. Na przykład spółdzielnia pracy sprzedaje swoje towary i usługi na rynku (działalność ukierunkowana na cel), aby tworzyć lub utrzymać miejsca pracy swoich członków (działalność spółdzielcza).

W przypadku spółdzielni zazwyczaj występuje związek między członkiem i użytkownikiem, lecz nie zawsze jest niezbędny. Niektóre klasy „pomocniczych członków” mogą przyczyniać się do funkcjonowania przedsiębiorstwa, nie będąc użytkownikami działalności spółdzielczej. Przykładem są inwestorzy kapitałowi lub byli członkowie-użytkownicy, którzy nie są już użytkownikami z uzasadnionych, logicznych względów (np. przejście na emeryturę); nawet niektóre organy publiczne mogą być członkami przedsiębiorstwa wnoszącymi swój wkład. Pod warunkiem występowania cech charakterystycznych przedsiębiorstwa gospodarki społecznej przewidzianych w roboczej definicji, m.in. demokratycznej kontroli sprawowanej przez członków-użytkowników, przedsiębiorstwa, w których występują te inne klasy członków wnoszących wkład i niebędących użytkownikami, będą stanowić część gospodarki społecznej.

Mogą istnieć również inne przedsiębiorstwa gospodarki społecznej, jak w przypadku przedsiębiorstw społecznych, w których niektórzy członkowie mogą mieć wspólne cele, nie będąc stałymi członkami w ścisłym znaczeniu, mimo ich przejściowego zrzeszenia. Może to nawet obejmować pewne rodzaje wolontariatu.

Beneficjenci działalności przedsiębiorstw gospodarki społecznej odgrywają również wiodącą rolę w tych przedsiębiorstwach, które realizują inicjatywy w ramach wzajemnej solidarności organizowane przez grupy obywateli w celu zaspokojenia ich potrzeb za pośrednictwem rynku.

b) *Przedsiębiorstwa gospodarki społecznej są producentami rynkowymi, co oznacza, że ich produkty są przeznaczone głównie do sprzedaży na rynku po cenach istotnych z ekonomicznego punktu widzenia. W ESA 2010 spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, spółki holdingowe, inne podobne przedsiębiorstwa i działające na ich rzecz instytucje niekomercyjne uznaje się za rynkowych producentów.*

c) *Choć mogą one dzielić zyski lub nadwyżki pomiędzy członków, nie odbywa się to proporcjonalnie do wniesionego przez nich kapitału lub wkładu, lecz zgodnie z ich transakcjami przeprowadzanymi z organizacją.*

Fakt, że mogą one dzielić zyski lub nadwyżki pomiędzy członków, nie oznacza, że zawsze to robią. W wielu przypadkach spółdzielnie i towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych przyjmują zasadę lub zwyczaj nierozdzielania nadwyżek pomiędzy członków. Należy tutaj jedynie podkreślić, że zasada nierozdzielania nadwyżek pomiędzy członków nie jest istotną cechą przedsiębiorstw gospodarki społecznej.

W niektórych krajach pewne przedsiębiorstwa gospodarki społecznej oparte na stowarzyszeniach przyjmują formę spółki akcyjnej lub spółki z ograniczoną odpowiedzialnością zakładanej przez pracowników w celu tworzenia lub utrzymania dla siebie miejsc pracy bądź

przez pracowników w celu zarządzania przez siebie organizacją świadczenia usług, które często mają charakter publiczny.

Inne przedsiębiorstwa gospodarki społecznej przyjmujące formy prawne inne niż spółdzielnie zakładano w celu prowadzenia działalności na rzecz grup wymagających szczególnego traktowania, wykluczonych społecznie lub zagrożonych wykluczeniem społecznym. Obejmują one szerokie spektrum przedsiębiorstw społecznych wdrażających proces demokratyczny i partycypacyjny.

Różne grupy podmiotów w podsektorze rynkowym gospodarki społecznej, w sektorach instytucji finansowych i przedsiębiorstw niefinansowych, przedstawiono w tabeli 2.1.

2.5. Podsektor nierynkowy gospodarki społecznej

Podsektor ten w przeważającej części składa się ze stowarzyszeń i z fundacji, chociaż znaleźć w nim można także podmioty o innych formach prawnych. Tworzą go wszystkie organizacje gospodarki społecznej, które zgodnie z kryteriami rachunków narodowych są uznawane za producentów nierynkowych, tj. takich, którzy większość swojej produkcji dostarczają bezpłatnie lub po cenach nieistotnych z ekonomicznego punktu widzenia.

Jak wspomniano w pkt 2.3 powyżej, są to *prywatne, zorganizowane formalnie podmioty dysponujące autonomią podejmowania decyzji i cechujące się dobrowolnym członkostwem, które świadczą usługi nierynkowe na rzecz gospodarstw domowych i których nadwyżki, o ile takowe wystąpią, nie mogą być przywłaszczone przez podmioty gospodarcze tworzące, kontrolujące lub finansujące te podmioty*. Innymi słowy, są to organizacje niedochodowe w ścisłym znaczeniu tego słowa, gdyż stosują zasadę nierozdzielania zysków lub nadwyżek (ograniczenie dotyczące niedokonywania podziału zysków) i – jak w przypadku wszystkich podmiotów gospodarki społecznej – faktycznymi beneficjentami świadczonych przez nie usług są pojedyncze osoby.

Rachunki narodowe obejmują specjalny sektor instytucjonalny S.15 o nazwie „instytucje niekomercyjne działające na rzecz gospodarstw domowych” (INKgd), co umożliwia odróżnienie ich od innych sektorów. W ESA 2010 sektor ten określa się jako składający się z instytucji niekomercyjnych, które są odrębnymi podmiotami prawnymi, działają na rzecz gospodarstw domowych i są innymi prywatnymi producentami nierynkowymi. Ich podstawowe zasoby, oprócz tych uzyskiwanych z okazjonalnej sprzedaży, pochodzą z dobrowolnych wkładów pieniężnych lub rzeczowych od gospodarstw domowych występujących w charakterze konsumentów, z płatności dokonywanych przez instytucje rządowe i samorządowe oraz z dochodów z tytułu własności.

Sektor INKgd obejmuje szereg organizacji – głównie stowarzyszeń – prowadzących działalność nierynkową na rzecz członków (podmioty prowadzące działalność w zakresie ubezpieczeń wzajemnych) lub grup obywateli niebędących członkami (podmioty świadczące usługi w interesie ogólnym). Większość z tych podmiotów funkcjonuje w sposób demokratyczny i charakteryzuje się cechami typowymi dla gospodarki społecznej. Należą do nich organizacje charytatywne, humanitarne i pomocowe, związki zawodowe, towarzystwa zawodowe lub

naukowe, stowarzyszenia konsumentów, partie polityczne, kościoły lub towarzystwa religijne, a także kluby społeczne, kulturalne, rekreacyjne i sportowe.

Jak wspomniano w pkt 2.3 powyżej, określone niedochodowe organizacje wolontariackie świadczące usługi o charakterze nierynkowym na rzecz gospodarstw domowych należą do gospodarki społecznej jako podmioty *trzeciego sektora prowadzące działania socjalne*, mimo iż nie posiadają struktur demokratycznych, gdyż świadczone przez nie bezpłatne usługi stanowią *dobra społeczne lub dobra społecznie pożądane* o niewątpliwej użyteczności społecznej.

Organizacje INKgd, które nie posiadają osobowości prawnej lub nie są zbyt duże i które ESA 2010 zalicza do sektora gospodarstw domowych (S.14), również stanowią część gospodarki społecznej.

Ponadto występować mogą także inne prywatne instytucje niekomercyjne, finansowane przez przedsiębiorstwa niefinansowe lub instytucje finansowe, które świadczą bezpłatne usługi kulturalne, rekreacyjne, społeczne itd. na rzecz pojedynczych osób. Chociaż w ramach ESA 2010 tradycyjnie uznaje się je za podmioty działające na rzecz przedsiębiorstw niefinansowych lub instytucji finansowych, a zatem zalicza się je do odpowiednich (rynkowych) sektorów instytucjonalnych, stanowią one część podsektora nierynkowego gospodarki społecznej, pod warunkiem że spełniają wymagania określone w definicji.

Organizacje INKgd, które są producentami rynkowymi zajmującymi się dostawą i świadczeniem niefinansowych towarów i usług rynkowych, pośrednictwem finansowym lub pomocniczą działalnością finansową, nie należą do tej grupy, ponieważ są stowarzyszeniami przedsiębiorców finansowanymi z dobrowolnych opłat parafiskalnych wnoszonych przez przedsiębiorstwa niefinansowe lub instytucje finansowe w zamian za świadczone usługi.

2.6. Gospodarka społeczna: pluralizm i wspólne elementy tożsamości

Gospodarka społeczna stanowi w społeczeństwie europejskim *biegun użyteczności społecznej* między sektorem kapitalistycznym a sektorem publicznym. Bez wątplenia obejmuje ona bardzo zróżnicowane podmioty. Obszarem działania gospodarki społecznej są zarówno występujące od dawna, jak i nowe potrzeby społeczne. Potrzeby te mogą być zaspokajane przez same bezpośrednio zainteresowane osoby z wykorzystaniem prowadzonej na rynku działalności gospodarczej, w ramach której niemal wszystkie spółdzielnie i towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych pozyskują większość swoich zasobów, lub za pośrednictwem stowarzyszeń i fundacji, z których niemal wszystkie świadczą usługi o charakterze nierynkowym na rzecz pojedynczych osób, gospodarstw domowych lub rodzin i których zasoby zazwyczaj pochodzą w większości z darowizn, składek członkowskich, dotacji itd.

Nie można zignorować faktu, że różnorodność wykorzystywanych zasobów i podmiotów zrzeszanych w ramach organizacji gospodarki społecznej prowadzi do różnic w dynamice ich zachowań i w ich stosunkach z otoczeniem. Na przykład wolontariat występuje zasadniczo w organizacjach należących do podsektora nierynkowego (głównie w stowarzyszeniach i fundacjach), podczas gdy w podsektorze rynkowym gospodarki społecznej (spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i podobne przedsiębiorstwa) praktycznie nie spotyka się wolontariatu, z wyjątkiem przedsiębiorstw społecznych będących oczywistym przykładem

struktury hybrydowej obejmującej elementy rynkowe i nierynkowe, o bardzo zróżnicowanych zasobach (dochody z rynku, publicznych dotacji i wolontariatu) oraz składzie osobowym (członkowie, pracownicy, wolontariusze, przedsiębiorstwa i podmioty publiczne).

Ta różnorodna gospodarka społeczna, która umacnia i konsoliduje swoje miejsce w pluralistycznym społeczeństwie, nie jest konglomeratem pozbawionym tożsamości czy wartości analitycznej. Wręcz przeciwnie, wspólne elementy tożsamości gospodarki społecznej wzmacniane są przez ogół licznych i zróżnicowanych podmiotów mikroekonomicznych, opartych na bezpłatnym, demokratycznym, dobrowolnym i otwartym uczestnictwie, tworzonych przez społeczeństwo obywatelskie w celu zaspokajania potrzeb i rozwiązywania problemów pojedynczych osób, gospodarstw domowych i rodzin, a nie dla zapewnienia inwestorom lub kapitalistycznym przedsiębiorstwom zwrotu z inwestycji czy też ochrony ich interesów. W ciągu ostatnich 200 lat to zróżnicowane spektrum organizacji rynkowych i nierynkowych, działających w interesie wzajemnym lub w interesie ogółu, ukształtowało wspólnie trzeci sektor, który określany jest tutaj pojęciem gospodarki społecznej.

2.7. Główne pojęcia teoretyczne dotyczące gospodarki społecznej

2.7.1. Trzeci sektor jako punkt styczności

Chociaż pojęcia „trzeci sektor” używa się głównie w krajach anglojęzycznych na określenie prywatnego sektora niedochodowego, na który w głównej mierze składają się stowarzyszenia i fundacje, w Europie kontynentalnej i innych częściach świata „trzeci sektor” jest również synonimem gospodarki społecznej opisanej w poprzednim rozdziale.

W Stanach Zjednoczonych wyrażenia *trzeci sektor* po raz pierwszy użył Theodore Levitt (1973), odnosząc się w ten sposób do sektora niedochodowego⁶. W Europie to samo pojęcie zaczęło być stosowane kilka lat później na określenie sektora znajdującego się pomiędzy sektorem publicznym a sektorem kapitalistycznym i jako takie było ono dużo bliższe pojęciu gospodarki społecznej⁷.

Trzeci sektor stał się punktem styczności różnych koncepcji, zasadniczo „sektora niedochodowego” i „gospodarki społecznej”, które wprawdzie opisują sfery o znacznych obszarach wspólnych, lecz nie pokrywają się w pełni. Ponadto w teoretycznych podejściach wywodzących się ze wspomnianych koncepcji trzeciemu sektorowi przypisuje się różne funkcje we współczesnej gospodarce.

⁶ Zbiegało się to z przystąpieniem przez Komisję ds. Prywatnej Działalności Filantropijnej i Potrzeb Publicznych (Komisja Filera) do badań na temat gospodarczego, społecznego i politycznego znaczenia sektora niedochodowego, sponsorowanych przez Fundację Rockefellera, które rozpoczęły się w 1973 r.

⁷ Jacques Delors użył tego terminu po raz pierwszy w tym znaczeniu w 1979 r. na Université Paris–Dauphine. Następnie przeprowadzono szereg szeroko zakrojonych badań na temat gospodarki społecznej (Jeantet, 2006), w których stosowano pojęcia „trzeci sektor” (Defourny i Monzón, 1992) lub „trzeci system” (CIRIEC, 2000).

2.7.2. Podejście organizacji nieochodowych

Pojęcie organizacji nieochodowych

Główne podejście teoretyczne do analizy trzeciego sektora, oprócz podejścia gospodarki społecznej, ma korzenie anglosaskie, o czym już wspomniano wcześniej: literatura dotycząca *sektora nieochodowego* lub *organizacji nieochodowych* pojawiła się po raz pierwszy 40 lat temu w Stanach Zjednoczonych. Zasadniczo podejście to obejmuje wyłącznie organizacje prywatne, których statuty zakazują podziału nadwyżek pomiędzy założycieli czy też podmioty sprawujące nad nimi kontrolę lub finansujące ich działalność⁸.

Historyczne korzenie tej koncepcji są związane z ideami filantropii i działalności charytatywnej, głęboko zakorzenionymi w XIX-wiecznej Wielkiej Brytanii i krajach pozostających pod jej wpływem. Renoma brytyjskich *organizacji charytatywnych* i amerykańskich fundacji *filantropijnych* dała początek takim pojęciom jak *sektor charytatywny* i *sektor wolontariatu*, które są objęte szerszym pojęciem sektora nieochodowego.

Współczesne pojęcie sektora nieochodowego zostało doprecyzowane i rozpowszechnione na całym świecie dzięki międzynarodowemu projektowi badawczemu, do którego przystąpiono na początku lat 90. XX w. z inicjatywy Uniwersytetu Johnsa Hopkinsa (Baltimore, Stany Zjednoczone) i którego celem było ustalenie i określenie pod względem ilościowym wielkości i struktury tego sektora, zbadanie perspektyw jego rozwoju oraz oszacowanie jego wpływu na społeczeństwo⁹.

W ramach projektu badano organizacje spełniające pięć podstawowych kryteriów zawartych w „strukturalno-funkcjonalnej definicji” (Salamon i Anheier, 1999) organizacji nieochodowych. Podmioty te zatem:

- a) *są organizacjami, tzn. posiadają strukturę i byt instytucjonalny*. Są one zazwyczaj osobami prawnymi;
- b) *są prywatne*, tzn. pod względem instytucjonalnym nie są częścią sektora instytucji rządowych i samorządowych, chociaż mogą być finansowane ze środków publicznych, a w ich organach zarządzających mogą zasiadać urzędnicy publiczni;
- c) *są samorządne*, tzn. zdolne same kontrolować swoją działalność oraz mogą powoływać i odwoływać skład swoich organów zarządzających;
- d) *nie dokonują podziału zysków*. Organizacje nieochodowe mogą osiągać zyski, muszą je jednak przeznaczać na swoją działalność statutową i nie mogą ich rozdzielać pomiędzy właścicieli, członków założycieli czy też swoje własne organy zarządzające;
- e) *mają charakter dobrowolny*, co oznacza dwie rzeczy: po pierwsze, członkostwo nie jest obowiązkowe ani narzucone przepisami prawa, a po drugie, w ich działalności lub zarządzaniu nimi muszą uczestniczyć wolontariusze.

⁸ Zob. Weisbrod (1975, 1988).

⁹ Zob. Salamon i in. (1999).

2.7.3. Podejście oparte na gospodarce solidarnej

Pojęcie *gospodarki solidarnej* rozwinęło się we Francji i niektórych krajach Ameryki Łacińskiej w ostatnim ćwierćwieczu XX w., w dużej mierze w związku ze znacznym wzrostem, jaki trzeci sektor odnotował w odniesieniu do organizacji zapewniających i rozpowszechniających niektóre z tzw. *dóbr społecznych lub dóbr społecznie pożądaných*. Dobra społecznie pożądane to dobra, które zgodnie z powszechnie przyjętą opinią społeczeństwa i środowiska politycznego są niezbędne dla zapewnienia godziwego życia, a więc które muszą być udostępnione całej ludności, bez względu na dochody lub siłę nabywczą. W związku z tym uważa się, że rząd powinien zapewnić produkcję i dystrybucję tych dóbr, gwarantując, by były świadczone bezpłatnie, lub dofinansowując je, aby były dostępne znacznie poniżej cen rynkowych.

W okresie rozkwitu i konsolidacji państwa opiekuńczego powszechne korzystanie z najważniejszych z tych dóbr społecznie pożądaných, np. świadczeń zdrowotnych i edukacji, było gwarantowane przez rządy większości rozwiniętych społeczeństw w Europie. W ostatnich dziesięcioleciach pojawiły się jednak *nowe potrzeby społeczne*, które nie są zaspokajane przez sektor publiczny ani tradycyjny sektor kapitalistyczny, a które dotyczą wielu grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Problemy te dotyczą warunków życia osób starszych, bezrobocia długotrwałego na masową skalę, imigrantów, mniejszości etnicznych, osób niepełnosprawnych, resocjalizacji byłych więźniów, grup kobiet doświadczających przemocy, osób przewlekle chorych itd.

To właśnie w tych obszarach niektóre organizacje charakterystyczne dla gospodarki społecznej (spółdzielnie, a przede wszystkim stowarzyszenia) odnotowują znaczny rozwój. Jednocześnie sektor ten skupia szereg nowych organizacji i nowych obszarów działania. W porównaniu z klasycznymi podmiotami gospodarki społecznej ma on trzy cechy wyróżniające: a) potrzeby społeczne, które stara się zaspokoić, b) podmioty stojące za tymi inicjatywami oraz c) wyraźne dążenie do zmian społecznych (Favreau i Vaillancourt, 2001).

Na podstawie tych trzech aspektów we Francji począwszy od lat 80. XX w. rozwijało się pojęcie *gospodarki solidarnej*. Odnosi się ono do gospodarki, w której rynek jest jednym z elementów składowych – być może najważniejszym, ale nie jedynym. Gospodarka funkcjonuje wokół trzech biegunów: rynku, państwa i wzajemności. Te trzy bieguny odpowiadają zasadom rynku, redystrybucji i wzajemności (Polanyi, 1983). Zasada wzajemności dotyczy wymiany niepieniężnej w dziedzinie kontaktów podstawowych, utożsamianej przede wszystkim ze zrzeszaniem się (zob. Laville, 1994).

Krótko rzecz ujmując, gospodarka jest z natury pluralistyczna i nie można jej ograniczać do aspektów ściśle handlowych i pieniężnych. Podejście oparte na gospodarce solidarnej jest niespotykaną dotąd próbą powiązania wszystkich trzech biegunów systemu w taki sposób, by konkretne inicjatywy gospodarki solidarnej stanowiły formy będące hybrydami gospodarki rynkowej, nierynkowej i niepieniężnej. Nie pasują one do rynkowego stereotypu ortodoksyjnej ekonomii, a ich zasoby pochodzą z wielu źródeł: rynkowych (sprzedaż towarów i świadczenie usług), nierynkowych (dotacje rządowe i darowizny) oraz niepieniężnych (wolontariat).

Oprócz tego pojęcia gospodarki solidarnej, która funkcjonuje głównie we Francji, istnieje inny pogląd na gospodarkę solidarną, dość powszechny w niektórych krajach Ameryki Łacińskiej, zgodnie z którym gospodarka ta jest siłą napędową zmian społecznych, nośnikiem projektu

społecznego stanowiącego alternatywę dla neoliberalnej globalizacji. Inaczej niż w podejściu europejskim, zgodnie z którym gospodarka solidarna jest kompatybilna z rynkiem i państwem, perspektywa przyjmowana w Ameryce Łacińskiej skupia się na rozwoju tej koncepcji jako ogólnoswiatowej alternatywy dla kapitalizmu.

2.7.4. Inne podejścia

Zachowując powiązania z podejściem opisanym w poprzednim punkcie, inne rozwiązania teoretyczne w sposób bezpośredni proponują zastąpienie gospodarek rynkowych, w których środki produkcji są prywatną własnością, innymi sposobami organizacji systemu produkcji. Do tych podejść należą: a) *gospodarka alternatywna* (Archimbaud, 1995) mająca korzenie w ruchach przeciwko ustalonemu porządkowi, które pojawiły się we Francji po maju 1968 r., oraz b) *gospodarka ludowa*, promowana w wielu krajach Ameryki Łacińskiej od 1980 r., mająca cechy bardzo zbliżone do latynoamerykańskiej wersji gospodarki solidarnej, do tego stopnia, że jest nazywana także *ludową gospodarką solidarną*. Gospodarka ludowa wyklucza wszelkie rodzaje stosunku między pracodawcą a pracownikiem i uznaje pracę za główny czynnik produkcji (zob. Coraggio, 1995 oraz Razeto, 1993).

2.7.5. Podobieństwa i różnice między tymi podejściami a koncepcją gospodarki społecznej

W punkcie 2.6 wyjaśniono, w jaki sposób w koncepcji gospodarki społecznej ustanowionej w niniejszym sprawozdaniu nie tylko postrzega się gospodarkę społeczną jako stanowiącą część *pluralistycznej gospodarki* i społeczeństwa, ale także jako obejmującą bardzo zróżnicowane podmioty. Z tej perspektywy można zauważyć nie tylko, że podejście gospodarki solidarnej prezentuje ważne elementy procesu konwergencji z tym podejściem gospodarki społecznej, ale także, z praktycznego punktu widzenia, że absolutnie wszystkie organizacje uznawane za część gospodarki solidarnej również bez wątplenia są częścią gospodarki społecznej. To samo można powiedzieć o innych podejściach teoretycznych, takich jak *trzeci sektor o użyteczności społecznej* (Lipietz, 2001), *przedsiębiorstwo społeczne* (Borzaga i Defourny, 2001) czy *nowa gospodarka społeczna* (Spear, Defourny i in., 2001). Tak samo jak większość aspektów stowarzyszeniowych ujętych w *gospodarce alternatywnej* lub *gospodarce ludowej*, wszystkie one stanowią elementy tej samej grupy, z pewnością wielopłaszczyznowej, ale posiadającej wspólną podstawową tożsamość oraz osobowość, która odróżnia ją od innych sektorów instytucjonalnych w systemie gospodarczym.

Ze względu na ich znaczenie warto przeanalizować główne podobieństwa i różnice między podejściem i koncepcją gospodarki społecznej a podejściem organizacji niedochodowych.

W odniesieniu do podobieństw między podejściem gospodarki społecznej i podejściem organizacji niedochodowych spośród pięciu kryteriów ustanowionych w ramach podejścia organizacji niedochodowych w celu wyróżnienia trzeciego sektora (zob. pkt 2.7.2) cztery są wymagane także zgodnie z podejściem gospodarki społecznej (pkt 2.3): *prywatne*,

zorganizowane formalnie organizacje dysponujące *autonomią podejmowania decyzji* (samorządne) i cechujące się *dobrowolnym członkostwem* (dobrowolne uczestnictwo).

Istnieją jednak trzy kryteria definiujące trzeci sektor, w przypadku których podejścia organizacji niedochodowych i gospodarki społecznej wyraźnie się różnią:

a) Kryterium niedochodowości

Podejście organizacji niedochodowych wyklucza z trzeciego sektora wszystkie organizacje, które w jakikolwiek sposób dokonują podziału zysków między osoby lub podmioty założycielskie, kontrolujące lub finansujące. Innymi słowy, organizacje trzeciego sektora muszą rygorystycznie stosować zasadę nierozdzielania zysków lub nadwyżek (ograniczenie dotyczące niedokonywania podziału zysków) (zob. pkt 2.7.2 powyżej). Oprócz nierozdzielania zysków podejście organizacji niedochodowych wymaga, by organizacje trzeciego sektora były nienastawione na zysk, innymi słowy nie mogą być one tworzone przede wszystkim w celu generowania zysków lub uzyskiwania korzyści finansowych (Podręcznik dotyczący instytucji niekomercyjnych, pkt 2.16).

W ramach podejścia gospodarki społecznej kryterium braku dochodów w tym znaczeniu nie jest zasadniczym wymogiem dla organizacji trzeciego sektora. Oczywiście w myśl podejścia gospodarki społecznej za integralną część trzeciego sektora uznaje się wiele organizacji, które ściśle przestrzegają kryterium niedochodowości: szerokie spektrum stowarzyszeń, fundacje, przedsiębiorstwa społeczne i inne organizacje niedochodowe służące osobom fizycznym i rodzinom, które spełniają kryterium niedochodowości oraz mają wszystkie cechy organizacji gospodarki społecznej określone w niniejszym sprawozdaniu (pkt 2.3). Podczas gdy spółdzielnie i towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych stanowią zdecydowany trzon gospodarki społecznej, w ramach podejścia organizacji niedochodowych są one jednak wyłączone z trzeciego sektora, gdyż większość z nich rozdziela część swoich nadwyżek między członków.

b) Kryterium demokratyczności

Druga różnica między podejściem organizacji niedochodowych a podejściem gospodarki społecznej polega na stosowaniu *kryterium demokratyczności*. Wśród wymogów stawianych przez podejście organizacji niedochodowych koniecznych do uznania, że organizacja należy do trzeciego sektora, nie ma charakterystycznego elementu koncepcji gospodarki społecznej, jakim jest demokratyczność. Dlatego też zgodnie z podejściem organizacji niedochodowych do trzeciego sektora zalicza się wiele bardzo dużych organizacji niedochodowych, które nie spełniają kryterium demokratyczności i w konsekwencji wykluczone są z trzeciego sektora przez podejście gospodarki społecznej. W rzeczywistości wiele instytucji niedochodowych w sektorze przedsiębiorstw nieświadczących usług finansowych i w sektorze instytucji finansowych, które oferują swoje usługi po cenach rynkowych, nie spełnia zasady demokratyczności. Wśród wspomnianych organizacji niedochodowych, uznawanych za należące do trzeciego sektora zgodnie z podejściem organizacji niedochodowych, a nieuznawanych za takowe przez podejście gospodarki społecznej, wymienić można niektóre szpitale, wyższe uczelnie, szkoły, ośrodki kulturalne i artystyczne czy inne instytucje, które nie spełniają kryterium demokratyczności i oferują swoje usługi na rynku, spełniając przy tym wszystkie kryteria wymagane przez podejście organizacji niedochodowych.

W podejściu gospodarki społecznej zasadniczo wyklucza się z trzeciego sektora wszelkie podmioty o charakterze niedochodowym, które nie funkcjonują w sposób demokratyczny, chociaż, jak wskazano w pkt 2.3 niniejszego sprawozdania, dopuszcza się włączenie do gospodarki społecznej tych niedochodowych organizacji wolontariackich, które świadczą usługi o charakterze nierynkowym na rzecz osób fizycznych lub rodzin bezpłatnie lub po cenach nieistotnych z ekonomicznego punktu widzenia. Takie instytucje niedochodowe uzasadniają swoją *użyteczność społeczną*, zapewniając bezpłatne towary lub usługi społecznie pożądane na rzecz pojedynczych osób lub rodzin.

c) Kryterium służenia ludziom

Wreszcie trzecia różnica dotyczy zamierzonych odbiorców usług oferowanych przez organizacje trzeciego sektora, gdyż w podejściu organizacji niedochodowych ich zakres i hierarchia są inne niż w podejściu gospodarki społecznej. Zgodnie z podejściem gospodarki społecznej głównym celem wszystkich organizacji jest służenie ludziom lub innym organizacjom gospodarki społecznej. W przypadku organizacji pierwszego stopnia większość beneficjentów prowadzonych przez nie działalności stanowią osoby fizyczne, gospodarstwa domowe lub rodziny, czy to jako konsumenci, czy też jako samodzielni przedsiębiorcy lub producenci. Wiele tych organizacji dopuszcza jako członków wyłącznie osoby fizyczne. Sporadycznie mogą one dopuszczać także członkostwo wszelkiego rodzaju osób prawnych, w każdy wypadku jednak gospodarka społeczna w centrum swojego zainteresowania stawia człowieka, który jest powodem jej istnienia i celem jej działalności.

Natomiast w podejściu organizacji niedochodowych nie przewidziano kryterium, które stawiałoby służenie ludziom na szczycie hierarchii celów. Organizacje niedochodowe mogą być tworzone w celu świadczenia usług zarówno na rzecz osób fizycznych, jak i na rzecz osób prawnych, które kontrolują lub finansują te organizacje (Podręcznik dotyczący instytucji niekomercyjnych, pkt 2.21). Organizacje niedochodowe pierwszego stopnia mogą składać się nawet wyłącznie ze spółek kapitałowych, zarówno o charakterze finansowym, jak i niefinansowym. W rezultacie obszar analizowany przez podejście organizacji niedochodowych wyznaczony jest w sposób bardzo niejednolity.

Podsumowując, wyżej wymienione podobieństwa i różnice między podejściem organizacji niedochodowych a podejściem gospodarki społecznej, wraz z istnieniem obszaru wspólnego obejmującego organizacje uznawane przez obydwie ujęcia, pozwalają docenić istotne rozbieżności pojęciowe i metodologiczne, które zapobiegają konfiguracji trzeciego sektora jako wynikowi prostego połączenia grup organizacji będących przedmiotem zainteresowania obydwu podejść.

ROZDZIAŁ 3

GOSPODARKA SPOŁECZNA I POWIĄZANE Z NIĄ NOWO POWSTAJĄCE KONCEPCJE W EUROPIE

3.1. Przedsiębiorstwa społeczne, przedsiębiorczość społeczna i innowacje społeczne

Pionierski krok w procesie identyfikacji przedsiębiorstw społecznych przez Unię Europejską stanowiła opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego (EKES-u) w sprawie *różnorodności form przedsiębiorstw* (INT/447 z dnia 1 października 2009 r.). Opinia ta nakreślała najważniejsze cechy przedsiębiorstw społecznych, ich relację z gospodarką społeczną („spółdzielnie socjalne i inne podobne przedsiębiorstwa mające bardzo różny status prawny”) oraz ich główne dziedziny działalności („świadczanie usług, takich jak opieka zdrowotna, ochrona środowiska, usługi socjalne i edukacja [...] tworzenia miejsc pracy i integracji [sic] na rynku pracy osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji”) oraz stwierdzała, że Komisja Europejska powinna „poważnie rozważyć możliwość opracowania polityki na rzecz przedsiębiorstw społecznych”.

W opinii EKES-u w sprawie *przedsiębiorczości społecznej i przedsiębiorstw społecznych* (INT/589 z dnia 26 października 2011 r.) wskazano następujące wspólne cechy przedsiębiorstw społecznych:

- ukierunkowanie głównie na cele społeczne, a nie na zysk
- nadwyżki ulegające zasadniczo reinwestycji
- duża różnorodność form prawnych
- wytwarzanie towarów i usług, których elementem jest innowacja społeczna
- niezależne podmioty obejmujące partycypację i współdecydowanie oraz dobre rządy i demokrację; wywodzenie się z organizacji społeczeństwa obywatelskiego lub powiązanie z taką organizacją.

Równoległe z wydaniem powyższej opinii Komisja Europejska nie tylko przedstawiła opis cech przedsiębiorstw społecznych, ale także wyraźnie stwierdziła, że stanowią one **integralną część gospodarki społecznej**: „Celem przedsiębiorstw społecznych, które stanowią podmioty **gospodarki społecznej**, jest przede wszystkim oddziaływanie społeczne a nie generowanie zysków dla [sic] właścicieli lub udziałowców. Prowadzą one działalność na rynku, dostarczając towary i świadcząc usługi w sposób przedsiębiorczy i innowacyjny i wykorzystują zyski głównie na realizację celów społecznych. Przedsiębiorstwami tego rodzaju zarządza się w sposób odpowiedzialny i przejrzysty, w szczególności poprzez zapewnienie uczestnictwa [sic] pracowników, konsumentów i podmiotów, których dotyczy ich działalność gospodarcza” (komunikat Komisji Europejskiej „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej”, COM(2011) 682 final z dnia 25 października 2011 r.). Ten komunikat Komisji określa także główne obszary działalności przedsiębiorstw społecznych: a) przedsiębiorstwa, które świadczą usługi społeczne lub dostarczają towary i usługi przeznaczone dla słabszych grup społecznych oraz b) przedsiębiorstwa, których celem jest włączenie zawodowe osób posiadających

małe szanse na zatrudnienie, a których działalność może dotyczyć towarów i usług innych niż społeczne.

Z kolei w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1296/2013 w sprawie zatrudnienia i innowacji społecznych przywołano ponownie koncepcję przedsiębiorstwa społecznego ustanowioną w przytoczonym powyżej dokumencie Komisji Europejskiej, podobnie jak miało to miejsce w konkluzjach Rady Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2015 r. w sprawie propagowania gospodarki społecznej.

Ponadto w sprawozdaniu Grupy Ekspertów ds. Przedsiębiorczości Społecznej (GECES) z października 2016 r. (sprawozdanie ogólne GECES: 2016) zwrócono szczególną uwagę na europejskie źródła przedsiębiorstw społecznych tworzonych w oparciu o koncepcję gospodarki społecznej, powtarzając, że „pomimo swojej dużej różnorodności przedsiębiorstwa społeczne posiadają co najmniej cztery wspólne cechy: cel socjalny lub społeczny, postawę przedsiębiorczą, demokratyczne lub partycypacyjne sprawowanie rządów oraz reinwestycję zysków”.

Analizy teoretyczne koncepcji przedsiębiorstw społecznych zaczęły rozwijać się po obu stronach Oceanu Atlantyckiego w połowie lat 90. XX w. i doprowadziły do wypracowania różnorodnych podejść, które pomimo istotnych wspólnych elementów prezentują także znaczną różnorodność koncepcyjną utrudniającą opracowanie definicji przedsiębiorstw społecznych wspólnej dla wszystkich tych podejść¹⁰.

Europejska sieć badawcza EMES proponuje dziewięć kryteriów na potrzeby identyfikacji przedsiębiorstw społecznych, zgrupowanych w trzech blokach: wymiar gospodarczo-biznesowy, wymiar społeczny oraz wymiar partycypacyjny. Ułatwiają one osiągnięcie dwóch celów: łatwego uznawania przedsiębiorstw społecznych jako integralnej części gospodarki społecznej oraz zapewniania spojrzenia porównawczego na północnoamerykańskie podejścia do przedsiębiorstw społecznych.

Trzy wskaźniki *wymiaru gospodarczo-biznesowego* opisują przedsiębiorstwa społeczne jako *producentów rynkowych*, zgodnie z terminologią systemu rachunków narodowych, oraz umożliwiają odróżnienie ich od organizacji trzeciego sektora prowadzących działania socjalne, dla których rynek nie jest głównym źródłem finansowania. Ciągłe wytwarzanie towarów i usług, istotny poziom ryzyka finansowego oraz minimalny zakres płatnej pracy stanowią trzy wskaźniki odróżniające przedsiębiorstwa społeczne od podmiotów prowadzących działania socjalne, które są klasyfikowane przez systemy rachunków narodowych jako instytucje niekomercyjne działające na rzecz gospodarstw domowych (INKgd).

Główne wskaźniki *wymiaru społecznego* obejmują wyraźne ukierunkowanie na korzyści dla społeczeństwa oraz stwierdzenie, że przedsiębiorstwa społeczne są rezultatem zbiorowej dynamiki obejmującej grupy osób. Trzeci wskaźnik wymiaru społecznego dotyczy zysków, jako że podział nadwyżek jest dozwolony, chociaż w ograniczonym zakresie, na przykład w wielu spółdzielniach.

¹⁰ Szczegółowe porównanie europejskiego podejścia kontynentalnego oraz dwóch głównych północnoamerykańskich podejść do przedsiębiorstw społecznych można znaleźć w publikacjach Defourny i Nyssens (2012) oraz Monzón i Herrero (2016).

Wymiar partycypacyjny związany z wymogiem *partycypacyjnego sprawowania rządów* względem przedsiębiorstw społecznych stanowi prawdopodobnie jedną z najistotniejszych różnic między podejściem EMES a podejściami północnoamerykańskimi. Trzy wskaźniki tego trzeciego wymiaru podkreślają niezależne zarządzanie i sprawowanie rządów przez grupę osób, które ustanowiły i rozwinęły przedsięwzięcie, względem zarówno organów publicznych, jak i innych organizacji prywatnych. Stanowią one także wyraźnie, że duże znaczenie ma zapewnienie, by procesy decyzyjne były demokratyczne i partycypacyjne oraz nie były powiązane z własnością kapitału.

Trzy wymiary przedsiębiorstw społecznych zdefiniowane w podejściu EMES sprawiają, że przedsiębiorstwa te stanowią integralną część dużego zbioru podmiotów tworzących gospodarkę społeczną; kształtują one także koncepcję przedsiębiorstwa społecznego dominującą w dokumentach instytucji Unii Europejskiej.

Różne nurty myślowe dotyczące przedsiębiorstw społecznych, które występują w Ameryce Północnej, można pogrupować w dwa podstawowe podejścia: szkołę „dochodu z pracy” i szkołę „innowacji społecznych” promowaną przez fundację Ashoka, którą założył Bill Drayton w 1980 r.

Podejście **dochodu z pracy** podkreśla rolę przedsiębiorstw społecznych jako organizacji prowadzących działalność gospodarczą w celu generowania przychodów na potrzeby finansowania celów społecznych. W ramach tego podejścia można wyróżnić dwa kolejne podejścia: „komercyjne niedochodowe” i „działalności gospodarczej opartej na misji”. W ramach podejścia komercyjnego niedochodowego przedsiębiorstwa społeczne są umieszczane w sferze niedochodowej, gdyż nie rozdzielają swoich zysków, które są przeznaczane na wypełnianie misji społecznej. Przedsiębiorstwa społeczne mogą prowadzić działalność gospodarczą dowolnego rodzaju, nawet jeśli jedynym powiązaniem między ich działalnością a misją społeczną są zasoby finansowe zapewniane przez tę działalność. Podejście działalności gospodarczej opartej na misji poszerza zakres przedsiębiorstw społecznych o wszelkie przedsiębiorstwa, w tym nastawione na zysk, pod warunkiem że zawsze realizują one misję społeczną.

Podejście **innowacji społecznych** podkreśla indywidualną rolę **przedsiębiorcy społecznego**, który podejmuje misję utworzenia i podtrzymania wartości społecznej (nie tylko wartości prywatnej), dostrzega nowe możliwości działania na rzecz tej misji i korzysta z nich, angażuje się w proces ciągłych innowacji, dostosowywania i nauczania, podejmuje śmiałe działania, nie podlegając ograniczeniom wynikającym z obecnie posiadanych zasobów, oraz wykazuje zwiększone poczucie odpowiedzialności i rozliczalności względem swoich beneficjentów i za uzyskane wyniki (Dees, 1998). Podsumowując, przedsiębiorcy społeczni realizują misję społeczną, a oddziaływanie tej misji (zamiast tworzenia majątku) stanowi podstawowe kryterium oceny przedsiębiorcy społecznego. W ramach podejścia innowacji społecznych forma własności przedsiębiorstwa społecznego (publiczne, oparte na kapitale lub objęte gospodarką społeczną) ma drugorzędne znaczenie, a kluczowym podmiotem jest przedsiębiorca społeczny jako główna osoba odpowiedzialna za przedsiębiorczość i przemianę społeczną.

Główne różnice między północnoamerykańskimi a europejskimi podejściami do przedsiębiorstw społecznych są w dużej mierze powiązane z różnymi kontekstami, w których zostały opracowane. W Stanach Zjednoczonych przedsiębiorstwa społeczne stanowią reakcję biznesową na wyzwania społeczne podejmowane zwykle przez organizacje niedochodowe prowadzące działania socjalne, które zareagowały na cięcia w dotacjach publicznych i darowiznach prywatnych w latach 80. XX w.

poprzez rozwój strategii biznesowych mających na celu generowanie dochodów na potrzeby finansowania działalności filantropijnej. W Europie Zachodniej przedsiębiorstwa społeczne powstały w celu wsparcia rozwiązywania problemów strukturalnych związanych z bezrobociem i grupami osób posiadających małe szanse na zatrudnienie, a także świadczenia innych usług społecznych ukierunkowanych na grupy zagrożone wykluczeniem społecznym. Innymi słowy, nie były one zasadniczo zakładane w celu finansowania organizacji niedochodowych prowadzących działania socjalne, ale w celu rozwiązywania problemu bezrobocia i opieki społecznej na rzecz słabszych grup społecznych za pomocą różnorodnych produktywnych działań. Jeśli chodzi o zaangażowanych podmiotów, to podczas gdy uczestnikami przedsiębiorczości społecznej w Stanach Zjednoczonych były stowarzyszenia i fundacje działań socjalnych, w Europie podstawę dla rozwoju przedsiębiorstw społecznych zapewniła tradycja spółdzielcza w sferze gospodarki społecznej, co ilustruje niezwykle rozwój włoskich spółdzielni socjalnych od połowy lat 90. XX w. Główne podobieństwa i różnice między różnorodnymi podejściami do przedsiębiorstw społecznych przedstawiono w tabeli 3.1. Podsumowując, podejście EMES jako jedyne jednoznacznie umieszcza przedsiębiorstwa społeczne w teoretycznych i koncepcyjnych ramach gospodarki społecznej, w sektorze producentów rynkowych, oraz odróżnia się od innych podejść przede wszystkim zbiorową dynamiką przedsiębiorczości społecznej, a także demokratycznym i partycypacyjnym wymiarem systemu sprawowania rządów, który nie został ujęty lub ma drugorzędne znaczenie w północnoamerykańskich podejściach.

Tabela 3.1 Podobieństwa i różnice między koncepcjami przedsiębiorstwa społecznego, przedsiębiorczości społecznej i innowacji społecznych

WYMIARY	Podejście EMES	Szkoła „dochodu z pracy”		Szkoła „innowacji społecznych”
		Podejście komercyjne niedochodowe	Podejście działalności gospodarczej opartej na misji	
WYMIAR GOSPODARCZO-BIZNESOWY	<p>Charakter działalności gospodarczej ściśle powiązany z misją społeczną</p> <p>Ryzyko finansowania oparte na dochodach rynkowych (dochody komercyjne) i dochodów nierynkowych (dotacje, subsydia, darowizny)</p>	<p>Charakter działalności gospodarczej powiązany z misją społeczną</p> <p>Stabilność oparta na dochodach komercyjnych</p>	<p>Charakter działalności gospodarczej niepowiązany z misją społeczną</p> <p>Stabilność oparta na dochodach rynkowych i nierynkowych</p>	<p>Charakter działalności gospodarczej ściśle powiązany z misją społeczną</p> <p>Stabilność oparta na kombinacji dochodów rynkowych i nierynkowych</p>
WYMIAR SPOŁECZNY	<p>Wyraźne ukierunkowanie na korzyści dla społeczeństwa lub tworzenie wartości społecznej</p> <p>Zbiorowa dynamika</p> <p>Dozwolony ograniczony podział zysków (organizacje niedochodowe lub nastawione na zysk)</p>	<p>Ukierunkowanie na korzyści dla społeczeństwa gwarantowane dzięki reinwestycji wszystkich zysków</p> <p>Brak odniesienia do przedsiębiorczości indywidualnej lub zbiorowej</p> <p>Zabroniony podział zysków (organizacje niedochodowe)</p>	<p>Ukierunkowanie na korzyści dla społeczeństwa nie jest gwarantowane</p> <p>Brak odniesienia do przedsiębiorczości indywidualnej lub zbiorowej</p> <p>Dozwolony podział zysków (organizacje niedochodowe lub nastawione na zysk)</p>	<p>Wyraźne ukierunkowanie na korzyści dla społeczeństwa</p> <p>Nadrzędność indywidualnych inicjatyw</p> <p>Dozwolony podział zysków (organizacje niedochodowe lub nastawione na zysk)</p>
WYMIAR PARTYCYPACYJNY	<p>Autonomia</p> <p>Demokratyczny proces decyzyjny</p> <p>Partycypacyjny proces decyzyjny</p>	<p>Nie określono, jednak niezależność względem organizacji publicznych wydaje się być gwarantowana samowystarczalnością, chociaż niezależność względem organizacji prywatnych będących ich założycielami nie jest gwarantowana.</p> <p>Demokratyczny proces decyzyjny nie jest wymagany</p> <p>Partycypacyjny proces decyzyjny nie jest wymagany</p>	<p>Nie określono, ale autonomia jest dorozumiana</p> <p>Demokratyczny proces decyzyjny nie jest wymagany</p> <p>Partycypacyjny proces decyzyjny nie jest wymagany</p>	

Źródło: Monzón i Herrero (2016).

3.2. Gospodarka współpracy, powiązane koncepcje i gospodarka społeczna

Nowa koncepcja „gospodarki współpracy”, która ugruntowała się od początku XXI w., odnosi się do bardzo szerokiego zakresu działań powiązanych z dziedziną konsumpcji, produkcji, finansów, edukacji, a nawet sprawowania rządów. W swoim komunikacie „Europejski program na rzecz gospodarki dzielenia się” (COM(2016) 356 final z dnia 2 czerwca 2016 r.) Komisja Europejska definiuje tę gospodarkę jako „modele prowadzenia działalności, w których działalność odbywa się dzięki pośrednictwu platform współpracy, tworzących ogólnie dostępny rynek czasowego korzystania z dóbr lub usług, często dostarczanych przez osoby prywatne”. Komunikat określa trzy kategorie uczestników gospodarki współpracy: a) usługodawców – osoby fizyczne lub profesjonalni dostawcy usług; b) użytkowników powyższych usług, oraz c) pośredników łączących – za pośrednictwem platformy internetowej – dostawców z użytkownikami i ułatwiających transakcje między nimi („platformy współpracy”). Komunikat na koniec stanowi, że transakcje w ramach gospodarki współpracy nie wiążą się zwykle z przeniesieniem własności i mogą być dokonywane odpłatnie lub nieodpłatnie.

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny przyjął różne opinie w sprawie gospodarki współpracy, które nie zawsze definiują jej zakres w ten sam sposób. Opinia w sprawie konsumpcji współdzielonej i samoregulacji (2016/C 303/05 z dnia 25 maja 2016 r.) stanowi, że „końcowymi elementami w modelu gospodarczym tej złożonej trójkątnej struktury są przede wszystkim relacje oparte na zasadach partnerstwa (P2P) i *nigdy* relacje przedsiębiorstwo–konsument (B2C)¹¹”. Opinia Komitetu z dnia 15 grudnia 2016 r. w sprawie gospodarki dzielenia się, wydana w następstwie komunikatu Komisji dotyczącego gospodarki dzielenia się, (COM(2016) 356 final) wydaje się wyróżniać różne rodzaje gospodarki współpracy, względem których proponuje różne przepisy prawne. Pierwsza z tych opinii, oparta na najbardziej rygorystycznych kryteriach, przytacza różne przykłady gospodarki współpracy: Airbnb, Rentalia, Homeaway, Couchsurfing i BedyCasa w sektorze zakwaterowania; Blablacar, Uncoche, Liftshare i Karzoo w sektorze transportu; czy też Zopa, Auxmoney, Fundedbyme, Crowdcube, Kickstarter lub Indiegogo w sektorze finansowym. Opinia EKES-u wyklucza z pojęcia gospodarki współpracy następujące praktyki lub podmioty: a) dzielenie się jedzeniem lub nietrwałymi dobrami konsumpcyjnymi; b) towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i spółdzielnie; c) przedsiębiorczość społeczną; d) działalność charytatywną; e) gospodarkę na żądanie; f) gospodarkę opartą na funkcjonalności, związaną bardziej z gospodarką o obiegu zamkniętym; g) standardowe pośrednictwo.

Chociaż nie są kluczowe dla obecnego rozkwitu gospodarki współpracy, *platformy współpracy* odgrywają bardzo ważną rolę. Ich główną funkcją jest: a) tworzenie platformy łączącej popyt na towary z podażą towarów; b) tworzenie mechanizmu umożliwiającego elektroniczne prowadzenie transakcji ekonomicznych oraz c) tworzenie mechanizmów weryfikacji minimalizujących ryzyko transakcji i koszty związane ze współpracą z nieznanymi osobami. Podsumowując, gospodarka współpracy wykorzystuje technologie informacyjne w celu ograniczenia asymetrii informacyjnych oraz kosztów transakcji związanych z wymianą

¹¹ P2P: relacje partnerstwa (interakcje między jednostkami za pośrednictwem platformy).

B2C: relacje przedsiębiorstwo–konsument (przedsiębiorstwo kontroluje platformę, która oferuje usługi konsumentom).

towarów i usług lub dzieleniem się nimi, a także w celu poszerzenia i pogłębienia rynków współpracy.

Istnieje wiele pojęć związanych z gospodarką współpracy, z których najbardziej znana jest koncepcja *gospodarki dzielenia się*. Koncepcja ta stanowi formę gospodarki współpracy, w której dobra są dzielone bez konieczności uiszczania płatności¹². Inne często używane wyrażenia obejmują *konsumpcję współdzieloną*, *gospodarkę społecznościową*, *gospodarkę prac dorywczych* i *gospodarkę dostępu*. Wszystkie z nich odwołują się zasadniczo do wspólnego mianownika, jakim jest gospodarka współpracy.

Jak wspomniano wcześniej, spółdzielnie i inne przedsiębiorstwa gospodarki społecznej nie są *same w sobie* przykładami gospodarki współpracy, stanowi ona jednak doskonałą okazję do rozwoju gospodarki społecznej. Wspomniana wyżej opinia EKES-u (2016/C 303/05) podkreśla wymiar społeczny i środowiskowy gospodarki współpracy, który zapewnia wkład w umocnienie solidarności między obywatelami, ożywienie lokalnej gospodarki, tworzenie miejsc pracy, racjonalizowanie konsumpcji w gospodarstwach domowych poprzez wspólne korzystanie z niektórych dóbr, zmniejszenie zużycia energii i promowanie bardziej odpowiedzialnej i zrównoważonej konsumpcji. Opinia EKES-u w sprawie: „Wspólna lub uczestnicząca konsumpcja: model zrównoważonego rozwoju w XXI wieku” (2014/C 177/01) wskazuje, że „ze względu na podobne zasady i wartości, spółdzielczość może zostać głównym sojusznikiem wspólnej lub uczestniczącej konsumpcji”. Europejski Komitet Regionów w opinii „Wymiar lokalny i regionalny konsumpcji współdzielonej” zauważa, że część gospodarki dzielenia się należy do gospodarki społecznej (opinia z dnia 4 grudnia 2015 r.).

Zdaniem autorów niniejszego sprawozdania podsumowanie zawarte w opinii EKES-u 2016/C 303/05 jest pochope. Największe przedsiębiorstwa gospodarki współpracy należą do grupy przedsiębiorstw nastawionych na zysk, które nie posiadają żadnych cech wspomnianych w podsumowaniu oraz które często prowadzą do znacznych kosztów społecznych, niepewnego zatrudnienia i niskich standardów praw pracowniczych.

Gospodarka współpracy może obejmować różne modele prowadzenia działalności, w zależności od ostatecznych podmiotów, które biorą w nich udział, funkcji pełnionych przez platformę oraz sposobu, w jaki kontrolowana jest jej własność i rozdzielane są ewentualne zyski.

W ramach P2P, zasadniczego modelu gospodarki współpracy, ustanawiane są relacje między osobami fizycznymi, a platforma nie świadczy usługi podstawowej. Relacje partnerskie mogą być także nawiązywane między profesjonalnymi dostawcami usług lub przedsiębiorstwami, przy czym platforma nadal nie musi świadczyć usługi podstawowej (relacje B2B, ang. *business-to-business*, czyli między przedsiębiorstwami). Mogą nawet istnieć relacje partnerskie, w ramach których użytkownicy platformy są podmiotami publicznymi (G2G, ang. *government-to-government*, czyli wzajemna pomoc administracyjna).

Dwa pozostałe modele prowadzenia działalności nie są jednak powszechnie akceptowane jako część gospodarki współpracy: B2C (ang. *business-to-consumer*, czyli relacje między przedsiębiorcami i konsumentami) oraz C2B (ang. *consumer-to-business*, czyli relacje między konsumentami i przedsiębiorcami). W zależności od przypadku mogą być one uznawane za część *gospodarki na żądanie* lub *gospodarki dostępu*. W ramach modelu B2C usługa jest

¹² Zob. Alfonso (2016), aby uzyskać dalsze informacje na temat koncepcji związanych z gospodarką współpracą.

świadczone zgodnie z preferencjami użytkownika/konsumenta, który zażądał usługi, i to usługodawca dostosowuje się do preferencji użytkownika/konsumenta. Model ten może być zaklasyfikowany jako należący do gospodarki na żądanie lub gospodarki dostępu (model prowadzenia działalności, który obejmuje obrót dostępem do towarów i usług, a nie ich własnością. Coś jest tymczasowo wypożyczane, a nie definitywnie sprzedawane). W ramach modelu C2B to osoby fizyczne lub konsumenci przekazują część swoich aktywów (wiedzę, pożyczki itd.) do dyspozycji przedsiębiorstw na okazjonalnej, nieprofesjonalnej zasadzie.

Gospodarkę współpracy w przeważającej mierze tworzą platformy kontrolowane przez kapitalistyczne przedsiębiorstwa takie jak Amazon, Uber, Blablacar czy Airbnb. Zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w Europie pojawiają się jednak inicjatywy gospodarki współpracy, które opierają się na platformach o charakterze spółdzielczym, tzw. *platformy spółdzielcze*, które podlegają wspólnej własności i demokratycznej kontroli. Platformy te przyjmują różne formy, które Trebor Scholz (2016) sklasyfikował w następujący sposób: a) pośrednictwa pracy (takie jak Loconomics); b) spółdzielcze internetowe platformy handlowe (np. Fairmondo); c) platformy spółdzielcze będące własnością miast (np. MinuBnB czy AllBnB); d) spółdzielnie społeczności „prosumentów” (takie jak Stocksy); e) platformy pracy (różne przykłady związane z sektorem przewozów taksówkowych, które odniosły sukces w Stanach Zjednoczonych). Według Trebora Scholza platformy spółdzielcze charakteryzuje 10 zasad: zbiorowa własność platformy; godziwa płaca i bezpieczeństwo finansowe; przejrzystość i możliwość przenoszenia danych; docenianie i poświadczenie generowanych wartości; wspólnie uzgadniania praca ze zbiorowym procesem decyzyjnym; ochronne ramy prawne; możliwość przenoszenia ochrony i świadczeń pracowników; ochrona przed dowolnością w systemach oceny; odrzucenie nadmiernej kontroli miejsc pracy, oraz, na koniec, prawo pracowników do wylogowania się.

Różne platformy spółdzielcze rozwijają się także w Europie. LAMA i Cooperatives Europe przeprowadziły badanie obejmujące 38 przypadków z 11 krajów europejskich i trzy inicjatywy spoza Unii Europejskiej¹³. Wnioski z badania wskazywały zarówno nowe możliwości rozwoju oferowane przez spółdzielczość w obszarze gospodarki współpracy, jak i stojące przed nią przeszkody i bariery, które obejmują problemy z finansowaniem oraz ograniczoną wielkość spółdzielni promujących inicjatywy gospodarki współpracy, skutkujące częściową utratą ich wydajności.

3.3. Gospodarka na rzecz dobra wspólnego a gospodarka społeczna

Gospodarka na rzecz dobra wspólnego (GDW) (1) jest ruchem społeczno-ekonomicznym i politycznym zapoczątkowanym przez austriackiego ekonomistę Christiana Felbera (2010). W Europie ruch GDW cieszy się poparciem ponad 100 grup lokalnych, 2 tys. przedsiębiorstw, uniwersytetów, samorządów lokalnych i różnych organizacji społecznych¹⁴. Głównym celem modelu GDW jest to, by gospodarka służyła ludziom, tj. wspólnemu dobru. Model GDW opiera

¹³ Cooperatives Europe-LAMA (2016). „Cooperative platforms in a European Landscape: an exploratory study” [Platformy współpracy w krajobrazie europejskim: badanie rozpoznawcze], konferencja ISIRC, Glasgow.

¹⁴ EKES (2015). Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Gospodarka na rzecz dobra wspólnego – zrównoważony model gospodarczy ukierunkowany na spójność społeczną” (2016/C 013/16 z dnia 17 września 2015 r.).

się na wartościach uznanych przez wszystkich ludzi za uniwersalne: ludzkiej godności, solidarności, zrównoważoności ekologicznej, sprawiedliwości społecznej, przejrzystości i demokratycznym uczestnictwie. Model GDW jest interdyscyplinarny oraz ma zastosowanie do wszystkich rodzajów przedsiębiorstw i organizacji.

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny opracował opinię w sprawie GDW. Opinia ta określa powiązania modelu GDW z innymi modelami, jak pokazano w tabeli 3.2. Należy zauważyć, że w niniejszym sprawozdaniu wartości solidarności/współpracy i demokracji – będące cechami wspólnymi GDW i gospodarki współpracy – mają zastosowanie jedynie do platform spółdzielczych w ramach gospodarki społecznej¹⁵.

Tabela 3.2. Wartości gospodarki na rzecz dobra wspólnego obecne w innych modelach

WARTOŚCI GDW	Godność ludzka	Solidarność/współpraca	Zrównoważoność ekologiczna	Sprawiedliwość społeczna	Demokracja
MODELE					
Gospodarka społeczna	X	X	X	X	X
Gospodarka obiegu zamkniętym			X		
Gospodarka współpracy		X			X
Gospodarka ukierunkowana na funkcję		X	X		
Gospodarka oparta na zasobach			X	X	
Niebieska gospodarka			X		

Źródło: EKES (2015), opinia EKES-u (2016/C 013/06)

Aby potwierdzić wkład przedsiębiorstw i podmiotów tworzących system gospodarczy w dobro wspólne, stosowana jest specyficzna metoda oparta na bilansie dobra wspólnego, matrycy dobra wspólnego, raporcie dobra wspólnego i kontroli zewnętrznej dobra wspólnego. Bilans dobra wspólnego ocenia roczne wyniki przedsiębiorstwa, nie wykorzystując kryteriów gospodarczych czy finansowych, ale mierząc stopień, w jakim przedsiębiorstwo podtrzymuje wartości

¹⁵ EKES (2015). Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Gospodarka na rzecz dobra wspólnego – zrównoważony model gospodarczy ukierunkowany na spójność społeczną” (2016/C 013/16 z dnia 17 września 2015 r.).

wspólnego dobra. Bilans dobra wspólnego mierzy niefinansową część sukcesów przedsiębiorstwa. Matryca dobra wspólnego definiuje i określa pod względem ilościowym wartości chronione przez przedsiębiorstwo i grupy społeczne, na które jest ono ukierunkowane. Matryca dobra wspólnego stanowi podsumowanie raportu dobra wspólnego przedsiębiorstwa lub organizacji, który wyjaśnia szczegółowo stopień zgodności przedsiębiorstwa z każdym negatywnym wskaźnikiem lub kryterium. Raport dobra wspólnego oferuje dogłębny przegląd działalności przedsiębiorstwa na rzecz wspólnego dobra oraz, wraz z bilansem wspólnego dobra, tworzy podstawę dla kontroli zewnętrznej, która jest prowadzona przez niezależnych kontrolerów i przyznaje przedsiębiorstwu certyfikat poświadczający zgodność z mierzalnymi wskaźnikami wspólnego dobra z wykorzystaniem systemu punktacji przyznającego od 0 do 1 000 punktów.

Gospodarkę na rzecz dobra wspólnego charakteryzuje krytycyzm względem takich aspektów dzisiejszych kapitalistycznych społeczeństw jak egoizm, indywidualizm, pogoń za zyskiem, konkurencyjność, wskaźniki oparte wyłącznie na korzyściach finansowych i PKB (produkcje krajowym brutto), prywatna własność towarów i usług, które mają zasadnicze znaczenie dla demokracji, negatywny wpływ na środowisko itd. W przeciwieństwie do tych uchybień gospodarka na rzecz dobra wspólnego oferuje alternatywne koncepcje i wartości opisane powyżej. Wartości gospodarki na rzecz dobra wspólnego są niewątpliwie zbieżne z zasadami i wartościami gospodarki społecznej, co nie mogło nie zostać zauważone w opinii EKES-u, jak pokazano w tabeli 3.2.

3.4. Gospodarka o obiegu zamkniętym a gospodarka społeczna

Model gospodarki o obiegu zamkniętym zastępuje gospodarkę linearną, opartą na modelu „weź, wyprodukuj, użyj i wyrzuć”, gospodarką o obiegu zamkniętym, w której odpady mogą być przekształcone w zasoby, dzięki czemu gospodarka może stać się bardziej zrównoważona i może ograniczyć swój negatywny wpływ na środowisko poprzez skuteczniejsze zarządzanie zasobami oraz ograniczanie wydobycia i zanieczyszczenia. Jednocześnie gospodarka o obiegu zamkniętym umożliwia przedsiębiorstwom zyskanie przewagi konkurencyjnej dzięki lepszemu gospodarowaniu surowcami, oferowaniu nowych możliwości gospodarczych na nowych rynkach oraz umożliwieniu lokalnego tworzenia nowych miejsc pracy. Gospodarka o obiegu zamkniętym, gospodarka oparta na funkcjonalności, gospodarka oparta na zasobach i niebieska gospodarka (Pauli, 2010) są nowymi koncepcjami w obszarze zrównoważonego rozwoju.

Linearny system produkcji i konsumpcji opiera się na wydobyciu surowców (weź), produkcji towarów (wyprodukuj), ich konsumpcji (użyj) i generowaniu odpadów (wyrzuć). Gospodarka o obiegu zamkniętym proponuje nie tylko przekształcenie odpadów w nowe zasoby, ale także innowacyjną zmianę w obecnym systemie produkcji, zgodnie z którą każdemu etapowi procesu produkcji przyświeca idea regeneracji. Obejmuje to utrzymanie wartości zasobów i produktów dzięki ułatwieniu ich ponownego użycia w oparciu o korzystanie z energii odnawialnej oraz projektowaniu produktów w taki sposób, aby ograniczyć ich starzenie się i wytwarzanie odpadów.

Teorie gospodarki o obiegu zamkniętym mają swój początek w pracach Waltera R. Stahela, który wprowadził pojęcie „od kołyski do kołyski”, a w 1976 r. zaprezentował Komisji Europejskiej pionierskie sprawozdanie¹⁶, w którym rozwinął podejście gospodarki obiegu zamkniętego, wykazując jej oddziaływanie w kategoriach konkurencyjności, tworzenia miejsc pracy, oszczędności zasobów i ograniczania odpadów. W 1989 r. David Pearce i R. Kerry Turner rozpowszechniali ideę gospodarki o obiegu zamkniętym¹⁷. Robert Frosch i Nicholas Gallopoulos przyjęli w swoich pracach to samo podejście oparte na gospodarce obiegu zamkniętego, a w 1989 r. spopularyzowali koncepcję „ekologii przemysłowej”¹⁸, która przewiduje przejście z linearnych procesów przemysłowych (obieg otwarty; zasoby i inwestycje kapitałowe stają się odpadami) do procesów o obiegu zamkniętym (obieg zamknięty; odpady stają się wkładem do nowych procesów).

Ważną rolę we włączeniu gospodarki o obiegu zamkniętym do programu Komisji Europejskiej odegrała fundacja im. Ellen MacArthur. W czerwcu 2015 r. fundacja ta zaprezentowała w Brukseli sprawozdanie¹⁹, które wywarło istotny wpływ na plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym²⁰. Dodatkowym bodźcem do wprowadzenia planu działania było porozumienie paryskie²¹, które przewidywało potrzebę przemyślenia systemów produkcji i konsumpcji, a także agenda ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, która obejmuje cele zrównoważonego rozwoju zbieżne z celami gospodarki o obiegu zamkniętym. Plan działania UE był ściśle monitorowany przez samą Komisję, która opublikowała sprawozdanie z jego wdrażania²². Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny także zwrócił uwagę na gospodarkę o obiegu zamkniętym (opinia 2016/C 264/14), podobnie jak Europejski Komitet Regionów (opinia 2017/C 088/16).

Gospodarka o obiegu zamkniętym i gospodarka społeczna mają wiele ważnych punktów wspólnych²³. Obydwa modele stawiają w centrum zainteresowania pojedyncze osoby i zrównoważony rozwój. W gospodarce o obiegu zamkniętym, tak jak w gospodarce społecznej, kluczowym czynnikiem sukcesu jest wzmocnienie kreatywnych i innowacyjnych zdolności na szczeblu lokalnym, na którym stosunki oparte na bliskości stanowią komponent o decydującym znaczeniu. Innymi słowy, wartości i zasady ruchu spółdzielczego i gospodarki społecznej, takie jak powiązania z obszarem lokalnym, wzajemna współpraca czy solidarność, stanowią filary o decydującym znaczeniu dla zagwarantowania zrównoważonych procesów rozwoju w ich trzech wymiarach: środowiskowym, gospodarczym i społecznym. Gospodarka społeczna nieprzypadkowo stała się w Europie pionierem gospodarki o obiegu zamkniętym²⁴ pod względem ponownego użycia i recyklingu odpadów w energetyce i w rolnictwie. W ostatnim

¹⁶ Stahel, W. i Reday, G. (1981). *The Potential for Substituting Manpower for Energy*, Vantage Press

¹⁷ Pearce, D.W. i Turner, R.K. (1990). *Economics of Natural Resources and the Environment*, Johns Hopkins University Press.

¹⁸ Frosch, R. i Gallopoulos, N. (1989). „Strategies for Manufacturing Scientific”, w: *Scientific American Review*.

¹⁹ Ellen MacArthur Foundation (2015). *Growth Within: A circular economy vision for a competitive Europe*.

²⁰ Komisja Europejska: komunikat COM(2015) 614 final, „Zamknięcie obiegu – plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym”. W 2014 r. Komisja zaprezentowała już komunikat COM(2014) 398, „Ku gospodarce o obiegu zamkniętym: program «zero odpadów» dla Europy”.

²¹ Porozumienie paryskie (2015). Konferencja Stron Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zmian Klimatu (UNFCCC).

²² Komisja Europejska: COM(2017) 33 final, sprawozdanie Komisji na temat wdrażania planu działania na rzecz gospodarki o obiegu zamkniętym.

²³ Rebaud, A. (2016). „Economie circulaire et ESS: complementarites et synergies”, Pour la solidarite, www.pourlasolidarite.eu.

²⁴ GECES (2016). Sprawozdanie ogólne, Grupa Ekspertów Komisji Europejskiej ds. Przedsiębiorczości Społecznej.

czasie platformy spółdzielcze w sferze gospodarki współpracy stały się dobrze znanymi przykładami inicjatyw, które pomagają chronić i wzmacniać kapitał naturalny, optymalizować wykorzystanie zasobów i promować wydajność systemu. Sama Komisja Europejska w planie działania UE dotyczącym gospodarki o obiegu zamkniętym uznała, że przedsiębiorstwa gospodarki społecznej „wniosą znaczący wkład w gospodarkę o obiegu zamkniętym”.

3.5. Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw, obywatelskie zaangażowanie przedsiębiorstw i gospodarka społeczna

Chociaż w pierwszej połowie XX w. pojawiły się koncepcje będące prekursorami społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw lub odpowiedzialnej działalności gospodarczej, pojęcie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw przepisywane jest Howardowi R. Bowenowi, który pisał o nim w 1953 r.²⁵. Jednak w europejski program polityczny pojęcie to zostało przekształcone dopiero na początku XXI w., kiedy Komisja Europejska opublikowała zieloną księgę w sprawie promowania europejskich ram na rzecz społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw²⁶ oraz zdefiniowała społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw jako „koncepcję, zgodnie z którą przedsiębiorstwa dobrowolnie uwzględniają problematykę społeczną i środowiskową w swojej działalności gospodarczej i w swoich stosunkach z zainteresowanymi stronami”. Zielona księga stanowi, że społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw nie należy postrzegać jako substytutu publicznych przepisów lub regulacji dotyczących praw społecznych i norm środowiskowych, opisując dwa wymiary społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw: a) *wymiar wewnętrzny* w ramach przedsiębiorstw (stosunki z pracownikami otrzymującymi stałą pensję i innymi – inwestycje w kapitał ludzki, zdrowie i bezpieczeństwo w miejscu pracy, społecznie odpowiedzialna restrukturyzacja zakładów produkcyjnych, praktyki odpowiedzialne pod względem środowiskowym) oraz b) *wymiar zewnętrzny* społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, który wykracza poza teren przedsiębiorstwa, pracowników i udziałowców, uwzględniając lokalną społeczność oraz szeroki zakres zainteresowanych stron i innych podmiotów, na które wpływ na działalność gospodarczą: partnerów społecznych i dostawców, klientów, organy publiczne i organizacje pozarządowe reprezentujące lokalne społeczności, a także samo otoczenie.

W 2006 r. Komisja zaproponowała zawiązanie europejskiego sojuszu na rzecz społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw przez członków społeczności przedsiębiorstw, oprócz podejmowania różnych kroków w celu rozpowszechniania praktyk społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw i uczynienia Europy „liderem w zakresie odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw”²⁷. W 2011 r. Komisja opracowała nowy komunikat, w którym zaproponowała odnowioną strategię UE na lata 2011–2014 dotyczącą społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw oraz nową definicję społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw jako „odpowiedzialności przedsiębiorstw”²⁸ za ich wpływ na społeczeństwo”, zgodnie z którą „przedsiębiorstwa powinny dysponować mechanizmem integracji kwestii społecznych, środowiskowych, etycznych i tych związanych z prawami człowieka, jak

²⁵ Bowen, H.R. (2013). *The Social Responsibilities of the Businessman*, University of Iowa Press.

²⁶ Komisja Europejska (2001). COM(2001) 366 final.

²⁷ COM (2006) 136 final.

²⁸ COM (2011) 681 final.

i problemów konsumentów ze swoją działalnością oraz podstawową strategią”. EKES także odniósł się do społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w opiniach²⁹ wydanych w 2006 r.

Jedną z koncepcji bardzo silnie powiązanych ze społeczną odpowiedzialnością przedsiębiorstw jest **obywatelskie zaangażowanie przedsiębiorstw**. Teorie dotyczące obywatelskiego zaangażowania przedsiębiorstw³⁰ sugerują, że przedsiębiorstwo powinno nie tylko przyjmować odpowiedzialność względem udziałowców i zainteresowanych stron, ale powinno także być częścią społeczeństwa. Przedsiębiorstwo musi być „dobrym obywatelem”. Obywatelskie zaangażowanie przedsiębiorstw było inspirowane inicjatywą Organizacji Narodów Zjednoczonych *Global Compact* z 2000 r., która domaga się od przedsiębiorstw wykazywania odpowiedzialności obywatelskiej zdefiniowanej na podstawie dziesięciu zasad związanych z prawami człowieka, stosunkami pracy, środowiskiem i zwalczaniem korupcji. W ostatnim czasie obywatelskie zaangażowanie przedsiębiorstw było wyrażane poprzez wolontariat pracowniczy i sojusze korporacyjne. Niemniej jednak o ile pierwotna definicja społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw ograniczała się do dobrych praktyk przedsiębiorstwa bezpośrednio związanych z udziałowcami i zainteresowanymi stronami, nowa definicja opracowana przez Komisję Europejską dosłownie pokrywa się z 10 zasadami inicjatywy ONZ *Global Compact* (COM(2006) 136 final, pkt 2), w związku z czym można wyciągnąć wniosek, iż obydwie te koncepcje są równoważne, przynajmniej w programie Komisji.

Można stwierdzić bez wątpienia, że przedsiębiorstwa i podmioty gospodarki społecznej jako pierwsze stosowały zasady społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, odkąd takie przedsiębiorstwa zaczęły rozwijać się w XIX w., jako że zasady ich funkcjonowania i wartości, które je inspirują, czynią je reprezentatywnymi podmiotami w obszarze stosowania zasad społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw.

Zasady gospodarki społecznej inspirowane zasadami spółdzielczymi są niczym innym jak stosowaniem społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw we wszystkich jej aspektach. W odniesieniu do wewnętrznego wymiaru społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w spółdzielniach dwojaki status partnerów, zarówno jako partnerów, jak i użytkowników, w powiązaniu z innymi zasadami spółdzielczymi nadają wiodącą rolę pracownikom i parterom w przedsiębiorstwie. W spółdzielniach robotniczych zarządzaniem przedsiębiorstwem w oparciu o demokratyczne kryteria zajmują się członkowie będący robotnikami, co skutkuje społecznie odpowiedzialnym zachowaniem w przypadku zajmowania się trudnymi sytuacjami na rynkach, restrukturyzacji zakładów produkcyjnych oraz dostosowywania się do siły roboczej. Jako że głównym celem tych spółdzielni jest utrzymanie stabilnego zatrudnienia, logiczne jest, że przy podejmowaniu takich decyzji należy kierować się zgodnością z tym celem.

Demokratyczne funkcjonowanie spółdzielni wyjaśnia także, dlaczego to właśnie ludzie, a tym samym obywatele kontrolują i prowadzą procesy decyzyjne. W zakresie podziału dochodów i zysków kapitał nie ma żadnych specjalnych praw gospodarczych, gdyż beneficjentami działalności są członkowie i pracownicy. *Zasada edukacji*, wyrażona w zasadach gwarantujących zapewnianie środków finansowych na potrzeby inwestowania w kapitał ludzki, pokazuje społecznie odpowiedzialny wymiar spółdzielni.

²⁹ Opinie EKES-u 2006/C 325 14 i 2012/C, 229/15.

³⁰ Logsdon, J. i Wood, D. (2005). „Implementing Global Business Citizenship: Multi-Level Motivations”, w: J. Hooker (red.). *International Corporate Responsibility: Exploring the Issues*. Carnegie Mellon, University Press.

* Schwab, K. (2008). *Global Corporate Citizenship. Working with Governments and Civil Society*. Foreign Affairs (87).

Zasady spółdzielcze, które są zasadami gospodarki społecznej, także wyjaśniają zewnętrzny wymiar społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w przedsiębiorstwach gospodarki społecznej. *Zasada otwartych drzwi* zapewnia, by wszyscy, którzy potrzebują usług spółdzielczych, mogli uzyskać do nich dostęp bez żadnych trudności wynikających z kryteriów spekulacyjnych. Solidarność ze społecznością i środowiskiem także ma charakter diachroniczny, jako że aktywa spółdzielcze są generowane w spółdzielniach w formie rezerw, które nie mogą być rozdzielane pomiędzy członków nawet w przypadku likwidacji podmiotu. Zyski kapitałowe gromadzone wraz z upływem czasu nie są zwracane członkom, gdy opuszczają oni spółdzielnię, ale stają się aktywami należącymi do przyszłych pokoleń. Innymi słowy, społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw była stosowana przez spółdzielnie odkąd takie przedsiębiorstwa zaczęły się rozwijać w XX w.

Oczywiście zasada społecznej odpowiedzialności jest bardzo wyraźnie widoczna w innych organizacjach gospodarki społecznej, których zachowaniem kieruje *kryterium działania na rzecz* swoich członków i społeczności. Podmioty *trzeciego sektora prowadzące działania socjalne* nie tylko stosują zasady odpowiedzialności w sposób systematyczny, ale także mogą zapewniać istotne, niepieniężne, oparte na solidarności zasoby na rzecz swojej działalności w formie nieodpłatnego wolontariatu.

Podsumowując, można stwierdzić, że gospodarka społeczna była pionierem w stosowaniu społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, jako że społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw stanowi integralną część wartości i zasad funkcjonowania gospodarki społecznej.

3.6. Uznawanie na szczeblu krajowym koncepcji gospodarki społecznej i powiązanych z nią nowo powstających koncepcji

Aby sprawdzić poziom uznawania koncepcji gospodarki społecznej i innych powiązanych z nią nowo powstających koncepcji w różnych państwach UE, zebrano informacje z pierwotnych źródeł za pomocą pytań półotwartych skierowanych do korespondentów (zob. załącznik), z których wszyscy mają styczność z przedmiotowymi zagadnieniami i posiadają wiedzę fachową w zakresie koncepcji gospodarki społecznej i podobnych koncepcji oraz realnej sytuacji w tym sektorze w ich kraju. Kwestionariusz obejmował pytania półotwarte dotyczące gospodarki społecznej i innych podobnych koncepcji w różnych krajach UE. Korespondentami są pracownicy akademicy, pracownicy federacyjnych i reprezentacyjnych struktur sektora w poszczególnych krajach oraz najwyżsi rangą urzędnicy krajowych służb cywilnych posiadający kompetencje w dziedzinie gospodarki społecznej. Stopień uznania zaklasyfikowano do jednego z trzech względnych poziomów w różnych krajach: (*) kraje o niewielkim uznaniu lub braku uznania koncepcji gospodarki społecznej; (**) kraje o umiarkowanym poziomie uznania; oraz (***) kraje o wysokim poziomie uznania, wykazujące zinstytucjonalizowane uznanie koncepcji w danym kraju.

Wyniki zostały przedstawione w tabelach 3.3 i 3.4 – odnoszą się odpowiednio do poziomu uznania koncepcji (i pojęcia) gospodarki społecznej oraz uznania powiązanych koncepcji „przedsiębiorstwa społecznego”, „sektora niedochodowego”, „trzeciego sektora”, „gospodarki współpracy”, „gospodarki na rzecz dobra wspólnego”, „społeczeństwa obywatelskiego i sektora

wolontariatu”, „społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw”, „innovacji społecznych”, „gospodarki solidarnej” i „gospodarki o obiegu zamkniętym”.

Nawet zakładając, że krajowe uwarunkowania i idee związane z pojęciem „gospodarki społecznej” różnią się znacznie i mogą nie być porównywalne, dane uzyskane w badaniach terenowych umożliwiają podział krajów na trzy grupy w zależności od ich poziomu uznawania koncepcji gospodarki społecznej (zob. tabela 3.3).

– *Kraje, w których koncepcja gospodarki społecznej jest powszechnie uznawana:* w Hiszpanii, Francji, Portugalii, Belgii i Luksemburgu koncepcja gospodarki społecznej cieszy się największym uznaniem organów publicznych oraz w środowisku akademicko-naukowym, jak również w samym sektorze gospodarki społecznej. Szczególnie wyróżniają się tutaj dwa pierwsze kraje, jako że Francja jest kolebką tej koncepcji, a w Hiszpanii w 2011 r. przyjęto pierwszą w Europie ustawę krajową o gospodarce społecznej.

– *Kraje, w których koncepcja gospodarki społecznej cieszy się umiarkowanym poziomem uznania:* do krajów tych należą Włochy, Cypr, Dania, Finlandia, Szwecja, Łotwa, Malta, Polska, Zjednoczone Królestwo, Bułgaria, Grecja, Węgry, Irlandia, Rumunia i Słowenia. W krajach tych koncepcja gospodarki społecznej współistnieje z innymi koncepcjami, takimi jak sektor niedochodowy, sektor wolontariatu czy przedsiębiorstwa społeczne. W Zjednoczonym Królestwie niski poziom świadomości w kwestii gospodarki społecznej kontrastuje z polityką rządu w zakresie wspierania przedsiębiorstw społecznych.

– *Kraje o niewielkim uznaniu lub braku uznania koncepcji gospodarki społecznej:* koncepcja gospodarki społecznej jest mało znana, dopiero kształtuje się lub jest nieznaną w następujących krajach: Austria, Republika Czeska, Estonia, Niemcy, Łotwa, Litwa, Malta, Niderlandy, Słowacja i Chorwacja. Powiązane pojęcia sektora niedochodowego, sektora wolontariatu i organizacji pozarządowych cieszą się stosunkowo większym uznaniem.

W odniesieniu do nowo powstających powiązanych koncepcji najbardziej rozpowszechnione w państwach UE są koncepcje sektora „niedochodowego”, „trzeciego sektora”, „społeczeństwa obywatelskiego i sektora wolontariatu”, „społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw”, „przedsiębiorstw społecznych” i „innovacji społecznych”. Inne koncepcje, takie jak „gospodarka o obiegu zamkniętym” czy „gospodarka współpracy”, odzwierciedlają trend wzrostowy, jeśli chodzi o poziom wiedzy w większości państw UE, podczas gdy koncepcje „gospodarki na rzecz dobra wspólnego” i „gospodarki solidarnej” mają trudności z przebicciem się w wielu państwach UE, w których są słabo znane lub w ogóle nie są znane.

Tabela 3.3. Uznawanie na szczeblu krajowym koncepcji „gospodarki społecznej”

Kraj	Kod	Przez organy publiczne	Przez przedsiębiorstwa gospodarki społecznej i federacje	Przez środowisko akademicko-naukowe
AUSTRIA	AT	*	**	**
BELGIA	BE	***	***	**
BULGARIA	BG	**	**	**
CHORWACJA	HR	*	**	*
CYPR	CY	**	**	**
REPUBLIKA CZESKA	CZ	*	**	**
DANIA	DK	**	**	**
ESTONIA	EE	**	**	*
FINLANDIA	FI	**	**	**
FRANCJA	FR	***	***	**
NIEMCY	DE	*	**	**
GRECJA	EL	**	**	***
WĘGRY	HU	**	**	**
IRLANDIA	IE	**	***	**
WŁOCHY	IT	**	**	**
ŁOTWA	LV	*	**	**
LITWA	LT	**	**	*
LUKSEMBURG	LU	***	***	**
MALTA	MT	**	*	**
NIDERLANDY	NL	*	*	*
POLSKA	PL	**	***	**
PORTUGALIA	PT	***	***	**
RUMUNIA	RO	**	**	**
SŁOWACJA	SK	*	*	**
SŁOWENIA	SI	**	***	**
HISZPANIA	ES	***	***	***
SZWECJA	SE	**	**	**
ZJEDNOCZONE KRÓLESTWO	UK	**	**	**

* Niewielki poziom uznania / ** Umiarkowany poziom uznania / *** Wysoki poziom uznania

Tabela 3.4. Uznawanie na szczeblu krajowym nowo powstających koncepcji

	Przedsiębiorstwa społeczne	Sektor niedochodowy	Trzeci sektor	Gospodarka współpracy	Gospodarka na rzecz dobra wspólnego	Spółczeństwo obywatelskie i sektor wolontariatu	Spółeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw	Innowacje społeczne	Gospodarka solidarna	Gospodarka o obiegu zamkniętym
Austria	**	***	*	*	*	***	***	**	*	*
Belgia	**	***	*	*	*	**	**	**	*	**
Bułgaria	**	**	**	*	*	**	**	**	**	*
Chorwacja	**	***	**	*	.	***	**	**	*	*
Cypr	**	**	**	*	*	**	**	*	.	*
Republika Czeska	**	***	**	*	.	*	**	*	*	.
Dania	**	*	**	**	.	**	***	**	.	*
Estonia	**	***	***	*	.	**		*	.	.
Finlandia	***	**	***	*	.	***	***	**	*	*
Francja	**	**	**	**	**	**	**	**	***	*
Niemcy	**	**	***	*	*	**	***	**	**	*
Grecja	**	***	.	.	.	**	*	.	.	.
Węgry	**	***	*	*	.	***	**	**	*	.
Irlandia	**	***	**	**	.	***	***	**	.	**
Włochy	**	***	***	*	**	**	**	**	*	**
Łotwa	*	***	**	.	.	**	**	*	.	.
Litwa	*	**	**	*	.	**	**	*	*	*
Luksemburg	***	***	***	***	.	***	***	***	*	***
Malta	**	**	*	*	*	**	**	.	*	*
Niderlandy	***	***	*	**	*	***	***	**	.	***
Polska	***	***	***	*	.	***	**	*	*	.
Portugalia	**	**	***	.	.	**	*	*	*	.
Rumunia	**	**	**	.	.	**	**	*	.	*
Słowacja	**	***	***	.	.	**	**	*	.	.
Słowenia	**	**	*	*	.	***	***	**	*	**
Hiszpania	*	*	**	*	*	**	**	*	**	*
Szwecja	***	**	**	*	*	***	**	**	.	**
Zjednoczone Królestwo	***	**	***	**	.	***	***	**	.	**

. Brak uznania / * Niewielki poziom uznania / ** Umiarkowany poziom uznania / *** Wysoki poziom uznania

ROZDZIAŁ 4

POLITYKA PUBLICZNA WZGLĘDEM GOSPODARKI SPOŁECZNEJ NA SZCZEBLU EUROPEJSKIM W OSTATNIM CZASIE (2010–2016)

4.1. Wprowadzenie³¹

Wkrótce po wybuchu kryzysu gospodarczego Parlament Europejski opublikował rezolucję w sprawie gospodarki społecznej (19 lutego 2009 r., Dz.U. z 25.3.2010), natomiast Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny opublikował opinię w sprawie różnorodności form przedsiębiorstw (EKES 1454/2009). Można uznać, że dokumenty te przedstawiają najważniejsze stanowisko w przedmiotowej kwestii wyrażone przez te dwie instytucje Unii Europejskiej. Parlament Europejski przypomina w rezolucji, że „Komisja już wielokrotnie uznała koncepcję gospodarki społecznej; zachęca Komisję do propagowania gospodarki społecznej za pośrednictwem jej nowych polityk oraz do obrony koncepcji «innego podejścia do przedsiębiorczości» w ramach gospodarki społecznej – której siłą napędową nie jest przede wszystkim dochodowość finansowa, lecz dochodowość społeczna – w taki sposób, by szczególne cechy gospodarki społecznej zostały dostatecznie uwzględnione przy opracowywaniu ram prawnych; stoi na stanowisku, że Unia Europejska i państwa członkowskie powinny uwzględnić gospodarkę społeczną i jej podmioty – spółdzielnie, towarzystwa wzajemne, stowarzyszenia i fundacje – w swoim prawodawstwie i strategiach politycznych. (...)”. Parlament Europejski zaapelował do Komisji i państw członkowskich o wspieranie organizacji gospodarki społecznej na różne sposoby. Niedługo później, w dniu 13 listopada 2010 r., ponad 400 pracowników akademickich wysłało list otwarty do Komisji Europejskiej, wzywając ją do „przejęcia od słów do czynów: wsparcia spółdzielni i przedsiębiorstw społecznych, aby osiągnąć bardziej zrównoważoną i prosperującą Europę sprzyjającą włączeniu społecznemu” [tytuł ang. *From words to action: Supporting cooperative and social enterprises to achieve a more inclusive, sustainable and prosperous Europe*]. Pięć lat później Rada Unii Europejskiej opublikowała swoje konkluzje w sprawie propagowania gospodarki społecznej jako siły napędowej rozwoju gospodarczego i społecznego w Europie (7 grudnia 2015 r.) zwracając się do państw członkowskich i Komisji, aby „ustanowiły, wdrożyły i dalej rozwijały, w stosownych przypadkach, europejskie, krajowe, regionalne lub lokalne strategie i programy wzmacniające gospodarkę społeczną, przedsiębiorczość społeczną i innowacje społeczne. Różne strategie i programy powinny opierać się na konstruktywnym dialogu między europejskimi, krajowymi, regionalnymi lub lokalnymi władzami oraz wszystkimi zainteresowanymi stronami”, a także, w ujęciu bardziej ogólnym, powinny one promować i wspierać gospodarkę społeczną. W ostatnim czasie, w dniu 23 maja 2017 r., 11 przedstawicieli rządów państw członkowskich UE podpisało deklarację madrycką, domagając się europejskiego planu działania w celu pobudzenia gospodarki społecznej w Europie.

³¹ Rozszerzoną wersję tego i kolejnych rozdziałów można znaleźć w dokumencie pt. *Best practices of public policies towards social economy entities* [Najlepsze praktyki w ramach polityki publicznej względem podmiotów gospodarki społecznej], CIRIEC/EKES, 2017 r., publikacja wkrótce.

Między rokiem 2009 a 2017 instytucje Unii Europejskiej uruchomiły kilka inicjatyw w sprawie gospodarki społecznej lub, w ujęciu bardziej szczegółowym, w sprawie przedsiębiorstw społecznych stanowiących część gospodarki społecznej, otwierając nowy etap europejskiej polityki publicznej. Poniższa analiza głównych wydarzeń w instytucjach Unii Europejskiej związanych z gospodarką społeczną w tym okresie opiera się na perspektywie polityki publicznej zgodnej z publikacją Rafaela Chavesa i Danièle Demoustier (2013). Analizuje ona, po pierwsze, tzw. miękką politykę dotyczącą instytucjonalnego i poznawczego środowiska lub ekosystemów, w których funkcjonują organizacje gospodarki społecznej, a po drugie, tzw. twardą politykę dotyczącą strony podaży i popytu działalności organizacji gospodarki społecznej.

4.2 Przepisy: statuty i ramy regulacyjne

Formy prawne. Długa droga w kierunku instytucjonalnego uznania gospodarki społecznej i sformułowania specjalnej polityki europejskiej w tym zakresie rozpoczęła się w latach 80. XX w. (zob. sprawozdania CIRIEC/EKES, 2012, 2008 i CIRIEC, 2000). Jej punktem kulminacyjnym był rok 1989, kiedy to Komisja wydała istotny komunikat do Rady zatytułowany „Przedsiębiorstwa w sektorze gospodarki społecznej: europejski rynek bez granic”, w którym proponowała ustanowienie europejskiej podstawy prawnej w formie statutów dla spółdzielni, stowarzyszeń i towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, oraz kiedy utworzony został Dział ds. Gospodarki Społecznej w XXIII Dyrekcji Generalnej Komisji Europejskiej. W kolejnych dziesięcioleciach dwie instytucje Unii Europejskiej – Parlament i Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (EKES) – opublikowały szereg sprawozdań, opinii i rezolucji podkreślających społeczną wartość dodaną gospodarki społecznej³².

Unijni decydenci zwykle stają przed dwoma zasadniczymi problemami podczas wdrażania polityki na rzecz gospodarki społecznej. Pierwszy problem stanowi niewystarczająca podstawa prawna nieobejmująca wyraźnych odniesień do podstawowych dokumentów Unii Europejskiej (traktat rzymski i traktat z Maastricht), w związku z czym główne wyzwanie stanowi zatwierdzanie szczególnych unijnych form prawnych dla gospodarki społecznej. Niestety do dzisiaj sukcesy w tym obszarze były nikłe. Drugi problem stanowi definicja pojęcia gospodarki społecznej oraz różnorodność powiązanych z nią koncepcji (począwszy od takich terminów jak trzeci sektor, społeczeństwo obywatelskie i sektor niedochodowy, stosowanych w latach 70. XX wieku, po przedsiębiorstwa społeczne, gospodarkę współpracy i gospodarkę na rzecz dobra wspólnego w obecnym dziesięcioleciu). Kwestie te maskują nie tylko brak porozumienia co do określenia, które ma być stosowane, ale także ukrytą politykę niedokonywania postępów w tej dziedzinie.

³² Parlament opublikował sprawozdania dotyczące takich kwestii jak wkład spółdzielni w rozwój regionalny (sprawozdawca: Paraskevas Avgerinos), rola spółdzielni w budowaniu Europy (sprawozdawca: Karl-Heinrich Mihr) oraz spółdzielnie i współpraca na rzecz rozwoju (sprawozdawca: Renzo Trivelli), natomiast w rezolucji zaproponowanej przez Louisa Eyraud, Lionela Jospina i Marie-Claude Vayssade (1984 r.) zachęcano Radę i Komisję do zbadania możliwości ustanowienia europejskiego prawa stowarzyszeń. Ze swojej strony EKES w 1986 r. sfinansował europejską konferencję w sprawie gospodarki społecznej, zorganizowaną wraz z Komitetem Koordynacyjnym ds. Stowarzyszeń Spółdzielczych Wspólnoty (CCACC), i opublikował pierwsze europejskie badanie na temat spółdzielni, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych i stowarzyszeń (zob. EKES, 1986).

W 2003 r. UE przyjęła rozporządzenie w sprawie *statutu spółdzielni europejskiej (SCE)*. Jego celem było promowanie tej formy gospodarki społecznej, nie tylko poprzez poprawę możliwości europejskich spółdzielni w zakresie prowadzenia działalności transgranicznej, ale także przede wszystkim poprzez rozwój tego sektora w krajach, które nie posiadają własnych przepisów w sprawie spółdzielni, lub w których ta forma prawna coraz bardziej traci swój prestiż społeczny z powodu uznawania jej za pozostałość po starym systemie, tak jak w nowych państwach członkowskich Europy Środkowo-Wschodniej. Niemniej jednak kilka lat po wejściu w życie tego rozporządzenia nie osiągnięto jego oczekiwanych rezultatów (Cooperatives Europe, Euricse, Ezai, 2010)³³. W tym samym okresie inicjatywa na rzecz ustanowienia *statutu stowarzyszenia europejskiego* nie spotkała się z wystarczającym poparciem państw UE.

W ostatnim czasie UE promowała dwie inne inicjatywy prawne: *statut europejskiego towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych* oraz *statut fundacji europejskiej*. Na potrzeby dyskusji na temat towarzystw ubezpieczeń wzajemnych opublikowane zostały sprawozdania instytucjonalne, takie jak sprawozdanie opracowane przez ośrodek Panteia (2003). Ostatecznie jednak inicjatywy te zostały wycofane ze względu na brak wsparcia instytucjonalnego³⁴.

Od czasu tych niepowodzeń prawnych Parlament Europejski podjął inicjatywę ustawodawczą w celu opracowania statutu przedsiębiorstw społecznych i przedsiębiorstw gospodarki solidarnej (2016/2237(INL)). W tym kontekście w ostatnim czasie opublikowane zostało badanie przeprowadzone na rzecz Komisji Prawnej Parlamentu Europejskiego (Parlament Europejski/FICI, 2017³⁵). Nie zaleca ono strategii harmonizacji przepisów w sprawie przedsiębiorstw społecznych w drodze dyrektyw unijnych, gdyż wydaje się to niewykonalne. Zamiast tego zaleca przyjęcie *statutu europejskiego przedsiębiorstwa społecznego (ESE)*. Statut ten powinien wprowadzać kwalifikację prawną lub status prawny na szczeblu UE oraz powiązaną unijną etykietę lub powiązane unijne oznaczenie, np. „ESE”.

Na koniec należy podkreślić, że nie istnieje inicjatywa dotycząca europejskiej formy prawnej obejmującej całą gospodarkę społeczną. Jak wyjaśniono w niniejszym sprawozdaniu, akty prawne w sprawie gospodarki społecznej zostały przyjęte w ostatnich latach w kilku państwach UE, w związku z czym poszczególne kraje dysponują doświadczeniem w tej dziedzinie (zob. następny rozdział).

Zasady opodatkowania. Specjalne zasady opodatkowania przedsiębiorstw i podmiotów gospodarki społecznej istnieją w większości państw UE (zob. CIRIEC/EKES, 2012). Przeciwnicy tego szczególnego traktowania od dawna argumentowali, że może być ono postrzegane jako nierówne traktowanie stanowiące niezgodną z prawem pomoc państwa naruszającą zasady wolnej konkurencji. W 2011 r. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej³⁶ orzekł, że specjalne zasady opodatkowania są uzasadnione, gdyż podmioty gospodarki społecznej (spółdzielnie będące przedmiotem danej sprawy) mają odmienny charakter od przedsiębiorstw nastawionych na zysk. Wymagane jest nakreślenie rygorystycznych ram koncepcyjnych dla podmiotów gospodarki

³³ Sprawozdanie w sprawie stosowania rozporządzenia nr 1435/2003 (COM(2012) 72 final).

³⁴ Zob. Stokkink i Perard (2015), aby uzyskać więcej informacji na temat tych procesów.

³⁵ *A European Statute for Social and Solidarity-Based Enterprise*, 2017.

³⁶ Wyrok Trybunału z dnia 8 września 2011 r. (EU:C:2011:550).

społecznej i ich uznanie prawne w celu podkreślenia istotnych różnic między różnymi formami przedsiębiorstw.

Ramy regulacyjne i bariery prawne dla rozwoju podmiotów gospodarki społecznej. Działalność gospodarcza podmiotów gospodarki społecznej w dużej mierze zależy od ram instytucjonalnych rynków prywatnych i publicznych. Regulacje dotyczące branż i usług mogą być źródłem barier dla ich wejścia na rynek i ich rozwoju.

W ostatnim dziesięcioleciu zatwierdzane dyrektywy zwracały niewystarczającą uwagę na szczególne cechy organizacji gospodarki społecznej, np. cechy stowarzyszeń i fundacji w przypadku usług społecznych oraz towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w przypadku ubezpieczeń. Na przykład wdrażana polityka konkurencji wyróżnia usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym, usługi świadczone w interesie ogólnym o nieekonomicznym charakterze oraz usługi społeczne w interesie publicznym, co w rezultacie wywiera na nie negatywny wpływ (Vosec, 2010, Pezzini, 2000).

Bardziej niedawno, aby złagodzić oddziaływanie tych ram regulacyjnych, w dniu 5 kwietnia 2012 r. Komisja przyjęła rozporządzenie *de minimis* w sprawie usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym. To nowe rozporządzenie zapewnia organom publicznym większą elastyczność podczas świadczenia pomocy państwa na rzecz podmiotów gospodarki społecznej w obszarze rekompensat z tytułu świadczenia usług publicznych. Kolejna reforma ram regulacyjnych była powiązana z europejskim prawem zamówień publicznych. W ujęciu tradycyjnym w obszarze wdrażania polityki konkurencji zakazane było wprowadzanie klauzul społecznych do zamówień publicznych. W 2014 r. zostało to zmienione przez pakiet *reform zamówień publicznych*³⁷. Obecnie organy publiczne mogą wprowadzać pewne klauzule społeczne do procedur udzielania zamówień publicznych i do specyfikacji istotnych warunków zamówienia (Parlament Europejski, 2017).

Nadal występują inne bariery regulacyjne dla modelu rozwoju przedsiębiorstw w obszarze gospodarki społecznej. Jednym z kluczy do rynkowego sukcesu i rozwoju przedsiębiorstw gospodarki społecznej była ich zdolność do tworzenia federacji i grup spółdzielczych. Te formy stowarzyszeń są jednak kwestionowane przez Trybunał Sprawiedliwości, gdyż interpretuje się je jako niedozwolone porozumienia sprzeczne z zasadą wolnej konkurencji. Polityka antymonopolowa uznaje te działania spółdzielni za „porozumienia”, które ograniczają konkurencję i w związku z tym muszą być zakazane. Taka interpretacja kontrastuje z przyzwoleniem na koncentrację bogactwa i finansów w prywatnych przedsiębiorstwach kapitalistycznych (CIRIEC, 2000).

Ponadto, w kontekście ram regulacyjnych, pojawia się kolejna przeszkoda, jaką jest *jakościowa polityka oszczędnościowa*. Dotyczy ona sposobu, w jaki sektor publiczny i podmioty gospodarki społecznej są ze sobą powiązane w odniesieniu nie tylko do problemu coraz większej biurokracji, ale także opóźnień, procedur stosowania i wdrażania oraz innych wymogów, które komplikują, a nawet uniemożliwiają współpracę między trzecim sektorem a sektorem publicznym (Chaves i Zimmer, 2017).

³⁷ Dyrektywy 2014/23, 2014/24 i 2014/25.

4.3. Organy rządowe, platformy przedstawicieli i dialog obywatelski

Pierwszym organem służby cywilnej w ramach Komisji Europejskiej specjalizującym się w gospodarce społecznej był Dział ds. Gospodarki Społecznej w XXIII Dyrekcji Generalnej utworzony przez Komisję Europejską w 1989 r., w okresie kiedy jej przewodniczącym był Jacques Delors. Dział ten był kilkakrotnie restrukturyzowany. W 2000 r. jego obowiązki podzielono między dwie dyrekcje generalne: DG ds. Przedsiębiorstw i Przemysłu, w której utworzono dział B3 odpowiedzialny za „rzemiosło, małe przedsiębiorstwa, spółdzielnie i stowarzyszenia wzajemne”, skupiający się głównie na „rynkowych aspektach” spółdzielni, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszeń i fundacji, oraz DG do Spraw Społecznych, odpowiedzialną za stowarzyszenia i fundacje. Obecnie w DG GROW – Dyrekcji Generalnej ds. Rynku Wewnętrznego, Przemysłu, Przedsiębiorczości i MŚP – funkcjonuje *Dział ds. Klastrow, Gospodarki Społecznej i Przedsiębiorczości*. Głównym wyzwaniem stojącym przed organem rządowym odpowiedzialnym za gospodarkę społeczną jest zarządzanie polityką w sensie *włączania jej w główny nurt* (Chaves, 2008, 2013).

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (EKES) i Parlament Europejski są jednocześnie instytucjami odpowiedzialnymi za dialog obywatelski i przedsiębiorców działających w obszarze polityki publicznej w zakresie polityki publicznej instytucji Unii Europejskiej (zob. Chaves, 2013). EKES jest organem doradczym, którego Grupa III zrzesza przedstawicieli gospodarki społecznej z wszystkich państw UE. W Grupie III funkcjonuje Kategoria „Gospodarka społeczna”, która wydała szereg opinii od lat 80. XX w. Większość kwestii związanych z gospodarką społeczną i stojącymi przed nią wyzwaniami była przedmiotem opinii, począwszy od Inicjatywy na rzecz przedsiębiorczości społecznej po gospodarkę współpracy. W 2015 r. została wydana także opinia w sprawie budowania ekosystemu finansowego dla przedsiębiorstw społecznych³⁸. W EKES-ie działa również stała grupa analityczna ds. przedsiębiorstw gospodarki społecznej. Począwszy od lat 90. XX w. Parlament Europejski regularnie powoływał intergrupę ds. gospodarki społecznej składającą się z posłów do Parlamentu Europejskiego i organizacji reprezentujących gospodarkę społeczną w Europie. Jak wspomniano na początku niniejszego rozdziału, w 2009 r. Parlament Europejski przyjął sprawozdanie Patrizii Toi w sprawie gospodarki społecznej promowane przez tę intergrupę.

Trzecią instytucją Unii Europejskiej jest Komitet Regionów, kolejny organ doradczy. W 2002 r. przyjął on opinię „Partnerstwa między władzami lokalnymi i regionalnymi a organizacjami gospodarki społecznej: wkład w tworzenie miejsc pracy, rozwój lokalny i spójność społeczną”, w której domagał się uznania gospodarki społecznej w polityce regionalnej. Niedawno, w dniu 4 grudnia 2015 r., przyjął z kolei opinię „Rola gospodarki społecznej w pobudzaniu wzrostu gospodarczego i zwalczaniu bezrobocia” (SEDEC-VI/004).

GECES (Grupa Ekspertów ds. Przedsiębiorczości Społecznej) jest nowym organem doradczym ustanowionym bezpośrednio przez Komisję Europejską w kontekście Inicjatywy na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Grupa ta jest kolejną grupą obejmującą wiele zainteresowanych

³⁸ Zob. szczegółowy wykaz najważniejszych przyjętych ostatnio opinii EKES-u w bibliografii na końcu tego sprawozdania.

stron i składającą się z praktyków, organów publicznych, konsultantów i instytucji akademickich wybranych bezpośrednio przez Komisję Europejską. Jej zadaniem jest wydawanie dwa razy do roku zaleceń, zasadniczo w formie sprawozdania, w kwestiach związanych z Inicjatywą na rzecz przedsiębiorczości społecznej oraz rozwojem przedsiębiorczości społecznej i gospodarki społecznej w Europie³⁹. GECES stawia obecnie czoła wyzwaniu związanemu ze wzmocnieniem swojej roli reprezentacyjnej i doradczej.

REVES to kolejny organ, w tym przypadku powiązany nie z instytucjami Unii Europejskiej, ale z władzami lokalnym i regionalnymi w całej Europie oraz kilkoma platformami instytucji gospodarki społecznej, przede wszystkim na szczeblu regionalnym. Jest to organizacja aktywnie promująca gospodarkę społeczną i solidarną. Jedną z jej podstawowych misji jest ustanowienie dialogu z instytucjami Unii Europejskiej i międzynarodowymi w celu pobudzenia gospodarki społecznej i solidarnej (<http://www.revesnetwork.eu>).

Social Economy Europe jest główną europejską platformą reprezentującą spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszenia, fundacje i inne podmioty gospodarki społecznej w Europie. Została ona utworzona w 2000 r. jako europejska platforma umożliwiająca współpracę z instytucjami Unii Europejskiej poprzez przekazywanie opinii na różne tematy związane z promowaniem gospodarki społecznej na szczeblu Unii Europejskiej, instytucjonalizując dialog obywatelski na wyższych szczeblach w UE. Niemniej jednak inne platformy europejskie także konkurują ze sobą na europejskiej arenie politycznej, w niejednorodnym i zdeintegrowanym kontekście (Zimmer i Hoemke, 2016).

4.4. Widoczność, szkolenia, badania naukowe i uczestnictwo społeczeństwa obywatelskiego

Wzmocniony wymiar poznawczy i uczestnictwo społeczeństwa obywatelskiego stanowią kluczowe obszary rozwoju gospodarki społecznej w Europie.

Aby zwiększyć swoją widoczność i wzmocnić odbiór społeczny, stowarzyszenia, organizacje wolontariackie, spółdzielnie i inne podmioty gospodarki społecznej muszą wdrażać systematyczną, wielopoziomą strategię w Europie. Wysiłki podejmowane na szczeblu europejskim i rządów krajowych przyjęły kilka form, np. europejskich konferencji organizowanych przez prezydencje Rady Unii Europejskiej lub w ramach prezydencji, kolejnych opinii EKES-u, inicjatyw i opinii intergrupy Parlamentu Europejskiego ds. gospodarki społecznej

³⁹ Trzy kluczowe cele pośrednie pierwszego etapu funkcjonowania GECES były następujące:
1. Utworzenie podgrupy ekspertów w 2012 r. zapewniającej doradztwo w obszarze wspólnej metodyki pomiaru skutków społecznych działalności przedsiębiorstw społecznych (*Proposed Approaches to Social Impact Measurement in European Commission legislation and in practice relating to EuSEFs and the EaSI*).
2. Deklaracja strasburska (styczeń 2014 r.) „Silne przedsiębiorstwa społeczne – innowacje, wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu i miejsca pracy” (http://ec.europa.eu/internal_market/conferences/2014/0116-social-entrepreneurs/docs/strasbourg-declaration_pl.pdf).
3. Strategia rzymska „Uwolnienie potencjału gospodarki społecznej dla rozwoju Unii”, na podstawie materiałów z konferencji w Rzymie, listopad (2014) – http://www.socialeconomyrome.it/files/Rome%20strategy_EN.pdf.

oraz, w niektórych przypadkach, Komitetu Regionów lub nawet samej Komisji. Ostatnią inicjatywą, podjętą w Madrycie (23 maja 2017 r.), było przyjęcie deklaracji madryckiej, które spotkało się z zainteresowaniem mediów i sieci społecznościowych. Aby zwiększyć widoczność i wzmocnić odbiór społeczny, należy jednak przejść z poziomu makro na poziom mikro. Ponadto w ten sposób kluczowym czynnikiem staje się struktura społeczeństw, czyli kapitał społeczny sieci. Jak zauważono w poprzednich sprawozdaniach (CIRIEC/EKES, 2008 i 2012), europejskie programy oparte na EFS dały dalekosiężne efekty organizacyjne, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym, koordynując i wzmacniając europejską gospodarkę społeczną w zakresie federacji, sieci, badań, kultury i polityki (Demoustier i in., 2006). Projekty w ramach tych programów obejmują wykłady i debaty mające kluczowe znaczenie dla rozpowszechniania koncepcji, dyskusji i sieci. Jak podkreślono w tabeli 4.2, podstawowe znaczenie ma sposób, w jaki postrzegane są unijne środki, konferencje i sieci utworzone w tym kontekście. Jak pokazało jednak sprawozdanie TSI (Chaves i Zimmer, 2017), unijne fundusze i programy napotykały istotne trudności w gwarantowaniu swojej dostępności dla sieci lokalnych.

Inną dziedziną o strategicznym znaczeniu jest zwiększanie uczestnictwa obywatelskiego w inicjatywach prywatnych i publicznych oraz zaangażowania w te inicjatywy, jako że stanowi to zasadniczy element przedsiębiorczości społecznej i inicjatyw społecznych. Potrzebne jest tu całościowe podejście, które wymaga rozwinięcia i nie będzie przedmiotem niniejszego badania⁴⁰.

Jak wspomniano wcześniej, kolejną kwestią jest widoczność i uznawanie definicji pojęcia dziedziny gospodarki społecznej. Regularne opracowywanie nowych koncepcji (zob. rozdział 3 niniejszego sprawozdania) nie jest tutaj pomocne. W latach 70. XX w. plejada pojęć związanych z gospodarką społeczną obejmowała trzeci sektor, społeczeństwo obywatelskie i sektor niedochodowy. W kontekście kryzysu gospodarczego pojawiła się nowa fala koncepcji takich jak przedsiębiorstwa społeczne, gospodarka współpracy oraz gospodarka na rzecz dobra wspólnego. Należy podkreślić, że kwestie te maskują nie tylko brak porozumienia co do określenia, które ma być stosowane, ale także ukrytą politykę niedokonywania postępów w tej dziedzinie.

W dziedzinie edukacji, szkolenia i badań naukowych wprowadzono kilka inicjatyw, które jednak muszą zostać udoskonalone (CIRIEC/EKES, 2012). Systemy edukacji w Unii Europejskiej mają do odegrania istotną rolę w propagowaniu kultury przedsiębiorczości i demokratyzacji gospodarki poprzez projekty szkoleniowe stymulujące inicjatywy w zakresie przedsiębiorczości oparte na wartościach charakterystycznych dla gospodarki społecznej. Z kolei rozwój nowych produktów i innowacyjnych procesów w przedsiębiorstwach gospodarki społecznej wymaga, by stymulowały one inicjatywy na rzecz współpracy z ośrodkami uniwersyteckimi, które tworzą i przekazują wiedzę. Sieci badawcze i sieci wymiany informacji między tymi ośrodkami a osobami zawodowo związanymi z gospodarką społeczną przyczynią się – podobnie jak na przestrzeni ostatnich lat – do rozszerzenia niezbędnych zasobów wiedzy dotyczącej gospodarki społecznej i jej rozpowszechniania w całej Europie. Takie funkcje podejmują zazwyczaj uniwersytety i federacje. W niektórych przypadkach, np. w Szwecji, Portugalii, Włoszech, Niemczech, Hiszpanii i Francji, pojawiły się specjalistyczne ośrodki szkoleniowo-badawcze zorganizowane w ramach sieci. Sieć CIRIEC International, sieć EMES oraz sieć badawcza ICA należą do najbardziej aktywnych

⁴⁰ Zob. badanie pt. *Best practices in public policies towards social economy entities*, CIRIEC/EKES, 2017, publikacja wkrótce.

ośrodków tego rodzaju na szczeblu międzynarodowym. W poszczególnych krajach istnieją sieci międzyuniwersyteckie (np. niemiecka sieć na rzecz spółdzielni, francuska międzyuniwersytecka sieć gospodarki społecznej i solidarnej oraz sieć CIRIEC w Hiszpanii i Portugalii zrzeszająca badaczy gospodarki społecznej)⁴¹. Instytuty badawcze takie jak IUDESCOOP na Uniwersytecie w Walencji oraz EURICSE we Włoszech podejmują się realizacji międzynarodowych projektów badawczych. Wszystkie te działania pomagają rozpowszechniać koncepcję gospodarki społecznej i informacji na jej temat w całej Europie. Jeśli chodzi o nauczanie, są także prowadzone kursy podyplomowe w dziedzinie gospodarki społecznej. Kilka uniwersytetów, w tym Uniwersytet Boloński, Roma Tre oraz uniwersytety w Aix-Marseille, Coimbrze, Le Mans czy Walencji, oferuje specjalistyczne studia magisterskie dotyczące gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych. Większość z nich jest powiązana z tymi sieciami. Aktualnym wyzwaniem jest utworzenie europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego specjalizującego się w tej dziedzinie.

4.5. Twarda polityka: środki finansowe i obszary polityki

Ważna zmiana w programie politycznym Komisji Europejskiej dotyczącym gospodarki społecznej, a dokładniej przedsiębiorstw społecznych, miała miejsce w 2011 r. Głównym powodem było wdrażanie programu *Small Business Act*. Został on przyjęty w 2008 r. i musiał zostać poddany przeglądowi. W procesie przeglądu po raz pierwszy odnotowano wysoki poziom zainteresowania przedsiębiorstwami społecznymi, przy czym stosowano jednocześnie pojęcia „gospodarka społeczna” i „przedsiębiorstwa społeczne”. W 2011 r. w Inicjatywie na rzecz przedsiębiorczości społecznej przedstawiono wyraźną koncepcję instytucjonalną tego pojęcia, zgodnie z którą „celem przedsiębiorstw społecznych, które stanowią podmioty gospodarki społecznej, jest przede wszystkim oddziaływanie społeczne, a nie generowanie zysków dla właścicieli lub udziałowców. Prowadzą one działalność na rynku, dostarczając towary i świadcząc usługi w sposób przedsiębiorczy i innowacyjny i wykorzystują zyski głównie na realizację celów społecznych (...)”⁴². W związku z tym ten nowy pojawiający się obszar europejskiej polityki publicznej stanowi część społecznej gospodarki rynkowej w definicji CIRIEC, która wyklucza organizacje wolontariackie i niedochodowe czerpiące większość swoich dochodów z działalności nierynkowej (dotacje, darowizny, kwoty itd.).

Pojawienie się dwóch nowych obszarów polityki dla Komisji Europejskiej: przedsiębiorstw społecznych i innowacji społecznych. W dniu 23 lutego 2011 r. Komisja wydała komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „Przegląd programu «Small Business Act» dla Europy” (COM(2011) 78 final). Ogólnym celem było przeprowadzenie analizy zastosowania programu *Small Business Act* oraz oceny nowych potrzeb europejskich małych i średnich przedsiębiorstw w obecnym klimacie gospodarczym. Wspomniany komunikat zawiera konkretne odwołanie do „gospodarki społecznej” oraz obietnicę Komisji, że ta „przyjmie do końca 2011 r. inicjatywę na rzecz przedsiębiorczości społecznej koncentrującą się na przedsiębiorstwach realizujących cele społeczne”.

⁴¹ Zob. CIRIEC (2000), rozdział 3, aby uzyskać więcej informacji.

⁴² Inne instytucje i organizacje europejskie stwierdziły, że przedsiębiorstwa społeczne stanowią część gospodarki społecznej (np. GECES, 2016).

W rezultacie w dniu 25 października 2011 r. Komisja wydała nowy komunikat – „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji” (COM(2011) 682 final)⁴³. Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej wprowadziła program polityczny⁴⁴ Komisji Europejskiej obejmujący 11 kluczowych działań skupionych wokół trzech osi (zob. tabela poniżej)⁴⁵:

Tabela 4.1. Osi i kluczowe działania Inicjatywy na rzecz przedsiębiorczości społecznej (2011)

Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej: osie i kluczowe działania
<p><i>Oś 1. Ułatwianie przedsiębiorstwom społecznym dostępu do finansowania</i></p> <p>1: zaproponowanie europejskich ram regulacyjnych dotyczących etycznych funduszy inwestycyjnych</p> <p>2: poprawa działań w zakresie mikrokredytów</p> <p>3: europejski instrument finansowy (90 mln EUR) na rzecz przedsiębiorstw społecznych</p> <p>4: wyraźny priorytet inwestycyjny „przedsiębiorstwa społeczne” w ramach funduszy strukturalnych; wspólne ramy strategiczne</p> <p><i>Oś 2. Lepsze eksponowanie przedsiębiorczości społecznej</i></p> <p>5: mapowanie przedsiębiorstw społecznych; modele ekonomiczne, znaczenie gospodarcze, systemy podatkowe, określenie najlepszych praktyk</p> <p>6: baza danych oznakowań i certyfikatów mających zastosowanie do przedsiębiorstw społecznych</p> <p>7: zwiększanie kompetencji pracowników organów administracji krajowej i regionalnej w celu wspierania przedsiębiorstw społecznych</p> <p>8: elektroniczna platforma wymiany danych dla inwestorów społecznych i przedsiębiorców; dostęp do unijnych programów kształcenia i szkoleń</p> <p><i>Oś 3. Zapewnianie środowiska prawnego przyjaznego dla przedsiębiorczości społecznej</i></p> <p>9: opracowanie form prawnych odpowiednich dla przedsiębiorstw społecznych. Uproszczenie rozporządzenia w sprawie statutu spółdzielni europejskiej oraz rozporządzenia ustanawiającego statut fundacji europejskiej; badanie na temat sytuacji towarzystw ubezpieczeń wzajemnych</p> <p>10: mocniejsze wykorzystanie elementu jakości i warunków pracy w udzielaniu zamówień w ramach reformy zamówień publicznych</p> <p>11: uproszczenie stosowania zasad pomocy państwa do usług społecznych i usług lokalnych</p>

⁴³ EKES opublikował opinię w sprawie przedsiębiorczości społecznej i przedsiębiorstw społecznych (2011), która była poświęcona tej kwestii. Zob. http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/index_en.htm.

⁴⁴ Aby uzyskać więcej informacji, zob. <http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises/>.

⁴⁵ Inne działania wspomniane w Inicjatywie na rzecz przedsiębiorczości społecznej obejmują: wniosek dotyczący rozporządzeń w sprawie europejskich funduszy kapitału podwyższonego ryzyka; wiarygodne statystyki na temat przedsiębiorstw społecznych; komunikat w sprawie modernizacji pomocy państwa UE; publiczne konsultacje w sprawie ogólnego rozporządzenia w sprawie wyłączeń blokowych; MŚP: konsultacje w sprawie planu działania „Europa 2020”.

W oparciu o program Inicjatywy na rzecz przedsiębiorczości społecznej UE opracowała kilka inicjatyw:

udoskonalenie finansowania prywatnego i publicznego: aby zwiększyć zainteresowanie prywatnych inwestorów przedsiębiorstwami społecznymi, przyjęto rozporządzenie nr 346/2013 w sprawie europejskich funduszy na rzecz przedsiębiorczości społecznej (EuSEF). Ustanawiało ono przede wszystkim nowy znak (znak EuSEF) identyfikujący europejskie fundusze na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Znak ten zwraca uwagę na skutki społeczne związane z beneficjentami funduszy, a nie na ich formę lub sprawowanie rządów; wymogiem jest przeznaczenie co najmniej 70% kapitału otrzymanego od inwestorów na wsparcie przedsiębiorstw społecznych.

Drugim środkiem jest program na rzecz zatrudnienia i innowacji społecznych (EaSI), który ustanowił instrument finansowy na szczeblu UE o całkowitym budżecie przekraczającym 170 mln EUR (na lata 2014–2020). Zapewnia on dostęp do mikrokredytów obejmujących gwarancje oparte na podziale ryzyka. Oś ta opiera się na istniejącym europejskim instrumencie mikrofinansowym Progress, który obecnie objęty jest programem EaSI, i poszerza jego zakres (EPRS/Parlament Europejski, 2017).

Trzecim środkiem powiązany z EaSI jest Europejski Fundusz Inwestycyjny (EFI). W rezultacie EFI zarządza dwoma instrumentami finansowymi w ramach EaSI: instrumentem gwarancji EaSI oraz oknem inwestycyjnym budowania zdolności w ramach EaSI. Pomagają one instytucjom finansowym w zwiększaniu ich zdolności do udzielania pożyczek mikroprzedsiębiorstwom i przedsiębiorstwom społecznym.

Social Impact Accelerator (SIA), mechanizm zwiększania skutków społecznych, jest funduszem funduszy utworzonym w 2015 r. przez Grupę Europejskiego Banku Inwestycyjnego i EFI ukierunkowanym na przedsiębiorstwa społeczne. Inwestuje on środki finansowe w przedsiębiorstwa społeczne w oparciu o nowe ramy ilościowego określania i raportowania wskaźnika skutków społecznych opracowanego przez EFI. W tym kontekście interesujące mogą okazać się rozważania nad kierunkiem głównego nurtu debaty publicznej na temat pomiarów skutków społecznych.

Fundusze publiczne: priorytet inwestycyjny w ramach funduszy strukturalnych Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejski Fundusz Społeczny (EFS) są tradycyjnymi instrumentami polityki spójności UE. Przekładają one cel, jakim jest „promowanie gospodarki społecznej i przedsiębiorczości społecznej”, na różnorodne działania wspierające wybrane przez organy krajowe (zwiększanie świadomości, warsztaty, nagrody, finansowanie bezpośrednie).

Ponadto dla gospodarki społecznej i przedsiębiorczości społecznej dostępne są także inne instrumenty finansowe, które nie są ukierunkowane wyłącznie na ten obszar. Obejmują one InnovFin (inwestycje w badania naukowe i innowacje dla przedsiębiorstw w ramach programu „Horyzont 2020”), COSME (Program na rzecz konkurencyjności przedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw) oraz Europejski Fundusz na rzecz Inwestycji Strategicznych (EFIS).

Oczekiwanie na plan działania w celu promowania gospodarki społecznej w Europie. Europejska polityka budżetowa dotycząca ściśle gospodarki społecznej nie została wdrożona i nadal oczekuje się jej uruchomienia. Od lat 90. XX wieku podjęto kilka prób w tym zakresie, które zakończyły się niepowodzeniem (zob. CIRIEC/EKES, 2012). W deklaracji madryckiej (23 maja 2017 r.) nadal apelowano o taką politykę.

W niniejszym sprawozdaniu skupiono się na ocenie wpływu tej polityki na rozwój gospodarki społecznej w Europie. Zastosowana metoda obejmowała identyfikację kluczowych środków (Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, inicjatywa LEADER, europejskie przepisy – dyrektywy i prawodawstwo), transeuropejskich kongresów i sieci oraz nowych, niedawno ustanowionych narzędzi. Korespondenci (zob. załącznik 1), eksperci w tej dziedzinie z każdego kraju, ocenili wpływ na skali obejmującej od jednej gwiazdki (*) dla najmniejszego wpływu do trzech gwiazdek (***) dla największego wpływu w odniesieniu do kraju, na temat którego przekazywali informacje. Wyniki zostały zaprezentowane w tabeli 4.2. Głównym wnioskiem jest duże znaczenie EFS, głównego instrumentu finansowego. Międzynarodowe kongresy i sieci, inicjatywa LEADER oraz europejskie dyrektywy i prawodawstwo także okazały się być kluczowymi środkami. Kongresy i sieci okazały się być narzędziem generującym skutki strukturyzujące i poznawcze, takie jak koordynowanie społeczeństwa obywatelskiego w obrębie gospodarki społecznej Europy (jak zaprezentowano w Demoustier i in., 2006). Inicjatywa LEADER ma zasadnicze znaczenie na obszarach wiejskich. Nowe, niedawno ustanowione narzędzia (EFIS, EaSI, COSME itd.) wykazywały niewielki wpływ bądź jego brak, w szczególności w państwach członkowskich UE położonych w regionie Morza Śródziemnego i na wschodzie Europy (choć korespondenci ze Słowacji i z Luksemburga zasadniczo ocenili je wysoko). Wymagane są badania w celu oceny wpływu nowych strategii politycznych.

Ponadto gospodarka społeczna jest powiązana z ważnymi obszarami polityki publicznej, takimi jak m.in. zatrudnienie, usługi społeczne, rozwój obszarów wiejskich, gospodarka cyfrowa, rozwój lokalny i włączenie społeczne. Zainteresowanie instytucji Unii Europejskiej zaangażowaniem gospodarki społecznej we wspomniane cele stanowi znaczący postęp, chociaż pokazuje wąskie postrzeganie potencjału gospodarki społecznej i korzyści, jakie może ona przynieść gospodarce i społeczeństwu w Europie⁴⁶.

⁴⁶ Aby uzyskać dalsze informacje, zob. Chaves i Demoustier (2013) oraz badanie pt. *Best practices in public policies towards social economy entities*, CIRIEC/EKES, 2017, publikacja wkrótce.

Tabela 4.2. Postrzeganie wpływu europejskiej polityki na gospodarkę społeczną

	EFS	EuSEF	EaSI	Europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne	EFIS	Instrumenty finansowe w obszarze polityki spójności	LEADER	EFRR	COSME	Europejskie dyrektywy i prawodawstwo	Konferencje i sieci
Austria	**	*	*	*	*	**	**	*	*	(-)	(-)
Belgia	**	*	**	*	*	*	*	**	*	**	**
Bułgaria	***	**	***	**	*	*	**	*	*	***	**
Chorwacja	***	**	**	*	*	**	**	*	*	*	**
Cypr	**	*	*	**	*	**	**	*	*	*	*
Republika Czeska	***	*	*	**	*	*	*	*	*	**	**
Dania	**	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych	**	brak danych	brak danych
Estonia	*	*	*	*	*	*	**	*	*	*	*
Finlandia	**	*	*	*	*	*	**	**	*	*	**
Francja	**	**	**	*	*	*	**	**	*	***	**
Niemcy	**	*	**	*	*	*	*	*	*	*	**
Grecja	(-)	*	**	*	*	*	***	*	*	***	**
Węgry	**	*	*	*	*	**	**	*	*	**	**
Irlandia	**	**	**	**	*	*	**	**	**	**	**
Włochy	***	*	**	**	*	*	**	**	*	**	***
Łotwa	***	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Litwa	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Luksemburg	**	***	**	**	**	**	**	**	**	**	***
Malta	**	*	*	**	*	*	**	*	*	**	*
Niderlandy	*	**	**	**	**	*	*	*	*	*	*
Polska	***	*	*	*	*	*	**	**	*	**	**
Portugalia	**	*	*	*	*	*	**	**	*	**	**
Rumunia	**	*	**	**	*	*	*	*	*	*	**
Słowacja	**	**	***	**	***	**	**	**	***	**	**
Słowenia	**	*	*	*	*	**	**	**	**	**	***
Hiszpania	**	*	*	**	*	*	*	**	*	**	**
Szwecja	***	*	**	**	*	*	***	**	*	**	**
Zjednoczone Królestwo	**	*	*	***	**	**	***	*	*	**	**

(-) Negatywny wpływ / * Brak wpływu / ** Umiarkowany pozytywny wpływ / *** Bardzo pozytywny wpływ

Uwaga: pytanie zawarte w kwestionariuszu: Które strategie polityczne Unii Europejskiej Państwa zdaniem wywarły większy wpływ na gospodarkę społeczną w Państwa kraju w ostatnim dziesięcioleciu?

ROZDZIAŁ 5

POLITYKA PUBLICZNA WZGLĘDEM GOSPODARKI SPOŁECZNEJ W EUROPIE NA SZCZEBLU KRAJOWYM I REGIONALNYM W OSTATNIM CZASIE (2010–2016)

5.1. Wprowadzenie

W ostatnim dziesięcioleciu kilka instytucji Unii Europejskiej domagało się opracowania strategii polityki publicznej w celu pobudzenia gospodarki społecznej na szczeblu europejskim, krajowym i regionalnym. Na przykład intergrupa Parlamentu Europejskiego ds. gospodarki społecznej podczas wysłuchania publicznego „W kierunku europejskiego planu działania dla gospodarki społecznej” zorganizowanego w dniu 28 września 2016 r. w Brukseli⁴⁷; Grupa Ekspertów ds. Przedsiębiorczości Społecznej w swoim ostatnim sprawozdaniu (2016 r.) pt. „Postępy przedsiębiorstw społecznych i gospodarki społecznej”⁴⁸; sprawozdania SOCENT w sprawie „map” przedsiębiorstw społecznych i ich ekosystemów w Europie⁴⁹; sprawozdanie OECD/Unii Europejskiej w sprawie wytycznych politycznych dotyczących przedsiębiorczości społecznej⁵⁰; oraz niedawna deklaracja madrycka (maj 2017 r.). Ponadto w dniu 7 grudnia 2015 r. Rada Europejska zatwierdziła konkluzje w sprawie propagowania gospodarki społecznej jako siły napędowej rozwoju gospodarczego i społecznego w Europie. W tym kontekście liczne rządy krajowe i regionalne w Unii Europejskiej wprowadziły strategie polityki publicznej w celu pobudzenia gospodarki społecznej lub szczególnych „rodzin” gospodarki społecznej. Ponadto wydaje się, że zainteresowanie rządów gospodarką społeczną wzrosło w czasach kryzysu ze względu na potrzebę opracowania nowych strategii politycznych ukierunkowanych na zwalczanie kryzysu (ograniczanie bezrobocia, świadczenie nowych usług itd.) oraz wdrożenie nowego modelu zrównoważonego i trwałego rozwoju. Zaskakująco niewiele badań międzynarodowych wykraczało jednak poza zakres propozycji politycznych i analizowało rzeczywiste praktyki w zakresie polityki publicznej wdrażane w całej Europie; nie oceniały ani nie wskazywały one także „najlepszych praktyk”⁵¹, w przeciwieństwie do licznych publikacji, w których poddano ocenie wpływ organizacji społecznych.

W poprzednich badaniach (CIRIEC, 2000; CIRIEC/EKES, 2008 i 2012) zaprezentowano wyniki dotyczące okresów przed rokiem 2010, a kolejne badanie prowadzone obecnie przez CIRIEC na rzecz EKES-u pt. *Best practices in public policies regarding the European Social Economy after the economic crisis* [Najlepsze praktyki w ramach polityki publicznej względem podmiotów gospodarki społecznej] także porusza tę kwestię. Niniejsze sprawozdanie będzie zatem koncentrować się na określonych

⁴⁷ Kilka lat temu Parlament Europejski opublikował ważne sprawozdanie: sprawozdanie Parlamentu Europejskiego (2009) w sprawie gospodarki społecznej, A6/0015/2009, sprawozdawczyni: Patrizia Toia.

⁴⁸ GECEs (Grupa Ekspertów Komisji Europejskiej ds. Przedsiębiorczości Społecznej), http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=9024.

⁴⁹ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=pl&catId=89&newsId=2149>.

⁵⁰ http://www.oecd.org/cfe/leed/Social%20entrepreneurship%20policy%20brief%20EN_FINAL.pdf. Noya A., Clarence E. (2013). *Policy brief on social entrepreneurship*, OECD/Unia Europejska 2013.

⁵¹ CIRIEC opublikował w 2013 r. ważne badanie w tym obszarze pt. *The emergence of the social economy in public policies. An international perspective*. Obejmuje ono rozdziały poświęcone zmianom na szczeblu UE oraz krajowym i regionalnym.

zagadnieniach związanych z polityką publiczną: na analizie porównawczej nowych przepisów krajowych w sprawie gospodarki społecznej, nowych najlepszych strategiach polityki publicznej w obszarze gospodarki społecznej, krajowych i regionalnych planach działania, tworzeniu rachunków satelitarnych oraz ukierunkowanych przepisach w sprawie finansowania i zamówień publicznych. Na koniec przeanalizowane zostaną bariery instytucjonalne dla rozwoju gospodarki społecznej stanowiące kluczowy czynnik ekosystemów gospodarki społecznej. Dwa z tych tematów zostały dogłębnie przeanalizowane w specjalnych rozdziałach niniejszego sprawozdania: wyzwania związane z opracowywaniem statystyk (autorstwa dr Marie Bouchard) oraz porównanie nowych ustaw o gospodarce społecznej (autorstwa dr Gemmy Fajardo).

5.2. Ekosystemy i ramy polityki publicznej

Konkretne strategie polityczne promujące gospodarkę społeczną w szerokim rozumieniu sektora instytucjonalnego zaczęły pojawiać się w latach osiemdziesiątych XX w. w krajach będących pionierami w tej dziedzinie, takich jak Francja i Hiszpania, a w ostatnim dziesięcioleciu rozpowszechniły się w innych europejskich krajach. Nie oznacza to, że różne grupy należące do gospodarki społecznej w Europie nie były ujmowane od dziesięcioleci w sektorowej polityce publicznej takiej jak polityka rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, w tym spółdzielnie rolno-spożywcze; polityka pracy, w tym spółdzielnie robotnicze, zakłady pracy chronionej i inne przedsiębiorstwa społeczne; polityka planowania terytorialnego lub polityka lokalnego rozwoju wiążąca lokalne podmioty gospodarki społecznej takie jak spółdzielnie kredytowe lub fundacje z polityką społeczną, zdrowotną, kulturalną i mieszkaniową przy zaangażowaniu stowarzyszeń i fundacji niedochodowych i wolontariackich. Innymi słowy, *przekrojowe strategie polityczne* takie jak ukierunkowane na cały sektor gospodarki społecznej należy odróżnić od *sektorowych strategii politycznych* takich jak ukierunkowane na konkretne dziedziny gospodarki społecznej, czy to duże rodziny czy podsektory, np. instytucje niekomercyjne lub towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (CIRIEC, 2000; Chaves, 2010). W tym sensie pojawiające się strategie polityczne dotyczące przedsiębiorstw społecznych stanowiących część gospodarki społecznej są sektorowymi strategiami politycznymi, zatem jeśli krajowe i europejskie rządy koncentrują się na nich, istnieje ryzyko wykluczenia pozostałej części gospodarki społecznej.

Innym ogólnym elementem oceny polityki publicznej opracowanej w celu pobudzenia gospodarki społecznej jest sama koncepcja tej polityki oraz wizja decydentów dotycząca gospodarki społecznej. Gospodarka społeczna stanowi rozległą dziedzinę między sektorem publicznym a sektorem prywatnym nastawionym na zysk (Defourny i Monzon, 1990). Jej organizacje mikroekonomiczne generują skutki makroekonomiczne o społecznej wartości dodanej. W tym sensie *decydenci* mogą postrzegać gospodarkę społeczną na dwa sposoby. Z jednej strony mogą ją postrzegać jako wspólny cel sam w sobie, w sensie, w jakim stanowi on urzeczywistnienie modelu pożądanego pod względem społecznym i gospodarczym. Z drugiej strony może być ona rozumiana jako odpowiedni instrument dla osiągnięcia istotnych wspólnych celów takich jak rozwój terytorialny, spójność społeczna, eliminowanie zakłóceń na rynku pracy, włączenie społeczne pod względem finansowym oraz innowacje społeczne. W obydwu przypadkach rozwój tego sektora działalności gospodarczej stanowi cel publiczny, który jest celem samym w sobie w pierwszym przypadku oraz celem pośrednim w drugim przypadku. Aby realizować pierwszą z tych wizji, wymagana jest całościowa koncepcja polityki publicznej. Obecne

ukierunkowanie na pomiar skutków społecznych przedsiębiorstw społecznych/gospodarki społecznej pokazuje, że główny nurt polityki skupia się na drugiej z koncepcji, czyli instrumentalnym poglądzie na ten sektor społeczny, pomijając jego inne obszary wykazujące potencjał.

Aby umożliwić ocenę strategii polityki publicznej, należy je sklasyfikować. Literatura ekonomiczna wyróżnia dwie duże sfery publicznych działań ekonomicznych związanych z promowaniem działalności gospodarczej: z jednej strony otoczenie lub ekosystemy biznesowe, a z drugiej – konkurencyjność przedsiębiorstw (Chaves i Demoustier, 2013). Aby przedsiębiorstwa powstawały i rozwijały się, wymagane są korzystne warunki zewnętrzne, tj. ramy środowiskowe, instytucjonalne i kulturalne sprzyjające ich powstawaniu. Gdy czynniki te współdziałają ze sobą i znajdują odzwierciedlenie w poszczególnych regionach, integrując podmioty publiczne i prywatne, tworzone są środowiska szczególnie odpowiadające dynamice przedsiębiorczości. Stały się one przedmiotem zainteresowania społeczności naukowej wraz z koncepcjami takimi jak dynamiczne ekosystemy przedsiębiorczości oraz terytorialne systemy innowacji, a także klastrów takich jak Mondragon czy Anecoop (Gallego i Chaves, 2017).

Te ramy teoretyczne zostały przeniesione do obszaru gospodarki społecznej przez Chavesa (2010) oraz Chavesa i Demoustiera (2013). Autorzy ci wyszczególnili dwie duże grupy strategii politycznych promujących gospodarkę społeczną: z jednej strony *politykę miękką* ukierunkowaną na utworzenie korzystnego środowiska (ekosystemu), w którym powstają, funkcjonują i rozwijają się przedsiębiorstwa tego typu, a z drugiej strony *politykę twardą* ukierunkowaną na same przedsiębiorstwa jako jednostki gospodarcze (zob. tabela 5.1). Strategie polityczne analizowane w niniejszym rozdziale są szczególnymi środkami instytucjonalnymi (nowe ustawy w dziedzinie gospodarki społecznej, organy rządowe i bariery instytucjonalne), środkami po stronie podaży (plany krajowe i regionalne, polityka budżetowa) oraz środkami po stronie popytu (zamówienia publiczne).

Tabela 5.1. Typy strategii politycznych na potrzeby promowania przedsiębiorstw gospodarki społecznej

<p>1. Polityka „mięka”. Strategie polityczne ukierunkowane na środowisko korzystne dla przedsiębiorstw</p> <p><u>1.1. Środki instytucjonalne</u></p> <ul style="list-style-type: none">– środki ukierunkowane na formę prawną jako podmiotu prywatnego– środki ukierunkowane na dostrzeżenie zdolności przedsiębiorstw gospodarki społecznej do funkcjonowania w całym sektorze działalności gospodarczej, eliminujące wszelkie ewentualne przeszkody– środki ukierunkowane na postrzeganie przedsiębiorstw gospodarki społecznej jako podmiotów politycznych jako partnerów w opracowywaniu i wdrażaniu polityki publicznej– organizacje publiczne promujące przedsiębiorstwa gospodarki społecznej <p><u>1.2. Środki o charakterze poznawczym</u></p> <ul style="list-style-type: none">– środki na potrzeby rozpowszechniania wiedzy na temat przedsiębiorstw gospodarki społecznej w społeczeństwie– środki na potrzeby promowania szkoleń w przedsiębiorstwach gospodarki społecznej– środki promujące badania naukowe dotyczące gospodarki społecznej <p>2. Polityka „twarda”. Strategie polityki gospodarczej promujące przedsiębiorstwa</p> <p><u>2.1. Środki po stronie podaży ukierunkowane na zwiększanie konkurencyjności wśród przedsiębiorstw gospodarki społecznej</u></p> <ul style="list-style-type: none">– środki wdrażane poprzez środki budżetowe, fiskalne i inne środki wsparcia finansowego, środki techniczne i wsparcia szkoleniowego itd.– środki wyodrębniane zgodnie z cyklem życia przedsiębiorstwa (w zależności od tworzenia lub etapu rozwoju przedsiębiorstwa)– środki wyodrębniane zgodnie z rolą przedsiębiorstwa, którą należy wzmocnić (finansowanie, konsultacje/doradztwo, szkolenie, zatrudnienie i zarządzanie zasobami ludzkimi, współpraca i sieci, badania i rozwój oraz innowacje, jakość, nowe technologie obliczeniowe i komunikacyjne, przestrzeń fizyczna itd.) <p><u>2.2. Środki po stronie popytu ukierunkowane na poziom aktywności przedsiębiorstw gospodarki społecznej</u></p> <ul style="list-style-type: none">– środki ukierunkowane na ułatwienie dostępu do rynków publicznych (takie jak klauzule społeczne)

Zródło: informacje na podstawie: Chaves (2010:164).

5.3. Nowe przepisy krajowe w sprawie gospodarki społecznej

W ciągu ostatnich siedmiu lat w większości krajów europejskich zwracano szczególną uwagę na stanowienie prawa w zakresie gospodarki społecznej. Szczególne ustawy o gospodarce społecznej zostały przyjęte na szczeblu krajowym w Hiszpanii (2011), Grecji (2011 i 2016), Portugalii (2013), Francji (2014) i Rumunii (2016) oraz na szczeblu regionalnym w Belgii (region Walonii, region stołeczny Brukseli i region Flandrii) i Hiszpanii (Galicia). Analizę porównawczą tych ustaw można znaleźć w specjalnym rozdziale niniejszego sprawozdania.

Ponadto w tym okresie pojawiły się nowe projekty ustaw i inne inicjatywy instytucjonalne, takie jak systemy akredytacji, oznakowania oraz duże międzynarodowe, wieloletnie plany, co pokazuje rosnące zainteresowanie rządów tym obszarem. Dodatkowo zatwierdzone zostały reformy dotyczące szczególnych części gospodarki społecznej (trzeciego sektora społecznego, przedsiębiorstw społecznych trzeciego sektora, spółdzielni i innych), np. we Włoszech i w Hiszpanii. Podsumowanie istotniejszych niedawnych zmian w przepisach krajowych można znaleźć w tabeli 5.2.

Tabela 5.2. Główne niedawne zmiany w przepisach krajowych w sprawie gospodarki społecznej w krajach europejskich (2011–2016)

Kraj	Rodzaj	Nazwa przepisów/planu/oznakowania
Bułgaria	Projekt przepisów	Projekt ustawy krajowej poświęconej w szczególności gospodarce społecznej (2016 r.)
Chorwacja	Plan	Strategia rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Republice Chorwacji w latach 2015–2020 (kwiecień 2015 r.)
Dania	Przepisy	Ustawa nr 711 „Lov om registrerede socialøkonomiske virksomheder” z dnia 25 czerwca 2014 r. o rejestracji przedsiębiorstw gospodarki społecznej (weszła w życie w styczniu 2015 r.).
Francja	Przepisy	Loi n° 2014-856 du 31 juillet 2014 relative à l'économie sociale et solidaire (ustawa krajowa o gospodarce społecznej i solidarnej)
	Akredytacja	Akredytacja jako ESUS, <i>entreprise solidaire d'utilité sociale</i> – przedsiębiorstwa solidarne o użyteczności społecznej. Przedsiębiorstwa gospodarki społecznej niezależnie od ich formy prawnej kwalifikują się do otrzymania akredytacji ESUS, jeśli spełniają określone kryteria zdefiniowane w ustawie.
Grecja	Przepisy	Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwa społeczne (2011 r.)
	Ustawa	Ustawa 4430/2016 o gospodarce społecznej i solidarnej (2016 r.) (ustawa krajowa o gospodarce społecznej i solidarnej)
Włochy	Przepisy	Ustawa nr 106 z dnia 6 czerwca o reformie trzeciego sektora (2016 r.)
	Projekt ustawy	Nowy projekt ustawy o przedsiębiorstwach społecznych i nowa ustawa o regulacji trzeciego sektora (2017 r.)

Polska	Projekt przepisów	Gospodarka społeczna (2012 r.)
	Plan	Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej przyjęty przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w 2014 r.
Litwa	Ustawa	Rozporządzenie nr 4-207 Ministra Gospodarki w sprawie „koncepcji przedsiębiorczości społecznej” (kwiecień 2015 r.)
Luksemburg	Przepisy	Ustawa z dnia 12 grudnia 2016 r. dotycząca tworzenia przedsiębiorstw wywołujących skutki społeczne
Malta	Projekt przepisów i oznakowanie	Malta wydała projekt ustawy o przedsiębiorstwach społecznych w czerwcu 2015 r., którego celem jest zapewnienie nowej formy prawnej „przedsiębiorstwa społecznego” oraz oznakowania „organizacji przedsiębiorstw społecznych”
Niderlandy	Przepisy	Ustawa o przedsiębiorstwach społecznych (2012 r.)
Portugalia	Przepisy	Lei 30 z dnia 8 maja de Bases da Economia Social e o Código Cooperativo (2013 r.) (krajowa ustawa o gospodarce społecznej)
Rumunia	Przepisy	Ustawa 219/15 o gospodarce społecznej, z dnia 23 lipca 2015 r.
	Rozporządzenie	Normy metodologiczne dotyczące stosowania ustawy o gospodarce społecznej zostały przyjęte na mocy decyzji rządu nr 585 z dnia 10 sierpnia 2016 r.
Słowenia	Przepisy	Ustawa o przedsiębiorczości społecznej (2011 r.)
Hiszpania	Przepisy	Ley 5/2011, de 29 de marzo, de Economía Social (2011 r.) (krajowa ustawa o gospodarce społecznej)

Uregulowanie nowych form prawnych w obszarze gospodarki społecznej samo w sobie nie stanowi postępu w promowaniu gospodarki społecznej wykraczającego poza jej uznanie instytucjonalne (Noia, 2017). Jak w przypadku statutu spółdzielni europejskiej – czy do niedawna hiszpańskiej ustawy o gospodarce społecznej – skutki mogły być zbyt ograniczone, jeśli ustawie nie towarzyszyły inne środki. W przeciwnym razie przepisy takie mogą stać się prawem miękkim zamiast prawem twardym promującym gospodarkę społeczną (Pérez de Uralde, 2016), a wytyczne i debaty polityczne mogą zmierzać w kierunku innym niż realna polityka publiczna (Chaves i Savall, 2017).

5.4. Organy publiczne w rządzie i administracji

W wielu państwach w UE istnieją organy wysokiego szczebla w rządach krajowych o wyraźnej i potwierdzonej odpowiedzialności za kwestie związane z gospodarką społeczną oraz o nazwie zawierającej określenie (oznaczenie) tego sektora społecznego. Odzwierciedlają one same w sobie uznanie dla polityki gospodarki społecznej i przyznanie jej priorytetowego znaczenia w programie politycznym kraju. Zasoby finansowe i ludzkie przydzielone tym organom przez rządy odgrywają kluczową rolę. W niektórych krajach agencje rozwoju, których działania koordynowane są na różnych szczeblach terytorialnych, systematycznie wspierają organizacje gospodarki społecznej. Ma to miejsce np. w przypadku *Agences Conseil* na rzecz gospodarki społecznej utworzonej przez regionalny rząd regionu Walonii w Belgii. Te organy publiczne w dużej mierze są zależne od zmian i przetasowań w rządach poszczególnych krajów, co stanowi *de facto* barierę instytucjonalną dla rozwoju gospodarki społecznej.

Gospodarka społeczna cieszy się największym uznaniem opinii publicznej w Europie we Francji i w Luksemburgu. We Francji rząd socjalistyczny ustanowił funkcję delegata ministerialnego ds. gospodarki społecznej i solidarnej w Ministerstwie Gospodarki oraz utworzył Ministerstwo Sportu, Młodzieży, Działalności Oświatowej i Stowarzyszeń. Posiadał również *Délégation interministérielle à l'économie sociale et solidaire*. W Luksemburgu istnieje Ministerstwo Pracy, Zatrudnienia i Solidarnej Gospodarki Społecznej. W Słowenii jest sekretarz stanu ds. dialogu ze społeczeństwem obywatelskim i przedsiębiorczości społecznej w Kancelarii Premiera. W Polsce istnieje Departament Ekonomii Społecznej i Pożytku Publicznego w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Portugalia utworzyła specjalny organ o nazwie CASES, ściśle powiązany z Ministerstwem Pracy i Zabezpieczenia Społecznego. W Zjednoczonym Królestwie istnieje Urząd ds. Społeczeństwa Obywatelskiego, a rząd Walii posiada Dział ds. Trzeciego Sektora. Hiszpania posiada dyrekcję generalną ds. osób samozatrudnionych, gospodarki społecznej i społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw⁵².

Organów tych nie należy mylić z podmiotami partycypacyjnymi i doradczymi oraz porozumieniami angażującymi platformy gospodarki społecznej wraz z przedstawicielami rządu w procesy decyzyjne. Jest to kwestia o kluczowym znaczeniu, która nie została jednak omówiona w niniejszym sprawozdaniu.

5.5. Krajowe i regionalne plany działania oraz ukierunkowane finansowanie

Krajowe i regionalne plany działania stanowią kluczowe strategie polityczne, których celem jest pobudzenie gospodarki społecznej. Są one znaczącymi porozumieniami między różnymi podmiotami, przede wszystkim między rządem a przedstawicielami gospodarki społecznej/trzeciego sektora, ale obejmują także związki zawodowe, uniwersytety i inne podmioty w celu poprawy ich wzajemnych stosunków z obopólną korzyścią w okresie długoterminowym. Zasadniczo obejmują one stabilne ramy finansowania, systemy partycypacyjne i doradcze, strategiczne obszary rozwoju i poprawy stosunków oraz zmian społecznych.

Na szczeblu regionalnym i lokalnym w ostatnim dziesięcioleciu opracowano dobre praktyki w regionach Andaluzji i Murcji w południowej Hiszpanii, które osiągnęły najwyższe wyniki w zakresie rozwoju spółdzielni w kraju, a także w kilku regionach Francji i Belgii (Chaves i Demoustier, 2013). W tym dziesięcioleciu inne dobre praktyki można wskazać we Francji, gdzie w nowej francuskiej ustawie o gospodarce społecznej uznano wymiar terytorialny współpracy gospodarczej (PTCE), lub w planach wsparcia przedsiębiorstw społecznych i solidarnych, jak na przykład w Barcelonie (Hiszpania).

Na szczeblu krajowym, zasadniczo we współpracy z europejskimi funduszami strukturalnymi, w ostatnich latach opracowano kilka krajowych planów działania. Są to przypadki, w których programy operacyjne funduszy europejskich są ukierunkowane na gospodarkę społeczną i włączenie społeczne. W tabeli 5.3 zaprezentowano główne plany krajowe. Duże znaczenie mają trzy kluczowe czynniki sukcesu: po pierwsze, wieloletnie i wszechstronne ramy, po drugie, koncepcja partnerstwa między

⁵² Zob. CIRIEC/EKES (2012), aby uzyskać informacje na temat istniejących wcześniej organów w europejskich rządach krajowych.

rządem, gospodarką społeczną i innymi zainteresowanymi stronami zapewniająca zaspokojenie prawdziwych potrzeb i realizację priorytetów oraz, po trzecie, strukturyzujący i sprzyjający włączeniu społecznemu wpływ europejskich funduszy strukturalnych w całej Europie. Ostatni z tych elementów stanowi kluczowy wniosek dla unijnych decydentów.

Tabela 5.3. Plany krajowe, których celem jest pobudzenie gospodarki społecznej w krajach europejskich (2011–2016)

Kraj	Plan krajowy
Bulgaria	Plan działania dotyczący gospodarki społecznej (2014–2015, 2016–2017)
Polska	Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ustanowienie Krajowego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej
Portugalia	Porozumienie krajowe między rządem a sektorem społecznym (<i>Compromissos de Cooperação para o Setor Social e Solidário</i>)
Rumunia	Solidar – program wsparcia konsolidacji gospodarki społecznej, w ramach POCU – programu operacyjnego na rzecz kapitału ludzkiego
Hiszpania	Krajowy program wsparcia gospodarki społecznej oraz POISES – program operacyjny na rzecz włączenia społecznego i gospodarki społecznej – EFS 2014–2020
Szwecja	Wieloletni program na rzecz wsparcia przedsiębiorstw społecznych działających w dziedzinie integracji na rynku pracy realizowany przez Departament Pracy wraz z Departamentem Przedsiębiorstw.
Zjednoczone Królestwo	Porozumienie między rządem a sektorem wolontariatu i obywatelskim. Ustanowione w 1998 r., określa sposób prowadzenia działań, który poprawia stosunki między nimi z obopólną korzyścią.

Ukierunkowane finansowanie. W całej Europie istnieje kilka ram finansowania. Niektóre obejmują głównie fundusze publiczne, inne – fundusze prywatne, a jeszcze inne stanowią połączenie systemów publiczno-prywatnych. Przedmiotem tej sekcji jest ukierunkowane finansowanie oparte na publicznych regulacjach i funduszach.

Fundusze publiczne ukierunkowane na gospodarkę społeczną stanowią pierwszy filar finansowy. UE (np. fundusze strukturalne) oraz rządy krajowe i regionalne przyznają środki finansowe specjalnie na promowanie i rozwój gospodarki społecznej. Są to tradycyjne programy dotacji promujące spółdzielnie i zatrudnienie w spółdzielniach w Niemczech, we Włoszech i w Hiszpanii. Istnieje wiele rozwiązań alternatywnych, które mogą zostać wdrożone.

W ostatnich latach kilka rządów w całej Europie zastosowało te formy finansowania. W Belgii fundusz Braserio wspiera rozwój spółdzielni robotniczych w regionie Walonii. Na Cyprze polityka w dziedzinie usług opieki społecznej oferuje coroczne dotacje na pokrycie bieżących wydatków, wspierając organizacje świadczące usługi opieki społecznej (tj. opieki nad dziećmi, opieki długoterminowej itd.). We Francji nowa ustawa o gospodarce społecznej ustanowiła nowe narzędzia finansowe dla sektora, w tym fundusz innowacji społecznych (FISO). We Włoszech ustanowiono fundusz na potrzeby finansowania przedsiębiorstw społecznych i spółdzielni socjalnych.

W niektórych przypadkach wdrożone zostały fundusze mieszane zarządzane przez rządy i organizacje gospodarki społecznej: pewne przykłady we Francji obejmują Krajowy Fundusz Rozwoju Życia Społecznego (FNDVA) oraz Krajowy Fundusz Rozwoju Sportu (FNDS). W przypadku różnych funduszy finansowanie pochodzi ze źródeł pozabudżetowych. Inne systemy opierają się na podatku dochodowym od osób fizycznych. Obywatele mogą przekazać pewną część swojego podatku do zapłacenia organizacjom wolontariackim. System taki został wdrożony we Włoszech i w Hiszpanii. W Hiszpanii kwoty te są wpłacane do krajowego funduszu na rzecz organizacji społecznych trzeciego sektora, który co roku otrzymuje ponad 200 mln EUR.

Inne tradycyjne ukierunkowane zasoby są pozyskiwane z przychodów z gier losowych (loterie, automaty do gier). Ma to miejsce w przypadku RAY i Oy Veikkaus AB w Finlandii czy ONCE – krajowej organizacji osób niewidomych – w Hiszpanii.

Istnieją duże możliwości publiczno-prywatnego finansowania innowacji. We Włoszech tzw. ustawa Marcory ustanowiła ukierunkowane narzędzia na potrzeby finansowania spółdzielni, Francja wdrożyła politykę wspierającą zatrudnienie w stowarzyszeniach oraz zatrudnienie na podstawie systemu czekowego, natomiast Hiszpania znalazła innowacyjny sposób na powiązanie pasywnej polityki zatrudnienia z aktywną polityką w tej dziedzinie dzięki umożliwieniu pobierania świadczeń dla bezrobotnych w formie płatności ryczałtowej, jeśli osoba bezrobotna zdecyduje się na założenie spółdzielni lub *sociedad laboral* (spółki pracowniczej).

5.6. Przepisy dotyczące zamówień publicznych

Po upływie długiego okresu, w którym ochrona konkurencji stanowiła główny nurt polityki na rynkach publicznych, przegląd przepisów UE dotyczących zamówień publicznych w 2014 r. (dyrektywy 2014/23, 2014/24 i 2014/25) stworzył nowe możliwości dla rządów krajowych oraz władz regionalnych i lokalnych w zakresie wspierania gospodarki społecznej dzięki ułatwianiu dostępu do statusu dostawcy sektora publicznego. Jest to zatem *polityka po stronie popytu* mająca na celu pobudzenie gospodarki społecznej. Procedury udzielania zamówień publicznych mogą obecnie obejmować klauzule społeczne. Państwa członkowskie są zobligowane do dostosowania swoich praw do tych dyrektyw, które pozwalają na włączanie kryteriów społecznych do zamówień publicznych oraz wyraźnie regulują tę kwestię. Wprowadzanie tych klauzul społecznych i środowiskowych do zamówień publicznych stanowi jednak dla władz lokalnych i regionalnych możliwość, a nie obowiązek. Na początku 2016 r. tylko 10 z 28 państw członkowskich UE transponowało tę dyrektywę do ustawodawstwa krajowego. Zjednoczone Królestwo było jednym z pierwszych, jednak kraj ten był bardziej zainteresowany uproszczeniem procedur udzielania zamówień publicznych niż klauzulami społecznymi⁵³. W 2011 r. Komisja Europejska opublikowała przewodnik po kwestiach społecznych w obszarze zamówień publicznych⁵⁴.

⁵³ Zob. badania, dane i grupy ekspertów związane z zamówieniami publicznymi w UE na stronie internetowej UE: <http://ec.europa.eu/growth/single-market/public-procurement/studies-networks/>. Pierwsze 10 krajów, które transponowały dyrektywę, to Niemcy, Bułgaria, Republika Czeska, Dania, Francja, Węgry, Włochy, Rumunia, Słowacja, Słowenia i Zjednoczone Królestwo.

⁵⁴ „Kwestie społeczne w zakupach. Przewodnik dotyczący uwzględniania kwestii społecznych w zamówieniach publicznych”, <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6457&langId=pl>.

Nadal jest zbyt wcześnie, aby ocenić wdrażanie tych nowych przepisów UE dotyczących zamówień publicznych. Jednak kilka rządów krajowych oraz władz regionalnych i lokalnych, na przykład w Szwecji, Hiszpanii i Zjednoczonym Królestwie, zastosowało już te klauzule społeczne. W Zjednoczonym Królestwie ustawa z 2012 r. o wartości społecznej (usługi publiczne) wymaga od organów publicznych udzielających zamówień na usługi publiczne rozważenia, w jaki sposób takie usługi mogą przyczynić się do pozytywnych zmian gospodarczych, społecznych i środowiskowych na obszarze ich świadczenia. W Hiszpanii miasta takie jak Saragossa, Barcelona i Madryt wprowadziły niedawno klauzule społeczne do nowych zamówień publicznych.

5.7. Bariery instytucjonalne

W niniejszym sprawozdaniu omówiliśmy także zgłoszone przez pracowników i przedstawicieli gospodarki społecznej główne bariery dla rozwoju tego sektora, ze szczególnym uwzględnieniem barier instytucjonalnych. Jest to faktycznie sposób pomiaru wydajności polityki wdrożonej lub jeszcze niewprowadzonej. Pytanie zawarte w kwestionariuszu miało bardzo otwarty charakter. Otrzymano wiele różnorodnych odpowiedzi. Dotyczyły one czterech grup barier: po pierwsze, widoczności i wiedzy, po drugie, przywództwa i administracji rządowej, po trzecie, finansowania i opodatkowania, a ponadto barier instytucjonalnych.

Pierwsza grupa barier dotyczy braku wiedzy na temat koncepcji gospodarki społecznej, przedsiębiorstw społecznych i innych powiązanych koncepcji oraz braku ich zrozumienia w społeczeństwie, debacie publicznej i środowisku akademickim. Jest to bardzo istotna bariera dla wschodnich państw UE, takich jak Węgry, Polska, Słowacja czy Republika Czeska. Korespondenci w tych krajach dostrzegają, że główne wsparcie na rzecz gospodarki społecznej (zarówno pod względem finansowania, jak i zwiększania świadomości) zapewniają programy i inicjatywy UE.

Z tym brakiem wiedzy i zrozumienia powiązana jest ograniczona widoczność gospodarki społecznej w mediach, a także w statystykach. W wielu krajach, od Austrii i Słowacji po Szwecję, zauważalny jest brak baz danych, oficjalnych statystyk i wiarygodnych danych na temat przedsiębiorstw społecznych czy gospodarki społecznej. Ponadto istnieje zapotrzebowanie na programy kształcenia i szkolenia w obszarze gospodarki społecznej na wszystkich poziomach edukacji. W kilku krajach, np. we Francji, istnieją programy takie jak szkolenia organizowane przez spółdzielnie naukowe dla młodzieży/młodych studentów.

Druga grupa barier dotyczy przywództwa i administracji rządowej. Wielu korespondentów twierdzi, że nie istnieją wiodące instytucje odpowiedzialne za gospodarkę społeczną, przedsiębiorstwa społeczne, wolontariuszy i społeczeństwo obywatelskie, które są w stanie opracowywać strategie polityczne i wspierać gospodarkę społeczną. W związku z tym nie istnieje krajowa strategia na rzecz gospodarki społecznej. Obszar ten nie jest uznawany za priorytet polityczny. Korespondenci z krajów takich jak Niemcy i Malta uważają, że większość mediów i decydentów „nie dostrzega konieczności” rozwoju gospodarki społecznej. W niektórych przypadkach dostrzegają oni brak zaufania do działalności gospodarczej prowadzonej przez organizacje niedochodowe i negowanie takiej działalności.

Częściowo w następstwie powyższego organy rządowe nie są przygotowane na zaspokajanie potrzeb gospodarki społecznej i podejmowanie wysiłków w tym zakresie. W niektórych przypadkach wielopoziomowe rządy i różne ministerstwa nie podlegają koordynacji w zakresie kwestii związanych z gospodarką społeczną. W innych przypadkach organy rządowe zależą w dużym stopniu od cykli politycznych, np. w 2015 r. duński organ rządowy ds. przedsiębiorstw gospodarki społecznej został zamknięty w związku ze zmianą rządu. Co nie mniej istotne, biurokracja i jakościowa polityka oszczędnościowa (Chaves i Zimmer, 2017) stanowią bardzo poważne przeszkody dla podmiotów gospodarki społecznej współpracujących z organami publicznymi, np. we Włoszech, w Hiszpanii i w Słowenii.

Trzecia grupa barier dotyczy specjalnych systemów finansowych i podatkowych dla podmiotów gospodarki społecznej. Zmiana finansowania wpływa na konfigurację samych podmiotów (zob. projekt TSI, Pape i in., 2017). We Francji coraz popularniejsza staje się opinia, iż gospodarka społeczna powinna być finansowana z funduszy prywatnych (konsumenci, przedsiębiorstwa), a nie z funduszy publicznych, w związku z czym obserwuje się przechodzenie w finansowaniu publicznym, przede wszystkim w odniesieniu do stowarzyszeń, z dotacji państwowych na bardziej publiczne zamówienia. Z drugiej strony nie są rozważane reformy podatkowe dla przedsiębiorstw społecznych na szczeblu europejskim.

Ostatnią, czwartą grupę przeszkód stanowią *bariery instytucjonalne*. Pod uwagę brane są dwa rodzaje tych barier.

Pierwszy rodzaj obejmuje zmiany w przepisach sektorowych, które stanowią przeszkody dla działalności podmiotów gospodarki społecznej. We Francji i w Hiszpanii zmiany wprowadzone przez rząd do uzupełniających przepisów sektorowych miały w ostatnich latach negatywny wpływ na towarzystwa wzajemnych ubezpieczeń zdrowotnych, prowadząc w niektórych przypadkach do zmiany ich statusu prawnego na status podmiotu nastawionego na zysk. We Włoszech reforma banków ludowych (DL 3/2015) przewiduje, że banki posiadające aktywa o wartości przekraczającej 8 mld EUR muszą zostać przekształcone w spółki akcyjne. Ponadto reforma spółdzielni kredytowych (L 49/2016) radykalnie zreorganizowała cały sektor bankowości spółdzielczej, co skutkowało pewnymi problematycznymi aspektami. W Hiszpanii zmiany w traktowaniu trenerów sportowych pod względem zabezpieczenia społecznego wywarły negatywny wpływ na stowarzyszenia sportowe. W Zjednoczonym Królestwie duże zamówienia publiczne degradują podmioty gospodarki społecznej do roli podwykonawców dużych przedsiębiorstw z sektora prywatnego; oprócz tego obserwowana jest tendencja (pomimo ustawy o wartości społecznej) do udzielania zamówień w oparciu o kryterium ceny, bez uwzględniania wartości społecznej. Ostatnio zmieniony status prawny organizacji charytatywnych jest lepiej dostosowany do tego nowego środowiska instytucjonalnego. W Finlandii dyrektywa w sprawie zamówień publicznych umożliwiającą zastrzeganie zamówień do określonych usług nie jest wdrażana, a zatem nie może przynosić korzyści podmiotom gospodarki społecznej.

Drugi rodzaj barier instytucjonalnych dotyczy nowych ustaw i statutów. Pierwszą przeszkodą jest brak wdrażania nowych przepisów w sprawie przedsiębiorstw społecznych (uznawanych tym samym za prawo miękkie). Ma to miejsce w przypadku hiszpańskiej ustawy o gospodarce społecznej (2011), w odniesieniu do której nie przyjęto rozporządzeń wykonawczych (Pérez, 2016).

Druga przeszkoda w ramach barier instytucjonalnych tego drugiego rodzaju odnosi się do nowych trudności, które dotyczą innych podmiotów gospodarki społecznej ze względu na nowe krajowe formy prawne gospodarki społecznej lub zmiany form prawnych. W Polsce i Portugalii niedawne zmiany w ustawach o spółdzielniach nie są uznawane za odpowiednie dla spółdzielni. Na Węgrzech nowa ustawa o gospodarce społecznej stanowi zagrożenie dla wielu spółdzielni socjalnych tworzonych przez grupy obywateli, gdyż wymagane może być przekształcenie ich w organizacje innego typu (przedsiębiorstwa spółdzielcze lub niedochodowe z ograniczoną odpowiedzialnością) po wejściu ustawy w życie w 2018 r. W Słowenii i Bułgarii ustawy o przedsiębiorczości społecznej wykluczają różne organizacje, które już funkcjonowały jako przedsiębiorstwa społeczne. W Bułgarii ustawa o przedsiębiorstwach społecznych jest obecnie uznawana za restrykcyjną, gdyż przyznaje ten status tylko jednemu typowi podmiotu prawnego – spółdzielniom osób niepełnosprawnych i działającym na rzecz tych osób oraz specjalistycznym przedsiębiorstwom opisującym się jako „społeczne”. Z tego względu obecnie nadal istnieją krajowe strategie polityczne wspierające jedynie spółdzielnie i specjalistyczne przedsiębiorstwa klasyfikujące się jako priorytetowe przedsiębiorstwa „społeczne”. Inne typy podmiotów prawnych, np. niedochodowe podmioty prawne (stowarzyszenia, fundacje, ośrodki socjalne), mogą otrzymywać wsparcie finansowe z funduszy europejskich lub z prywatnych środków finansowych. W Niemczech, jako że przedsiębiorstwa społeczne są opisywane jako pracujące dla dobra wspólnego, niemiecka ustawa o uzyskaniu statusu użyteczności publicznej (*Gemeinnützigkeitsrecht*) nie jest już odpowiednia, gdyż zabrania przedsiębiorstw posiadającym ten status zawierania transakcji na licznych rynkach, co jest dużą barierą dla nowych przedsiębiorstw społecznych.

ROZDZIAŁ 6

ANALIZA PORÓWNAWCZA NOWYCH PRZEPISÓW KRAJOWYCH W SPRAWIE GOSPODARKI SPOŁECZNEJ W EUROPIE⁵⁵

Europejskie ustawodawstwo w sprawie gospodarki społecznej zostało wzmocnione dzięki przyjęciu rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 19 lutego 2009 r. w sprawie gospodarki społecznej (2008/2250(INI)). W rezolucji wezwano państwa członkowskie do poprawy widoczności gospodarki społecznej między innymi poprzez przyjęcie prawodawstwa w celu uznania i propagowania gospodarki społecznej. W tym względzie Parlament Europejski uznał, że takie prawo musi opierać się na szczególnych, wspólnych wartościach gospodarki społecznej. Utożsamia te wartości z wartościami ogłoszonymi w Karcie zasad gospodarki społecznej przyjętej w 2002 r. przez organizacje reprezentujące przedsiębiorstwa gospodarki społecznej w Europie znane obecnie jako *Social Economy Europe* (<http://www.socialeconomy.eu.org/social-economy>).

Sfera gospodarki społecznej była kształtowana na przestrzeni lat. Początkowo komunikat Komisji „Przedsiębiorstwa w sektorze gospodarki społecznej: europejski rynek bez granic” (SEC(89) 2187) obejmował spółdzielnie, stowarzyszenia, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i fundacje, ale wkrótce okazało się, że nie wszystkie organizacje należące do tych rodzin chciały być uznawane za część gospodarki społecznej, podczas gdy inne podmioty, które identyfikowały się z gospodarką społeczną, nie przyjmowały takich form (opinia EKES-u w sprawie gospodarki społecznej i jednolitego rynku, (2000/C 117/11)). W związku z tym rezolucja Parlamentu Europejskiego z 2009 r. w sprawie gospodarki społecznej objęła dodatkową rodzinę podmiotów gospodarki społecznej: przedsiębiorstwa społeczne (motyw H). Ten poszerzony zakres został ratyfikowany przez Komisję Europejską w komunikacie „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji”, przyjętym w dniu 25 listopada 2011 r. (COM(2011) 682 final).

Przedsiębiorstwa społeczne były jednak regulowane w różnych państwach członkowskich bez uwzględniania ich przynależności do bardziej ogólnej kategorii, takiej jak gospodarka społeczna. Miało to miejsce w przypadku ustaw o przedsiębiorstwach społecznych w Finlandii (ustawa nr 1351/2003 z dnia 30 grudnia 2003 r.), we Włoszech (ustawa nr 118/2005 z dnia 13 czerwca 2005 r.), na Litwie (ustawa IX-2251/2004 z dnia 1 czerwca 2004 r.), w Słowenii (ustawa nr 20/2011 z dnia 7 marca 2011 r.) i w Danii (ustawa nr 711/2014 z dnia 25 czerwca 2014 r.), a także przepisów z 2005 r. w sprawie przedsiębiorstw działających w interesie społeczności (S.I. 2005/1788 z dnia 30 czerwca 2005 r.) w Zjednoczonym Królestwie.

Inne państwa członkowskie włączają przedsiębiorstwa społeczne do modelu gospodarki społecznej. Ma to miejsce w przypadku Belgii w odniesieniu do przedsiębiorstw o charakterze społecznym (ustawa z dnia 13 kwietnia 1995 r. o przedsiębiorstwach o charakterze społecznym) oraz w przypadku Luksemburga w odniesieniu do przedsiębiorstw wywołujących skutki społeczne (ustawa z dnia 12 grudnia 2016 r. wprowadzająca przedsiębiorstwa wywołujące skutki społeczne).

⁵⁵ Rozdział autorstwa Isabel Gemmy Fajardo.

Ponadto liczne ustawy regulujące gospodarkę społeczną w państwach UE włączają przedsiębiorstwa społeczne do tej kategorii. Ma to miejsce w przypadku Hiszpanii (ustawa nr 5/2011 z dnia 29 marca 2011 r. o gospodarce społecznej), Portugalii (ustawa podstawowa nr 30/2013 z dnia 8 maja 2013 r. o gospodarce społecznej), Francji (ustawa 2014-856 z dnia 31 lipca 2014 r. o gospodarce społecznej i solidarnej), Rumunii (ustawa nr 219/2015 z dnia 23 lipca 2015 r. o gospodarce społecznej) i Grecji (ustawa nr 4430/2016 z dnia 31 października 2016 r. o gospodarce społecznej i solidarnej), jak pokazano poniżej.

Jest to także tendencja obserwowana w UE i potwierdzona konkluzjami Rady Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2015 r. w sprawie propagowania gospodarki społecznej jako siły napędowej rozwoju gospodarczego i społecznego w Europie (1507/15, SOC 711/EMPL 464), zgodnie z którymi formami organizacji gospodarki społecznej oprócz spółdzielni, towarzystw wzajemnych, stowarzyszeń i fundacji są także „nowsze formy przedsiębiorstw społecznych”.

Na kolejnych stronach zaprezentowano porównanie przepisów dotyczących gospodarki społecznej zawartych w niektórych aktach prawnych przyjętych w Europie. Opisane zostały jedynie przepisy krajowe zaprezentowane w porządku chronologicznym, od najdłużej obowiązujących (Hiszpania) do najnowszych (Grecja). W związku z tym przepisy na szczeblu regionalnym nie zostały omówione, chociaż nie należy ich ignorować. Wśród tych przepisów istotne znaczenie mają przepisy w sprawie gospodarki społecznej belgijskiego regionu Walonia (dekret z dnia 20 listopada 2008 r.), regionu Flandria (dekret z dnia 17 lutego 2012 r.) i regionu stołecznego Bruksela (rozporządzenie z dnia 26 kwietnia 2012 r.), a także ustawa o gospodarce społecznej w hiszpańskim regionie Galicja (ustawa nr 6/2016 z dnia 4 maja 2016 r.). Należy zauważyć, że ustawy opisane w tabeli posiadają wiele cech wspólnych oraz można wspomnieć, że chociaż niektóre z nich używają tylko wyrażenia „gospodarka społeczna”, podczas gdy inne dodają określenie „solidarna”, w ich docelowym zakresie nie występują znaczne różnice.

Celem tych przepisów jest zdefiniowanie i zidentyfikowanie gospodarki społecznej oraz przedsiębiorstw, które można włączyć do tej kategorii, uregulowanie organizacji instytucjonalnej gospodarki społecznej oraz ustanowienie środków na potrzeby jej propagowania i wspierania. Ustawy te uznają gospodarkę społeczną za szczególną formę przedsiębiorczości charakteryzującą się celami, które ma ona osiągnąć, oraz sposobem organizacji i działania. Cele, które mają zostać osiągnięte, są zwykle związane z korzyściami o charakterze publicznym lub zbiorowym oraz mają znaczenie społeczne. Inne cechy tego szczególnego typu przedsiębiorczości są określane na podstawie tzw. zasad i wartości gospodarki społecznej, które są wyraźnie ustanowione w tych ustawach, takimi jak m.in. nadrzędność ludzi względem kapitału, zbieżność interesów o charakterze zbiorowym i publicznym, demokratyczne i partycypacyjne sprawowanie rządów, zarządzanie gospodarcze o charakterze otwartym i zorientowanym na osiąganie celów społecznych, a nie na podział zysków (reinwestycja większości zysków lub niepodzielność obowiązkowych rezerw), autonomia i niezależność względem organów oraz promowanie solidarności, zarówno wewnątrz, jak i ze społeczeństwem, z ukierunkowaniem m.in. na rozwój lokalny, spójność społeczną, integrację osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji lub zrównoważenie środowiskowe.

Przedsiębiorstwa gospodarki społecznej utożsamiane są zwykle ze spółdzielniami, z towarzystwami ubezpieczeń wzajemnych, ze stowarzyszeniami i z fundacjami, które posiadają formę prawną gwarantującą cele i zasady gospodarki społecznej, a także z innymi formami prawnymi, zwykle partnerstwami lub przedsiębiorstwami opartymi na kapitale, które udowodniły zgodność z tymi celami

i zasadami oraz zostały akredytowane i zarejestrowane jako przedsiębiorstwa gospodarki społecznej. Wszystkie przeanalizowane jurysdykcje przewidują organ administracyjny odpowiedzialny za nadzorowanie gospodarki społecznej i jej wspieranie oraz organ, składający się głównie z przedstawicieli organów i przedsiębiorstw gospodarki społecznej, któremu powierzono zadanie dbania o propagowanie gospodarki społecznej.

W odniesieniu do propagowania i wspierania gospodarki społecznej niektóre ustawy są bardziej szczegółowe, podczas gdy inne wymagają przepisów uzupełniających, jak na przykład hiszpańska ustawa o gospodarce społecznej, która została znowelizowana ustawą nr 31/2015 z dnia 9 września 2015 r. o propagowaniu i wspieraniu gospodarki społecznej. Wszystkie ustawy podkreślają potrzebę usunięcia przeszkód, które utrudniają tworzenie lub ciągłość funkcjonowania przedsiębiorstw gospodarki społecznej i prowadzenie przez nie działalności, zachęcania do prowadzenia szkoleń i badań naukowych dotyczących gospodarki społecznej oraz rozpowszechniania informacji na jej temat; a także wspierania finansowania i przedsiębiorczości w tym sektorze. Obejmują one zwykle także szczególne środki faworyzujące przede wszystkim przedsiębiorstwa społeczne zajmujące się integracją na rynku pracy, takie jak zwolnienia podatkowe, zamówienia zastrzeżone lub klauzule społeczne w zamówieniach publicznych.

Podczas przyjmowania tych środków państwa członkowskie stosują się do zaleceń Parlamentu Europejskiego oraz pomagają kształtować Europę bardziej zrównoważoną pod względem społecznym i gospodarczym.

	Hiszpania	Portugalia	Francja	Rumunia	Grecja
Tekst legislacyjny	Ustawa nr 5 z dnia 29 marca 2011 r. o gospodarce społecznej	Ustawa podstawowa nr 30 z dnia 8 maja 2013 r. o gospodarce społecznej	Ustawa nr 856 z dnia 31 lipca 2014 r. o gospodarce społecznej i solidarnej	Ustawa nr 219 z dnia 23 lipca 2015 r. o gospodarce społecznej	Ustawa nr 4430 z dnia 31 października 2016 r. o gospodarce społecznej i solidarnej oraz rozwoju jej podmiotów
Cel ustawy	Ustanowienie wspólnych ram oraz określenie środków na potrzeby ich wdrażania (art. 1).	Ustanowienie ogólnej podstawy dla systemu prawnego gospodarki społecznej, a także środków wspierania jej działalności zgodnie z jej właściwymi zasadami i celami (art. 1).	Ustawa reguluje zasady oraz zakres gospodarki społecznej i solidarnej (art. 1–3), jej organizację i propagowanie (art. 4–17), a także zawiera szczególne przepisy w sprawie przekazywania przedsiębiorstw ich pracownikom (art. 18–22), zmiany niektórych przepisów dotyczących spółdzielni, stowarzyszeń, fundacji i innych organizacji gospodarki społecznej i solidarnej oraz walut lokalnych (art. 16) i sprawiedliwego handlu (art. 94).	Ustawa reguluje gospodarkę społeczną poprzez ustanawianie środków na potrzeby jej propagowania i wspierania oraz określanie kompetencji instytucji rządowych na szczeblu centralnym i lokalnym w tej kwestii (art. 1).	Utworzenie ram prawnych dla gospodarki społecznej jako alternatywnej formy organizacji działalności gospodarczej (art. 1), ustanowienie środków na potrzeby wsparcia gospodarki społecznej i solidarnej (art. 4–13) oraz przede wszystkim regulowanie spółdzielczych przedsiębiorstw gospodarczych (art. 14–23) i spółdzielni robotniczych (art. 24–34).

	Hiszpania	Portugalia	Francja	Rumunia	Grecja
Definicja/cel gospodarki społecznej	Działalność gospodarcza i przedsiębiorcza prowadzona w sferze prywatnej przez podmioty, które, zgodnie z określonymi zasadami, kierują się interesem zbiorowym swoich członków bądź publicznymi korzyściami gospodarczymi lub społecznymi, lub zarówno tym interesem zbiorowym, jak i tymi korzyściami (art. 2).	Zestaw działań gospodarczych i społecznych podejmowanych dowolnie przez przedsiębiorstwa gospodarki społecznej. Działania te są realizowane w interesie ogólnym społeczeństwa, bezpośrednio lub w ramach interesów członków, użytkowników i beneficjentów, pod warunkiem że te interesy mają charakter społeczny (art. 2).	Gospodarka społeczna i solidarna jest formą przedsiębiorczości i rozwoju gospodarczego <u>prowadzonego przez osoby prawne spełniające następujące warunki:</u> 1. <u>cel</u> , który ma zostać osiągnięty, nie polega wyłącznie na podziale zysków; 2. <u>demokratyczne sprawowanie rządów</u> , zdefiniowane i zorganizowane w statucie przedsiębiorstwa, przewidujące przekazywanie informacji członkom, pracownikom i zainteresowanym stronom zgodnie z celami przedsiębiorstwa oraz uczestnictwo niezwiązane wyłącznie z wkładami kapitałowymi lub finansowymi; 3. <u>zarządzanie</u> zgodnie z następującymi zasadami: a) <u>zyski przeznaczone głównie na cel</u> , jakim jest podtrzymywanie lub rozwój działalności przedsiębiorstwa; b) <u>odłożone obowiązkowe rezerwy</u> , które są niepodzielne i <u>nie podlegają rozdziałaniu</u> , chociaż statut	*Gospodarka społeczna reprezentuje całą działalność zorganizowaną poza sektorem publicznym, której celem jest działanie w interesie publicznym, w interesie społeczności lub w prywatnym interesie o charakterze niefinansowym, zwiększając zatrudnienie pracowników z grup szczególnie wrażliwych, produkując towary i świadcząc usługi lub pracę (art. 2) *Celem gospodarki społecznej jest wzmocnienie spójności gospodarczej i społecznej, zatrudnienia i rozwoju usług społecznych, które to cele są osiągnane przede wszystkim poprzez działania w interesie publicznym takie jak: a) zapewnianie towarów bądź świadczenie usług lub pracy na rzecz społeczności, przyczyniając się tym samym do dobrobytu społeczności i jej członków; b) promowanie działań, które generują pracę dla osób z grup szczególnie wrażliwych, oraz świadczenie usług społecznych i organizowanie programów szkolenia zawodowego zwiększających	Gospodarka społeczna i solidarna jest zbiorem działań gospodarczych, które są oparte na alternatywnej organizacji produkcji, dystrybucji, konsumpcji i reinwestycji, zgodnej z zasadami demokracji, równości, solidarności i współpracy oraz zakładającej poszanowanie dla środowiska i człowieka (art. 2.1).
Definicja/cel gospodarki społecznej					

	Hiszpania	Portugalia	Francja	Rumunia	Grecja
			przedsiębiorstwa może upoważniać walne zgromadzenie do przeznaczenia części odłożonych rezerw na zwiększanie wartości udziałów lub rozdzielanie bezpłatnych udziałów. W przypadku zamknięcia lub likwidacji aktywa płynne są przekazywane innemu przedsiębiorstwu gospodarki społecznej i solidarnej lub zgodnie ze szczególnymi przepisami regulującymi zamykanie lub likwidowany podmiot (art. 1 I).	szanse osób z tych grup na zatrudnienie (art. 4).	
Podmioty gospodarki społecznej	Następujące formy stanowią część gospodarki społecznej: spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, fundacje i stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą, spółki pracownicze, przedsiębiorstwa integracyjne, ośrodki zatrudnienia specjalnego, stowarzyszenia rybaków, przedsiębiorstwa transformacji rolnych oraz określone pojedyncze podmioty ustanowione przez prawo. Podmioty prowadzące	Gospodarka społeczna obejmuje spółdzielnie; towarzystwa wzajemne; <i>miseriordias</i> (stowarzyszenia charytatywne); fundacje; prywatne instytucje solidarności społecznej; stowarzyszenia o altruistycznych celach działające w sferze kultury, rekreacji, sportu i rozwoju lokalnego; podmioty z podsektora obywatelskiego i samorządzenia oraz inne osoby prawne działające zgodnie z zasadami gospodarki społecznej i	*Działalność, która tworzy gospodarkę społeczną i solidarną, jest prowadzona przez: 1. Prywatne osoby prawne ustanowione w formie spółdzielni, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, fundacji lub stowarzyszeń. 2. Przedsiębiorstwa komercyjne, które również, zgodnie ze swoim statutem spółki: a) dążą do osiągnięcia użyteczności społecznej (na przykład przyczynianie się poprzez swoją działalność do wspierania osób	Działania w ramach gospodarki społecznej są prowadzone przez przedsiębiorstwa społeczne (art. 6). *Kaźda ustanowiona zgodnie z prawem osoba prawna, której działalność opiera się na zasadach gospodarki społecznej i dążeniu do osiągnięcia celów ustanowionych w art. 4, może uzyskać status przedsiębiorstwa społecznego (art. 8). *Zasady gospodarki społecznej: Gospodarka społeczna opiera	Podmioty gospodarki społecznej i solidarnej obejmują: *spółdzielcze przedsiębiorstwa społeczne (ustawa nr 4430/2016, art. 14–23); spółdzielnie socjalne z ograniczoną odpowiedzialnością (ustawa nr 2716/1999, art. 12); spółdzielnie robotnicze (ustawa nr 4430/2016, art. 24–34); oraz *wszelkie inne podmioty posiadające osobowość prawną, w szczególności spółdzielnie rolnicze (ustawa nr 4384/2016); spółdzielnie miejskie (ustawa nr 1667/1986) i podmioty społeczeństwa obywatelskiego (art. 741 kodeksu cywilnego), które spełniają następujące warunki: 1. Prowadzą działalność dla dobra wspólnego i korzyści społecznych (zaspokajając potrzeby ogólne lub potrzeby swoich członków; prowadząc działalność w zakresie zrównoważonego rozwoju, usług społecznych lub włączenia społecznego). 2. Przekazują informacje swoim członkom, z których każdy z zasady dysponuje jednym głosem.

	Hiszpania	Portugalia	Francja	Rumunia	Grecja
Podmioty gospodarki społecznej	<p>działalność gospodarczą i biznesową, których zasady funkcjonowania są zgodne z zasadami gospodarki społecznej i które są ujęte w katalogu podmiotów, także mogą tworzyć część gospodarki społecznej (art. 5).</p> <p>*Zasady gospodarki społecznej:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nadrzędność celu indywidualnego i społecznego nad kapitałem; zarządzanie autonomiczne, otwarte, demokratyczne i partycypacyjne. 2. Zyski i straty z działalności gospodarczej przydzielane głównie na podstawie pracy wykonanej przez członków, świadczonej przez nich usługi lub prowadzonej działalności oraz, w odpowiednim przypadku, na podstawie celu społecznego. 3. Promowanie solidarności, zarówno wewnętrznie, jak i ze społeczeństwem, wspieranie zaangażowania w rozwój lokalny, równych szans dla mężczyzn i kobiet, spójności społecznej, włączenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, generowanie stabilnego, 	<p>zarejestrowane w bazie danych gospodarki społecznej (art. 4).</p> <p>*Zasady gospodarki społecznej:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nadrzędność celu indywidualnego i społecznego. 2. Bezpłatne i dobrowolne uczestnictwo i członkostwo. 3. Demokratyczna kontrola organów zarządzających przez członków. 4. Godzenie interesów członków, użytkowników lub beneficjentów z interesem publicznym. 5. Poszanowanie wartości solidarności, równości i niedyskryminacji, spójności społecznej, sprawiedliwości i uczciwości, otwartości oraz dzielonej odpowiedzialności indywidualnej i społecznej, a także pomocniczości. 6. Autonomiczne zarządzanie niezależne od organów publicznych oraz wszelkich innych podmiotów spoza gospodarki społecznej. 7. Nadwyżki przydzielane na potrzeby osiągnięcia celów przedsiębiorstwa gospodarki społecznej zgodnie z interesem publicznym, z poszanowaniem specjalnej konstytucyjnej zasady 	<p>znajdujących się w trudnej sytuacji; pomaganie w zwalczaniu nierówności społecznych, gospodarczych i kulturowych oraz wykluczenia; zapewnianie wkładu w edukację obywatelską, pielęgnowanie i rozwijanie stosunków społecznych bądź utrzymywanie lub wzmacnianie spójności terytorialnej albo zapewnianie wkładu w zrównoważony rozwój w wymiarze gospodarczym, społecznym, środowiskowym i partycypacyjnym, w transformację energetyki lub w solidarność międzynarodową, zgodnie z art. 2);</p> <p>b) przeznaczają co najmniej 20% swoich zysków na utworzenie rezerwy „funduszu rozwoju” zgodnie ze statutem oraz 50% na rezerwy obowiązkowe, a także nie mogą odkupić ani zmniejszyć kapitału z wyjątkiem przypadku, w którym ponoszą stratę, chyba że takie działanie zapewnia ciągłość ich działalności (art. 1.II).</p> <p>*Wprowadzono odniesienie do przedsiębiorstw</p>	<p>sie na następujących zasadach:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nadrzędność celów społecznych i indywidualnych nad zwiększaniem zysków. 2. Solidarna i zbiorowa odpowiedzialność. 3. Zbieżność interesów członków, interesu publicznego lub interesu społeczności. 4. Demokratyczna kontrola prowadzonej działalności przez członków. 5. Dobrowolne i bezpłatne stowarzyszenie w ramach szczególnych form organizacji gospodarki społecznej. 6. Odrębna osobowość i status prawny, samodzielne zarządzanie i niezależność względem organów publicznych. 7. Przeznaczanie części zysków lub nadwyżek finansowych na osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju lub świadczenie usług leżących w interesie społeczności (art. 3). <p>*Ustawa reguluje nową formę przedsiębiorstw społecznych: przedsiębiorstwa integracji</p>	<ol style="list-style-type: none"> 3. Statut podmiotu przewiduje ograniczenie możliwości podziału zysków (co najmniej 5% musi być przeznaczane na fundusz rezerwowy, natomiast pozostała część – na rozwijanie działalności produkcyjnej i tworzenie nowych miejsc pracy; 35% można jednak przeznaczyć na pracowników podmiotu, chyba że walne zgromadzenie większością 2/3 głosów zdecyduje o przeznaczeniu tej kwoty na wcześniej wspomniany cel). 4. System wynagrodzeń przewiduje, że maksymalna płaca netto nie może być większa niż trzykrotność minimalnej płacy netto, chyba że walne zgromadzenie większością 2/3 głosów zdecyduje inaczej. 5. Celem jest wzmocnienie działalności gospodarczej i maksymalizacja zysków społecznych z produkcji poprzez współpracę horyzontalną z innymi podmiotami gospodarki społecznej i solidarnej. 6. Nie są ustanowione lub zarządzane, bezpośrednio lub pośrednio, przez osoby prawne prawa publicznego (art. 31).

	Hiszpania	Portugalia	Francja	Rumunia	Grecja
	wysokiej jakości zatrudnienia, równowagi między życiem zawodowym a prywatnym oraz zrównoważoności. 4. Niezależność od organów publicznych (art. 4).	podziału nadwyżek na podstawie charakteru i podłoża każdego podmiotu gospodarki społecznej (art. 5)	solidarnych o użyteczności publicznej takich jak przedsiębiorstwa integracyjne, służby pomocy społecznej, przedsiębiorstwa lub stowarzyszenia zatrudnienia specjalnego oraz fundacje uznawane za posiadające użyteczność społeczną, a także podobne przedsiębiorstwa (organizacje finansowe, w których co najmniej 35% aktywów stanowią papiery wartościowe wydane przez przedsiębiorstwa gospodarki społecznej i solidarnej; lub instytucje kredytowe, w których co najmniej 80% wszystkich pożyczek i inwestycji jest udzielanych lub realizowanych na rzecz przedsiębiorstw użyteczności publicznej (art. 11.III)).	społecznej (art. 11). <i>*Inne podmioty uznawane za przedsiębiorstwa społeczne obejmują towarystwa spółdzielcze (ustawa nr 1/2005); spółdzielnie kredytowe (rozporządzenie nr 99/2006); stowarzyszenia i fundacje (rozporządzenie nr 26/2000); podmioty pomocy wzajemnej w obszarze mieszkalnictwa (ustawy nr 122/1996 i nr 540/2001); a także przedsiębiorstwa rolne (ustawa nr 36/1991); oraz ich stowarzyszenia i federacje (Olivia Rusandu, 2016).</i>	
Certyfikacja lub rejestracja	Katalog podmiotów gospodarki społecznej. Katalog różnych typów podmiotów tworzących gospodarkę społeczną, z uwzględnieniem zasad gospodarki społecznej (art. 6).	Rząd tworzy stałą bazę danych gospodarki społecznej, publikuje ją i aktualizuje (art. 6).	Przedsiębiorstwa spełniające warunki określone w art. 1 oraz przedsiębiorstwa komercyjne, które są zarejestrowane w rejestrze handlowym i rejestrze przedsiębiorstw z zapisem o akredytacji jako podmioty gospodarki społecznej i solidarnej (art. 1. III), mogą używać statusu	*Certyfikacja jako przedsiębiorstwo społeczne (art. 9). <i>*Znakowanie społeczne przedsiębiorstw włączenia społecznego (art. 13-15).</i> <i>*Jeden rejestr przedsiębiorstw społecznych (art. 26-27)</i>	*Departament ds. rejestru ogólnego podmiotów gospodarki społecznej i solidarnej jest odpowiedzialny za akredytację podmiotów gospodarki społecznej i solidarnej. Rejestr ogólny podmiotów gospodarki społecznej i solidarnej jest bazą danych, w której rejestruje się te podmioty oraz rodzaje ich działalności (art. 4).

	Hiszpania	Portugalia	Francja	Rumunia	Grecja
			przedsiębiorstwa gospodarki społecznej i solidarnej.		
Organizacja instytucjonalna	<p>*Rada na rzecz Wsparcia Gospodarki Społecznej składająca się z przedstawicieli rządu, organizacji gospodarki społecznej i związków jest organem doradczym w obszarze działań związanych z gospodarką społeczną, który pełni funkcję organu współpracy, koordynacji i dialogu między gospodarką społeczną a rządem krajowym. Jej funkcje obejmują współpracę w zakresie przygotowywania projektów ustawodawczych; sprawozdawczość na temat rozwoju gospodarki społecznej i programów jej propagowania; przeprowadzanie badań i sporządzanie sprawozdań oraz zapewnianie propagowania i poszanowania zasad gospodarki społecznej (art. 9).</p>	<p>*CASES, czyli Cooperativa Antonio Sergio para la Economía Social, jest spółdzielnią interesu publicznego obejmującą instytucje państwowe i organizacje reprezentujące sektor gospodarki społecznej. Jej celem jest promowanie wzmocnienia sektora gospodarki społecznej poprzez ściślejszą współpracę między państwem a organizacjami gospodarki społecznej.</p>	<p>*Wysoka Rada na rzecz Gospodarki Społecznej i Solidarnej jest odpowiedzialna za prowadzenie dialogu między podmiotami gospodarki społecznej i solidarnej a organami krajowymi i międzynarodowymi. Jest ona konsultowana w odniesieniu do projektów ustawodawczych, które dotyczą gospodarki społecznej i solidarnej oraz przedsiębiorczości społecznej; zapewnia wkład w definiowanie krajowej strategii rozwoju gospodarki społecznej i solidarnej (art. 4); oraz przyjmuje wytyczne określające warunki ciągłego udoskonalania dobrych praktyk w przedsiębiorstwach gospodarki społecznej i solidarnej (art. 3).</p> <p>*Francuska izba gospodarki społecznej i solidarnej zapewnia reprezentację na szczeblu krajowym oraz promowanie przedsiębiorstw gospodarki społecznej i solidarnej (art. 5), natomiast regionalne izby gospodarki</p>	<p>*Departament Gospodarki Społecznej (Dyrekcja Zatrudnienia w Ministerstwie Pracy, Rodziny, Ochrony Socjalnej i Osób Starszych) (art. 23).</p> <p>*Departament Gospodarki Społecznej w Krajowej Agencji Zatrudnienia (koordynuje i nadzoruje działalność agencji zatrudnienia w obszarze gospodarki społecznej) (art. 24).</p> <p>*Krajowa Komisja ds. Gospodarki Społecznej (przedstawiciele rządu, podmioty gospodarki społecznej i przedsiębiorstwa włączenia społecznego).</p>	<p>*Krajowa Komisja ds. Gospodarki Społecznej i Solidarnej, składająca się z przedstawicieli rządu, uniwersytetów i organizacji reprezentujących osoby niepełnosprawne, pracowników, spółdzielnie i inne podmioty gospodarki społecznej i solidarnej. Jej zadaniem jest promowanie dialogu obywatelskiego w celu kształtowania strategii politycznych na potrzeby rozwoju działalności społecznej i solidarnej oraz wyrażenia opinii na temat wdrażania krajowego planu dotyczącego gospodarki społecznej (art. 12).</p> <p>*Komitet Koordynacyjny ds. Gospodarki Społecznej i Solidarnej. Organ ten, złożony z przedstawicieli różnych ministerstw, reguluje kwestie związane z krajową strategią na rzecz gospodarki społecznej i solidarnej; monitoruje i ocenia stosowanie i aktualizację wspomnianej strategii oraz kieruje wnioskami do Ministerstwa Pracy dotyczące badań i programów na potrzeby promowania wdrażania strategii (art. 13).</p>

	Hiszpania	Portugalia	Francja	Rumunia	Grecja
Organizacja instytucjonalna			społecznej i solidarnej zapewniają ich reprezentację i promowanie na szczeblu lokalnym (art. 6).		
Propagowanie i wspieranie gospodarki społecznej	<p>*Propagowanie, stymulowanie i rozwój przedsiębiorstw gospodarki społecznej oraz ich federacji jest zadaniem realizowanym w interesie publicznym.</p> <p>*Strategie polityczne organów publicznych mające na celu propagowanie gospodarki społecznej mają następujące cele:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Usuwanie przeszkód utrudniających podmiotom gospodarki społecznej prowadzenie działalności gospodarczej. 2. Ułatwianie wdrażania różnych inicjatyw gospodarki społecznej. 3. Promowanie zasad i wartości gospodarki społecznej. 4. Promowanie szkoleń zawodowych i nabywania nowych kwalifikacji zawodowych w obszarze gospodarki społecznej. 5. Ułatwianie dostępu do procesów innowacji technologicznych i organizacyjnych 	<p>*Państwo stymuluje i wspiera tworzenie oraz działalność przedsiębiorstw gospodarki społecznej; zapewnia poszanowanie zasady współpracy; opracowuje mechanizmy nadzoru w porozumieniu z organizacjami reprezentującymi podmioty gospodarki społecznej, które zapewniają przejrzyste stosunki między tymi przedsiębiorstwami i ich członkami; oraz gwarantuje konieczną stabilność stosunków ustanowionych z przedsiębiorstwami gospodarki społecznej (art. 9).</p> <p>*Organy publiczne muszą promować zasady i wartości gospodarki społecznej; wspierać tworzenie mechanizmów umożliwiających wzmocnienie finansowej i ekonomicznej samodzielności przedsiębiorstw gospodarki społecznej; ułatwiać</p>	<p>*Izby regionalne promują przedsiębiorstwa gospodarki społecznej i solidarnej poprzez wspieranie ich tworzenia i prowadzenia przez nie działalności oraz poprzez szkolenia dla ich kierowników i pracowników; a także poprzez zapewnianie wkładu w gromadzenie i przetwarzanie danych gospodarczych i społecznych na temat gospodarki społecznej i solidarnej oraz w ustanawianie stosunków z innymi przedsiębiorstwami w tym sektorze w innych państwach członkowskich UE (art. 6).</p> <p>*Każdy region, w porozumieniu z regionalną izbą oraz organizacjami gospodarki społecznej i solidarnej, opracowuje regionalną strategię gospodarki społecznej i solidarnej oraz może uzgodnić wdrażanie strategii z departamentami, gminami i publicznymi organizacjami współpracy międzygminnej o</p>	<p>*Instytucje rządowe na szczeblu centralnym i lokalnym promują działalność w ramach gospodarki społecznej poprzez: uznawanie roli przedsiębiorstw gospodarki społecznej, przyznając im certyfikat gospodarki społecznej; uznawanie roli przedsiębiorstw integracji społecznej, przyznając im znakowanie społeczne; opracowywanie mechanizmów wsparcia dla przedsiębiorstw włączenia społecznego; promowanie i wspieranie rozwoju zasobów ludzkich w sferze gospodarki społecznej; uczestniczenie w działalności w ramach gospodarki społecznej, współpracując na różne sposoby przewidziane prawem oraz tworząc ośrodki informacji i doradztwa na rzecz gospodarki społecznej (art. 7).</p> <p>*Finansowanie i wsparcie przedsiębiorstw włączenia społecznego:</p>	<p>*Przedsiębiorstwa gospodarki społecznej i solidarnej mają dostęp do funduszu gospodarki społecznej i solidarnej (którego celem jest finansowanie programów i działań na rzecz wzmocnienia przedsiębiorstw gospodarki społecznej i solidarnej, art. 10.2) oraz do krajowego funduszu przedsiębiorczości i rozwoju; kwalifikują się do programów wsparcia przedsiębiorczości i mogą uzyskać aktywa (nieruchomości lub inne) od lokalnych organów publicznych na potrzeby wsparcia działań podejmowanych przez nie w interesie publicznym i społecznym (art. 5).</p> <p>Mogą także zawierać umowy z organami publicznymi w celu opracowywania i realizacji projektów w interesie społecznym oraz mogą otrzymywać unijne, krajowe lub regionalne środki finansowe, a także towary, instalacje, urządzenia itd. (art. 6).</p>

	Hiszpania	Portugalia	Francja	Rumunia	Grecja
Propagowanie i wspieranie gospodarki społecznej	<p>przedsiębiorcom w obszarze gospodarki społecznej.</p> <p>6. Tworzenie środowiska, które wspiera rozwój inicjatyw społecznych i gospodarczych w ramach gospodarki społecznej.</p> <p>7. Angażowanie przedsiębiorstw gospodarki społecznej w aktywną politykę zatrudnienia, w szczególności w celu priorytetowego traktowania sektorów najbardziej dotkniętych bezrobociem: kobiet, młodzieży i osób długotrwale bezrobotnych.</p> <p>8. Włączenie odniesień do gospodarki społecznej do programów nauczania na różnych etapach edukacji.</p> <p>9. Wspieranie rozwoju gospodarki społecznej w dziedzinach takich jak rozwój obszarów wiejskich, opieka nad osobami pozostającymi na utrzymaniu oraz integracja społeczna (art. 8).</p>	<p>tworzenie nowych podmiotów gospodarki społecznej oraz wspierać różnorodność inicjatyw własnych tego sektora, wzmacniając ich rolę jako instrumentu reagowania w innowacyjny sposób na wyzwania, przed jakimi stoją społeczności w sferze lokalnej, regionalnej, krajowej i innej, usuwając przeszkody uniemożliwiające przedsiębiorstwom gospodarki społecznej podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej; zachęcać do badań naukowych i innowacji w gospodarce społecznej oraz kształcenia zawodowego w tym obszarze, a także wspierać dostęp tych przedsiębiorstw do innowacji technologicznych i organizacyjnych procesów zarządczych; oraz pogłębiać dialog między organami publicznymi i przedstawicielami gospodarki społecznej na szczeblu krajowym i Unii Europejskiej, promując tym samym wymianę wiedzy i rozpowszechnianie dobrych praktyk (art. 10).</p> <p>*Do przedsiębiorstw</p>	<p>odrębnej identyfikacji podatkowej (art. 7).</p> <p>*Regionalna konferencja gospodarki społecznej i solidarnej organizowana co dwa lata służy omówieniu kierunków, zasobów i wyników lokalnej polityki rozwoju gospodarki społecznej i solidarnej oraz umożliwia przedkładanie wniosków o wdrożenie publicznej polityki terytorialnej na rzecz gospodarki społecznej i solidarnej (art. 8).</p> <p>*W odniesieniu do zamówień publicznych wykonawcy, których zakupy przekraczają określoną wielkość, muszą przyjąć plan propagowania społecznie odpowiedzialnych zakupów publicznych, którego celem jest społeczna i zawodowa integracja pracowników niepełnosprawnych lub znajdujących się w niekorzystnej sytuacji (art. 13).</p>	<p>przedsiębiorstwa włączenia społecznego korzystają ze zwolnień podatkowych (art. 17).</p> <p>*Instytucja zamawiająca może stosować zamówienia zastrzeżone na rzecz przedsiębiorstw integracyjnych lub może wprowadzać klauzule społeczne, których należy przestrzegać podczas realizacji zamówienia, lub wziąć pod uwagę kryteria społeczne podczas udzielania zamówienia (art. 18).</p> <p>*Przedsiębiorstwa integracyjne mogą korzystać z darmowego doradztwa zapewnianego przez departamenty ds. gospodarki społecznej agencji zatrudnienia (art. 19).</p> <p>*Mogą korzystać także z pomocy państwa (zgodnej z prawem) (art. 21) oraz środków wsparcia ze strony władz lokalnych, takich jak przydzielanie umów pożyczkowych, zakładów, gruntów publicznych, działalności, za którą otrzymały znakowanie społeczne; wspieranie w promowaniu produktów i usług zapewnianych przez nie na rzecz społeczności</p>	

	Hiszpania	Portugalia	Francja	Rumunia	Grecja
		gospodarki społecznej ma zastosowanie bardziej korzystny system podatkowy określony przez prawo zgodnie z ich charakterem (art. 11).		oraz w identyfikowaniu rynków ich zbytu; wspieranie w promowaniu turystyki i powiązanej działalności poprzez kapitalizowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego; udzielanie mikrokredytów lub świadczenie innych usług przez władze lokalne (art. 20). *Ogłoszenie maja miesiącem propagowania gospodarki społecznej poświęconym organizowaniu wydarzeń mających na celu upowszechnianie gospodarki społecznej oraz zapewnianie rozwoju lokalnego, aktywnego obywatelstwa, współpracy i solidarności społecznej (art. 22).	
Właściwy organ	Ministerstwo Pracy (art. 6).	Rząd (art. 6)	Ministerstwo odpowiedzialne za gospodarkę społeczną i solidarną	Ministerstwo Pracy, Rodziny, Ochrony Socjalnej i Osób Starszych (art. 23)	Ministerstwo Pracy, Zabezpieczenia Społecznego i Solidarności

ROZDZIAŁ 7

ZNACZENIE GOSPODARKI SPOŁECZNEJ W 28 PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH UE

7.1. Wprowadzenie: zapotrzebowanie na dane statystyczne dotyczące gospodarki społecznej

Dostarczanie wiarygodnych i porównywalnych danych statystycznych stanowi strategiczne wyzwanie dla gospodarki społecznej w Europie. Problem ten jest odpowiednio dostrzegany przez instytucje Unii Europejskiej. W sprawozdaniu Parlamentu Europejskiego (sprawozdawczyni: Patrizia Toia, 2009) zachęcono Komisję i państwa członkowskie do „poparcia tworzenia krajowych rejestrów statystycznych przedsiębiorstw gospodarki społecznej, do stworzenia krajowych rachunków satelickich dla każdego sektora instytucjonalnego i sektora działalności oraz do umożliwienia wprowadzenia tych danych do Eurostatu, również przy wykorzystaniu wiedzy fachowej dostępnej na uniwersytetach”. W bardziej aktualnych konkluzjach Rady Unii Europejskiej w sprawie propagowania gospodarki społecznej jako siły napędowej rozwoju gospodarczego i społecznego w Europie (7 grudnia 2015 r.) zachęcono państwa członkowskie i Komisję, aby „dołożyły starań na rzecz dalszego dokumentowania rzeczywistego wkładu gospodarki społecznej w główne agregaty makroekonomiczne. Ponieważ wszystkie polityki powinny być oparte na dowodach, Eurostat i krajowe urzędy statystyczne powinny rozważyć opracowanie i wdrożenie rachunków satelitarnych w swoich statystykach w celu ustalenia rzeczywistego wkładu gospodarki społecznej we wzrost gospodarczy i spójność społeczną w Unii Europejskiej”.

W ostatnich dwóch dziesięcioleciach podejmowano wysiłki w tym zakresie zarówno w obszarze akademickim, jak i na poziomie krajowych urzędów statystycznych oraz rządów. W 2006 r. CIRIEC opracował metodę dla Komisji Europejskiej – Podręcznik dotyczący rachunków satelitarnych przedsiębiorstw gospodarki społecznej – obok Podręcznika ONZ dotyczącego rachunków satelitarnych instytucji niekomercyjnych oraz podręcznika Międzynarodowego Biura Pracy dotyczącego mierzalnej oceny pracy wolontariuszy. Opracowano także inne metody przygotowywania statystyk (zob. rozdział 5). Niektóre kraje przeprowadziły w ostatnich latach bardzo obszerne prace w celu zapewnienia wiarygodnych danych dotyczących różnych grup gospodarki społecznej. Urzędy statystyczne Francji oraz hiszpańskie Ministerstwo Pracy dostarczają szeregi czasowe w obszarze zatrudnienia w spółdzielniach i gospodarce społecznej. Inne kraje, w tym Włochy i Francja, opracowały specjalne statystyki z wykorzystaniem metod takich jak barometry i nowe wskaźniki. Włochy, Bułgaria, Luksemburg, Republika Czeska i Węgry znacznie udoskonaliły statystyki publikowane przez ich krajowe urzędy statystyczne – w niektórych przypadkach z wykorzystaniem metodyki rachunków satelitarnych dla organizacji niekomercyjnych. Szczególną uwagę należy zwrócić na Portugalię, Polskę i Rumunię. Te trzy państwa UE opracowały w ostatnich latach regularne, systematyczne statystyki dla całej gospodarki społecznej. W Portugalii wynika to z krajowej ustawy o gospodarce społecznej (2013), natomiast w Polsce jest konsekwencją porozumienia z EFS (Europejskim Funduszem

Społecznym). Pomimo tego należy podjąć znaczne wysiłki w celu usystematyzowania statystyk dla różnych grup gospodarki społecznej w nadchodzących latach.

7.2. Cel i metodyka: wyzwania

Celem tej części badania jest dokonanie przeglądu głównych danych dotyczących gospodarki społecznej w Unii Europejskiej – z podziałem na poszczególne kraje i w ujęciu globalnym – z wyróżnieniem trzech grup organizacji: spółdzielni i podobnych uznanych podmiotów tego typu, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych i podobnych podmiotów tego typu oraz stowarzyszeń, fundacji i innych powiązanych podmiotów tego typu o charakterze niekomercyjnym.

Kluczowe znaczenie ma opracowanie danych statystycznych na podstawie badań terenowych i możliwych do zweryfikowania rachunków. Ze względu na koszty i czasochłonność kwestia ta wykracza jednak poza zakres niniejszego badania i musi zostać podjęta na późniejszym etapie. Informacje statystyczne przedstawione w niniejszym badaniu zostały opracowane na podstawie danych wtórnych przekazanych przez naszych korespondentów z poszczególnych krajów (zob. załącznik – Korespondenci). Okres referencyjny obejmuje lata 2014–2015. Ze względów dostępności i jakości sprawozdań statystycznych informacje dotyczące niektórych krajów są jednak przestarzałe o kilka lat, zwłaszcza w wypadku stowarzyszeń, fundacji i podobnych organizacji. Dane będące przedmiotem zainteresowania obejmowały liczbę zatrudnionych osób oraz, w miarę możliwości, ekwiwalent pełnego czasu pracy, liczbę członków, liczbę wolontariuszy oraz liczbę podmiotów lub przedsiębiorstw. W przypadku niektórych krajów i grup gospodarki społecznej dostępne były także dane na temat obrotu, nie były one jednak porównywalne. Do celów porównania z danymi z poprzednich badań przeprowadzonych dla EKES-u przez CIRIEC i dotyczących stanu gospodarki społecznej w 25 państwach członkowskich Unii Europejskiej w latach 2002/2003 i 2009/2010 szczególną uwagę zwrócono na zmienną dotyczącą zatrudnienia. W celu porównania głównych danych liczbowych z tych badań opracowano szczegółowe tabele.

W trakcie pracy nad tym sprawozdaniem wystąpiły pewne problemy związane z danymi. Pierwszy problem dotyczył dostępności danych na temat całej gospodarki społecznej. W różnych krajach zaobserwowano poważne luki w danych statystycznych, zwłaszcza w nowych państwach członkowskich UE, ale także w państwach takich jak Niderlandy. Luki zostały w miarę możliwości uzupełnione z wykorzystaniem dostępnych informacji pochodzących z badań naukowych przytoczonych w bibliografii, danych organizacji ICMIF, kluczowych danych Cooperatives Europe na lata 2014–2015 oraz badań innych organizacji patronackich. Źródła te były regularnie przytaczane w tabelach dotyczących poszczególnych krajów. W wypadku niektórych pozostałych krajów znaleźliśmy różne dane dotyczące tego samego roku w zależności od źródła oraz koncepcji grupy gospodarki społecznej. Decyzje były podejmowane w oparciu o zasadę ostrożności.

Drugim problemem jest porównywalność dostępnych danych. Na to wyzwanie składa się kilka trudności. Po pierwsze, chodzi o zakres każdej grupy rozważanej w kontekście gospodarki społecznej. Zakres ten nie zawsze jest taki sam, nie tylko w poszczególnych krajach, ale także

w przypadku tego samego kraju w dłuższej perspektywie czasowej. Po drugie, metody wykorzystane w celu wyjaśnienia zmiennych w każdym systemie statystycznym nie zawsze są jednolite. Bardzo trudno było znaleźć kraje dysponujące wiarygodnymi danymi pochodzącymi z tego samego źródła (np. Ministerstwa Pracy) oraz tymi samymi zmiennymi w dłuższej perspektywie czasowej (2008–2015). W krajach o lepszych źródłach danych występowały z kolei luki w danych oraz brakowało jednolitej metodyki. Po trzecie, nie wszystkie dane były dostępne dla rozważanego okresu (2014–2015). Po czwarte, istnieje ryzyko podwójnego rozliczania „rodzin” w jednym kraju.

Trzeci problem stanowi wiarygodność danych. W oparciu o zasadę ostrożności priorytet nadano informacjom pochodzącym z krajowych urzędów statystycznych, rządów i ośrodków badawczych. Te bardziej wiarygodne dane były jednak dostępne tylko w odniesieniu do niektórych krajów. Ze względu na te trudności informacje statystyczne przedstawione w niniejszym sprawozdaniu należy traktować z ostrożnością.

Ekspertcy podali trzy główne powody, aby wyjaśnić ten stan danych statystycznych dotyczących gospodarki społecznej: brak wiedzy na temat szczególnych zharmonizowanych metod opracowywania statystyk (np. określanie analizowanego obszaru i przygotowywanie rachunków satelitarnych), brak środków finansowych (w tym w krajowych urzędach statystycznych) oraz brak instytucjonalizacji organów lub porozumień umożliwiających przygotowywanie regularnych i wiarygodnych statystyk.

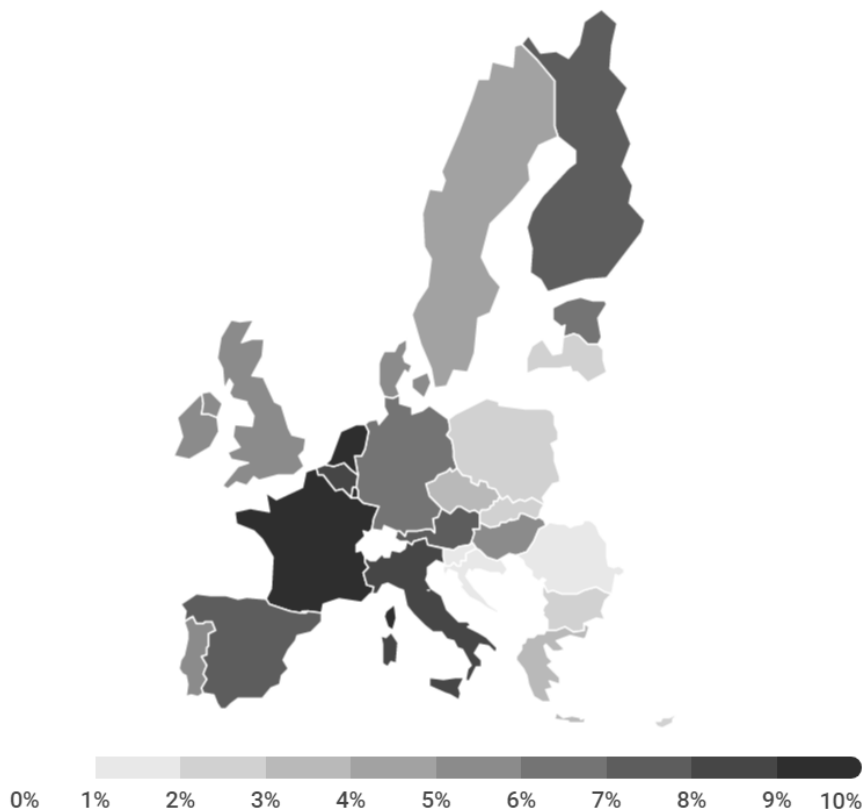
7.3. Przegląd wyników statystycznych

Następujące dane zagregowane wskazują, że europejska gospodarka społeczna ma bardzo duże znaczenie zarówno pod względem czynnika ludzkiego, jak i w kategoriach ekonomicznych, oraz stanowi rzeczywistość, która powinna być uwzględniana przez społeczeństwo i decydentów.

Europejska gospodarka społeczna:

- zapewnia ponad 13,6 mln płatnych miejsc pracy w Europie
- stanowi to równowartość ok. 6,3% ludności w wieku produkcyjnym w UE-28
- zatrudnia siłę roboczą obejmującą ponad 19,1 mln osób, łącznie w ramach zatrudnienia płatnego i niepłatnego
- angażuje ponad 82,8 mln wolontariuszy, co odpowiada 5,5 mln pracowników w pełnym wymiarze czasu pracy
- obejmuje ponad 232 mln członków spółdzielni, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych i podobnych podmiotów
- obejmuje ponad 2,8 mln podmiotów i przedsiębiorstw

Mapa 7.1. Zatrudnienie płatne w gospodarce społecznej względem ogólnego zatrudnienia płatnego w każdym państwie europejskim, %, 2015 r.

Obraz sytuacji różni się w poszczególnych krajach. Podczas gdy zatrudnienie w gospodarce społecznej obejmuje 9–10% ludności w wieku produkcyjnym w krajach takich jak Belgia, Włochy, Luksemburg, Francja i Niderlandy, w nowych państwach członkowskich UE takich jak Słowenia, Rumunia, Malta, Litwa, Chorwacja, Cypr i Słowacja gospodarka społeczna pozostaje małym, wschodzącym sektorem zatrudniającym mniej niż 2% ludności w wieku produkcyjnym.

Kolejny wniosek dotyczy zmian w sile roboczej gospodarki społecznej w czasie kryzysu gospodarczego. Siła robocza gospodarki społecznej wykazała odporność na kryzys gospodarczy, gdyż zmniejszyła się jedynie z 6,5% do 6,3% opłacanej siły roboczej w Europie oraz z poziomu 14,1 mln do 13,6 mln miejsc pracy, co częściowo można wyjaśnić jakością dostępnych danych statystycznych. Ograniczenie liczebności opłacanej siły roboczej było większe w wypadku spółdzielni i podmiotów podobnego typu niż w przypadku stowarzyszeń, fundacji i innych podmiotów podobnego typu.

Ponadto pod względem zatrudnienia, z uwagi na to, że inne mierniki skutków gospodarczych takie jak wkład w PKB nie są łatwo dostępne, stowarzyszenia, fundacje i inne podmioty podobnego typu pozostają główną „rodziną” gospodarki społecznej obejmującą większość podmiotów / przedsiębiorstw społecznych oraz ok. 66% zatrudnienia w sektorze społecznym.

Poniższe tabele zawierają jednoznaczne informacje na temat stanu gospodarki społecznej w każdym państwie UE oraz porównanie międzynarodowe.

Tabela 7.1. Zatrudnienie płatne w spółdzielniach, товариствach ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszeniach, fundacjach i podobnych podmiotach. Unia Europejska (2014–2015)

Kraj	Spółdzielnie i podobne podmioty	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych	Stowarzyszenia i fundacje	Ogółem
Austria	70 474	1 576	236 000	308 050
Belgia	23 904	17 211	362 806	403 921
Bułgaria	53 841	1 169	27 040	82 050
Chorwacja	2 744	2 123	10 981	15 848
Cypr	3 078	(nd.)	3 906	6 984
Republika Czeska	50 310	5 368	107 243	162 921
Dania	49 552	4 328	105 081	158 961
Estonia	9 850	186	28 000	38 036
Finlandia	93 511	6 594	82 000	182 105
Francja	308 532	136 723	1 927 557	2 372 812
Niemcy	860 000	102 119	1 673 861	2 635 980
Grecja	14 983	1 533	101 000	117 516
Węgry	85 682	6 948	142 117	234 747
Irlandia	39 935	455	54 757	95 147
Włochy	1 267 603	20 531	635 611	1 923 745
Łotwa	440	373	18 528	19 341
Litwa	7 000	332	(nd.)	7 332
Luksemburg	2 941	406	21 998	25 345
Malta	768	209	1 427	2 404
Niderlandy	126 797	2 860	669 121	798 778
Polska	235 200	1 900	128 800	365 900
Portugalia	24 316	4 896	186 751	215 963
Rumunia	31 573	5 038	99 774	136 385
Słowacja	23 799	2 212	25 600	51 611
Słowenia	3 059	319	7 332	10 710
Hiszpania	528 000	2 360	828 041	1 358 401
Szwecja	57 516	13 908	124 408	195 832
Zjednoczone Królestwo	222 785	65 925	1 406 000	1 694 710
OGÓLEM UE 28	4 198 193	407 602	9 015 740	13 621 535

Tabela 7.2. Zatrudnienie płatne w gospodarce społecznej w porównaniu z ogólnym zatrudnieniem płatnym. Unia Europejska (2014–2015)

Kraj	Zatrudnienie w gospodarce społecznej (A)	Zatrudnienie ogółem * (B)	% A / B
Austria	308 050	4 068 000	7,6%
Belgia	403 921	4 499 000	9,0%
Bułgaria	82 050	2 974 000	2,8%
Chorwacja	15 848	1 559 000	1,0%
Cypr	6 984	350 000	2,0%
Republika Czeska	162 921	4 934 000	3,3%
Dania	158 961	2 678 000	5,9%
Estonia	38 036	613 000	6,2%
Finlandia	182 105	2 368 000	7,7%
Francja	2 372 812	26 118 000	9,1%
Niemcy	2 635 980	39 176 000	6,7%
Grecja	117 516	3 548 000	3,3%
Węgry	234 747	4 176 000	5,6%
Irlandia	95 147	1 899 000	5,0%
Włochy	1 923 745	21 973 000	8,8%
Łotwa	19 341	868 000	2,2%
Litwa	7 332	1 301 000	0,6%
Luksemburg	25 345	255 000	9,9%
Malta	2 404	182 000	1,3%
Niderlandy	798 778	8 115 000	9,8%
Polska	365 900	15 812 000	2,3%
Portugalia	215 963	4 309 000	5,0%
Rumunia	136 385	8 235 000	1,7%
Słowacja	51 611	2 405 000	2,1%
Słowenia	10 710	902 000	1,2%
Hiszpania	1 358 401	17 717 000	7,7%
Szwecja	195 832	4 660 000	4,2%
Zjednoczone Królestwo	1 694 710	30 028 000	5,6%
OGÓLEM UE-28	13 621 535	215 722 000	6,3%

* Zatrudnienie płatne, wiek od 15 do 65 lat, Eurostat, 2015 r.

Tabela 7.3. Zmiany w zatrudnieniu płatnym w gospodarce społecznej w Europie

Kraj	Zatrudnienie w gospodarce społecznej			Δ% 2010-2015
	2002/2003	2009/2010	2014/2015	
Austria	260 145	233 528	308 050	31,9%
Belgia	279 611	462 541	403 921	-12,7%
Bułgaria	(nd.)	121 300	82 050	-32,4%
Chorwacja	(nd.)	9 084	15 848	74,5%
Cypr	4 491	5 067	6 984	37,8%
Republika Czeska	165 221	160 086	162 921	1,8%
Dania	160 764	195 486	158 961	-18,7%
Estonia	23 250	37 850	38 036	0,5%
Finlandia	175 397	187 200	182 105	-2,7%
Francja	1 985 150	2 318 544	2 372 812	2,3%
Niemcy	2 031 837	2 458 584	2 635 980	7,2%
Grecja	69 834	117 123	117 516	0,3%
Węgry	75 669	178 210	234 747	31,7%
Irlandia	155 306	98 735	95 147	-3,6%
Włochy	1 336 413	2 228 010	1 923 745	-13,7%
Łotwa	300	440	19 341	(ni.)
Litwa	7 700	8 971	7 332	-18,3%
Luksemburg	7 248	16 114	25 345	57,3%
Malta	238	1 677	2 404	43,4%
Niderlandy	772 110	856 054	798 778	-6,7%
Polska	529 179	592 800	365 900	-38,3%
Portugalia	210 950	251 098	215 963	-14,0%
Rumunia	(nd.)	163 354	136 385	-16,5%
Słowacja	98 212	44 906	51 611	14,9%
Słowenia	4 671	7 094	10 710	51,0%
Hiszpania	872 214	1 243 153	1 358 401	9,3%
Szwecja	205 697	507 209	195 832	-61,4%
Zjednoczone Królestwo	1 711 276	1 633 000	1 694 710	3,8%
OGÓLEM UE-28	11 142 883	14 137 218	13 621 535	-3,6%

Źródło: CIRIEC/EKES

(nd.) niedostępne; (ni.) nieistotne

Tabela 7.4. Zmiany w zatrudnieniu płatym w gospodarce społecznej w Europie (według grup podmiotów gospodarki społecznej)

Kraj	Miejsca pracy w latach 2002/2003		Miejsca pracy w latach 2009/2010		Miejsca pracy w latach 2014/2015		Δ% 2010-2015	
	Spółdzielnie	Stowarzyszenia Fundacje	Spółdzielnie	Stowarzyszenia Fundacje	Spółdzielnie	Stowarzyszenia Fundacje	Spółdzielnie	Stowarzyszenia Fundacje
Austria	62 145	190 000	61 999	170 113	70 474	236 000	13,7%	38,7%
Belgia	17 047	249 700	13 547	437 020	23 904	362 806	76,5%	-17,0%
Bułgaria	(nd.)	(nd.)	41 300	80 000	53 841	27 040	30,4%	-66,2%
Chorwacja	(nd.)	(nd.)	3 565	3 950	2 744	10 981	-23,0%	178,0%
Cypr	4 491	(nd.)	5 067	(nd.)	3 078	3 906	-39,3%	(nd.)
Republika Czeska	90 874	74 200	58 178	96 229	50 310	107 243	-13,5%	11,4%
Dania	39 107	120 657	70 757	120 657	49 552	105 081	-30,0%	-12,9%
Estonia	15 250	8 000	9 850	28 000	9 850	28 000	0,0%	0,0%
Finlandia	95 000	74 992	94 100	84 600	93 511	82 000	-0,6%	-3,1%
Francja	439 720	1 435 330	320 822	1 869 012	308 532	1 927 557	-3,8%	3,1%
Niemcy	466 900	1 414 937	830 258	1 541 829	860 000	1 673 861	3,6%	8,6%
Grecja	12 345	57 000	14 983	101 000	14 983	101 000	0,0%	0,0%
Węgry	42 787	32 882	85 682	85 852	85 682	142 117	0,0%	65,5%
Irlandia	35 992	118 664	43 328	54 757	39 935	54 757	-7,8%	0,0%
Włochy	837 024	499 389	1 128 381	1 099 629	1 267 603	635 611	12,3%	-42,2%
Łotwa	300	(nd.)	440	(nd.)	440	18 528	0,0%	(nd.)
Litwa	7 700	(nd.)	8 971	(nd.)	7 000	(nd.)	-22,0%	(nd.)
Luksemburg	748	6 500	1 933	14 181	2 941	21 998	52,1%	55,1%
Malta	238	(nd.)	250	1 427	768	1 427	207,2%	0,0%
Niderlandy	110 710	661 400	184 053	669 121	126 797	669 121	-31,1%	0,0%
Polska	469 179	60 000	400 000	190 000	235 200	128 800	-41,2%	-32,2%
Portugalia	51 000	159 950	51 391	194 207	24 316	186 751	-52,7%	-3,8%
Rumunia	(nd.)	(nd.)	34 373	109 982	31 573	99 774	-8,1%	-9,3%
Słowacja	82 012	16 200	26 090	16 658	23 779	25 600	-8,9%	53,7%
Słowenia	4 401	(nd.)	3 428	3 190	3 059	7 332	-10,8%	129,8%
Hiszpania	488 606	380 060	646 397	588 056	528 000	828 041	-18,3%	40,8%
Szwecja	99 500	95 197	176 816	314 568	57 516	124 408	-67,5%	-60,5%
Zjednoczone Królestwo	190 458	1 473 000	236 000	1 347 000	222 785	1 406 000	-5,6%	4,4%
OGÓLEM UE-28	3 663 534	7 128 058	4 551 959	9 221 038	4 198 173	9 015 740	-7,8%	-2,2%

Tabela 7.5. Wolontariusze w Europie

Kraj	% osób dorosłych poświęcających się wolontariatowi (1)	% wolontariuszy w stowarzyszeniach (2)	Wolontariusze wg EPC (3)	Łączna liczba wolontariuszy (4)
Austria	37%	29%	331 663	2 000 000
Belgia	26%	35%	84 903	1 165 668
Bułgaria	12%	12%	38 710	93 096
Chorwacja	(nd.)	(nd.)	(nd.)	45 955
Cypr	23%	(nd.)	(nd.)	24 000
Republika Czeska	23%	30%	41 304	1 215 363
Dania	43%	36%	110 041	1 477 000
Estonia	30%	17%	(nd.)	285 000
Finlandia	39%	36%	67 890	1 300 000
Francja	24%	25%	935 000	13 200 000
Niemcy	34%	21%	1 211 474	23 000 000
Grecja	14%	38%	7 323	(nd.)
Węgry	22%	15%	24 600	412 893
Irlandia	32%	29%	78 367	1 570 408
Włochy	26%	24%	80 600	4 758 622
Łotwa	22%	21%	(nd.)	477 000
Litwa	24%	12%	15 673	100 000
Luksemburg	35%	30%	9 537	107 000
Malta	16%	26%	1 891	29 956
Niderlandy	57%	49%	480 637	5 300 000
Polska	9%	12%	20 473	5 912 500
Portugalia	12%	13%	67 342	1 040 000
Rumunia	14%	10%	49 417	900 000
Słowacja	29%	47%	1 156	304 094
Słowenia	34%	27%	7 125	96 822
Hiszpania	15%	17%	591 017	1 272 338
Szwecja	21%	54%	280 062	3 000 000
Zjednoczone Królestwo	23%	43%	1 004 228	13 800 000
OGÓŁEM UE-28	26%	27%	5 540 433	82 887 715

(1) Źródło: Eurobarometr/Parlament Europejski 75.2: Wolontariat (2011).

(2) Odsetek ludności poświęcającej się wolontariatowi w co najmniej jednym stowarzyszeniu, z wyjątkiem związków zawodowych i partii politycznych. Źródło: *Volunteering in the EU*, GHK (2010). W oparciu o europejskie badanie wartości (Bogdan i Mălina Voicu 2003).

(3) EPC – wolontariusze wg ekwiwalentu pełnego czasu pracy. Źródło: *Volunteering in the EU*, sprawozdanie GHK (2010).

(4) Dane z aktualnego sprawozdania (CIRIEC/EKES, 2017), z wyjątkiem Republiki Czeskiej (dane z Czeskiego Urzędu Statystycznego, 2010) oraz Danii, Estonii, Finlandii, Łotwy, Rumunii i Szwecji (dane ze sprawozdania GHK, 2010).

PAŃSTWA UE

GOSPODARKA SPOŁECZNA W AUSTRII

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia i inne uznane podmioty podobnego typu
<p>- Banki spółdzielcze (2015: 35 527 miejsc pracy 2 388 839 członków 542 przedsiębiorstwa)</p> <p>- Spółdzielnie rolnicze (2015: 3143 miejsca pracy 52 048 członków 89 przedsiębiorstw)</p> <p>- Spółdzielnie mieszkaniowe, turystyczne i inne (2015: 31 409 miejsc pracy 859 471 członków 16 960 przedsiębiorstw)</p> <p>- Spółdzielnie konsumenckie (2015: 250 miejsc pracy 5454 członków 11 przedsiębiorstw)</p> <p>- Spółdzielnie pracy (2015: 145 miejsc pracy 2 przedsiębiorstwa)</p>	<p>- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 1576 miejsc pracy 1 108 397 członków 6 przedsiębiorstw)</p>	<p>Stowarzyszenia, fundacje oraz inne organizacje niekomercyjne, organizacje społeczeństwa obywatelskiego i organizacje wolontariackie produkujące i sprzedające towary i usługi. (2013: 236 000 miejsc pracy 2 000 000 wolontariuszy 11 005 podmiotów)</p>
<p>70 474 miejsc pracy 17 604 przedsiębiorstwa 3 305 726 członków</p>	<p>1576 miejsc pracy 6 przedsiębiorstw 1 108 397 członków</p>	<p>236 000 miejsc pracy 11 005 podmiotów 2 000 000 wolontariuszy</p>

Źródło: J. Brazda (Uniwersytet Wiedeński) i Markus Lehner (Uniwersytet Nauk Stosowanych Górnej Austrii)

GOSPODARKA SPOŁECZNA W BELGII

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (2015: 7260 miejsc pracy 183 przedsiębiorstwa) - SFS <i>Sociétés à finalité sociale</i> (2015: 16 644 miejsca pracy 352 podmioty) W tym: SFS <i>Santé humaine et action sociale</i> (2015: 9051 miejsc pracy 82 podmioty)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 668 miejsc pracy 32 przedsiębiorstwa) - Towarzystwa wzajemnych ubezpieczeń zdrowotnych (w tym federacje) (2015: 16 543 miejsca pracy 72 przedsiębiorstwa)	- Stowarzyszenia ASBL i AiSBL* (2015: 351 830 miejsc pracy 15 443 podmioty) W tym: Podmioty społeczne i zdrowotne AiSBL (2015: 243 305 miejsc pracy 4764 podmioty) - Fundacje (2015: 10 976 miejsc pracy 182 podmioty) - Wszystkie AiSBL i fundacje 1 165 668 wolontariuszy (1)
23 904 miejsca pracy 535 przedsiębiorstw	17 211 miejsc pracy 104 przedsiębiorstwa	362 806 miejsc pracy 15 625 podmiotów

Źródło: Sébastien Perea (CONCERTES) na podstawie Office National de Sécurité Sociale (ONSS) – dane opracowane przez Observatoire de l’Economie Sociale.

(1) Sybille Mertens na podstawie sprawozdania „Social enterprises and their eco-systems: A European mapping report: Belgium”, Komisja Europejska, 2014 r.

* ASBL: Association sans but lucratif; AiSBL: Association internationale sans but lucratif.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W BUŁGARII

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
<p>- Unie kredytowe i banki spółdzielcze (1) (2015: 28 przedsiębiorstw 32 073 miejsca pracy)</p> <p>- Przedsiębiorstwa niefinansowe, w tym spółki, specjalistyczne przedsiębiorstwa i spółdzielnie osób niepełnosprawnych i działające na rzecz tych osób, spółdzielnie robotnicze/producentów oraz inne podobne spółdzielnie zarejestrowane w rejestrze handlowym i klasyfikujące się jako przedsiębiorstwa <i>społeczne</i> (1) (2015: 21 768 miejsc pracy 2713 przedsiębiorstw)</p> <p>- W tym: wszystkie spółdzielnie (2) ok. 149 528 członków</p> <p>- Spółdzielnie konsumenckie (4) (2015: 7965 miejsc pracy 764 przedsiębiorstwa 129 710 członków)</p> <p>- Spółdzielnie pracy (4) (2015: 7800 miejsc pracy 212 przedsiębiorstw)</p> <p>- Spółdzielnie rolnicze (4) (2015: 10 292 miejsca pracy 811 przedsiębiorstw)</p>	<p>- Kasy oszczędnościowe i pożyczkowe (2015: 10 przedsiębiorstw 1169 miejsc pracy 200 000 członków) (3)</p>	<p>- Niedochodowe podmioty prawne, w tym stowarzyszenia, fundacje i ośrodki gminne prowadzące działalność we wszystkich dziedzinach społecznych, które produkują i sprzedają towary i usługi w ramach dodatkowej działalności gospodarczej (1) (2015: 27 040 miejsc pracy 3841 podmiotów 1 897 207 członków)</p> <p>- Stowarzyszenia, fundacje oraz inne organizacje niekomercyjne i wolontariackie Sektor społeczny i zdrowia: (2015: 22 000 miejsc pracy 41 700 stowarzyszeń) (4)</p> <p>- (2015: 93 096 wolontariuszy) (5)(1)</p>
<p>53 841 miejsc pracy 2741 przedsiębiorstw ok. 149 528 członków</p>	<p>1169 miejsc pracy 10 podmiotów 200 000 członków</p>	<p>27 040 miejsc pracy 1 897 207 członków</p>

(1) Źródło: Youmerova, A., na podstawie danych Krajowego Urzędu Statystycznego Bułgarii.

(2) Źródło: kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015. Uwzględniono jedynie dane ze spółdzielni, które są bezpośrednio lub pośrednio reprezentowane przez Cooperatives Europe za pośrednictwem swoich krajowych lub europejskich członków sektorowych.

(3) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

(4) Zaimova, D. (Uniwersytet Tracki) na podstawie danych pochodzących od federacji.

(5) Łączna liczba wolontariuszy pracujących dla niedochodowych podmiotów prawnych prowadzących działalność we wszystkich dziedzinach społecznych.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W CHORWACJI

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
<p>- Spółdzielnie (1),(3): (2015: 2744 miejsca pracy 1302 przedsiębiorstwa 21 462 członków)</p> <p>W tym: Spółdzielnie rolnicze (2015: 1397 miejsc pracy 572 przedsiębiorstwa 21 462 członków)</p>	<p>- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2) (2015: 4 podmioty 2123 miejsca pracy 700 000 członków)</p>	<p>- Stowarzyszenia, fundacje oraz inne organizacje niekomercyjne, organizacje społeczeństwa obywatelskiego i organizacje wolontariackie produkujące i sprzedające towary i usługi: (2015: 43 185 podmiotów 10 981 miejsc pracy)</p> <p>W tym: Podmioty społeczne i zdrowotne: 4572 Podmioty sportowe: 13 459 Podmioty kulturalne: 5335 (1) Wolontariusze: 45 955 (1)</p>
<p>2744 miejsca pracy 1 302 przedsiębiorstwa 21 462 członków</p>	<p>2123 miejsca pracy 4 podmioty 700 000 członków</p>	<p>10 981 miejsc pracy 43 185 podmiotów 45 955 wolontariuszy</p>

(1) Gojko Bežovan i Danijel Baturina.

(3) Teodor Petričević.

(2) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

GOSPODARKA SPOŁECZNA NA CYPRZE

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (1) (2015: 3078 miejsc pracy 76 przedsiębiorstw) W tym: - Spółdzielnie bankowe (2) (2015: 2707 miejsc pracy 19 spółdzielni 509 388 członków) - Inne (działalność przemysłowa i usługowa): (2) (2009: 343 miejsca pracy 32 spółdzielnie)	- nd.	- (Zarejestrowane podmioty: 2014: 4800 stowarzyszeń 320 fundacji) (1) (2015: 595 podmiotów 3906 miejsc pracy) W tym: Podmioty społeczne i zdrowotne: 135 1381 miejsc pracy Podmioty sportowe: 134 1037 miejsc pracy) (3) 24 000 wolontariuszy (4)
3078 miejsc pracy 76 przedsiębiorstw 509 388 członków	- nd.	3906 miejsc pracy 5120 podmiotów 24 000 wolontariuszy

(1) Źródło: Zoe Andreou.

(2) Źródło: Kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015.

(3) Thomas Gregoriou na podstawie statystycznego rejestru przedsiębiorstw.

(4) Pavlos Kalosinatos.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W REPUBLICE CZESKIEJ

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Spółdzielnie (1): - Spółdzielnie mieszkaniowe: (2015: 2267 miejsc pracy 629 przedsiębiorstw 653 000 członków) - Spółdzielnie konsumenckie: (2015: 13 412 miejsc pracy 48 przedsiębiorstw 142 134 członków) - Spółdzielnie produkcyjne: (2015: 13 631 miejsc pracy 201 przedsiębiorstw 3729 członków) - Spółdzielnie rolnicze: (2015: 21 000 miejsc pracy 520 przedsiębiorstw) - Spółdzielnie finansowe: (2015: 11 przedsiębiorstw 54 185 członków)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (3): (2015: 8 przedsiębiorstw 5369 miejsc pracy 4 500 000 członków)	- Organizacje niekomercyjne: (2014: 107 243 miejsca pracy 129 061 podmiotów) (2) (2014: 26 414 wolontariuszy w EPC) (2)
50 310 miejsc pracy 1409 przedsiębiorstw 851 005 członków	5 369 miejsc pracy 8 podmiotów 4 500 000 członków	107 243 miejsca pracy 129 061 podmiotów

(*) Źródło: Petra Francova i Katerina Legnerova oraz Marie Dohnalova na podstawie:

(1) Źródło: Stowarzyszenie Spółdzielcze Republiki Czeskiej (SSRC), dane spółdzielni stowarzyszonych w SSRC.

(2) Źródło: Czeski Urząd Statystyczny, dane dotyczą 2014 r.

(3) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W DANII

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia i inne uznane podmioty podobnego typu
<p>- Spółdzielnie (1) 49 552 miejsca pracy 139 przedsiębiorstw 315 710 członków</p> <p>W tym:</p> <p>- Spółdzielnie rolnicze: (2015: 28 spółdzielni 45 710 członków)</p> <p>- Spółdzielnie konsumenckie: (2015: 38 000 miejsc pracy)</p> <p>- Spółdzielnie bankowe: (2015: 4052 miejsca pracy 270 000 członków)</p> <p>- Spółdzielnie przemysłowe: (2015: 111 spółdzielni 7500 miejsc pracy)</p> <p>- Spółdzielnie (3) (2014: 23 360 miejsc pracy 2040 przedsiębiorstw)</p> <p>W tym (3):</p> <p>- Spółdzielnie rolnicze, spółdzielnie producentów i spółdzielnie usługowe: (2014: 841 spółdzielni 9866 miejsc pracy)</p> <p>- Spółdzielnie konsumenckie: (2014: 8655 miejsc pracy 557 spółdzielni)</p>	<p>- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne typy podmiotów: (2) (2015: 38 podmiotów 4321 miejsc pracy 8 000 000 członków)</p>	<p>- Stowarzyszenia i fundacje (3) (2014: 105 081 miejsc pracy 13 766 podmiotów)</p> <p>W tym (3):</p> <p>- Podmioty edukacyjne i zdrowotne (2014: 44 188 miejsc pracy 2378 podmiotów)</p> <p>- Kultura, rekreacja i inne usługi (2014: 30 306 miejsc pracy 5731 podmiotów)</p>
<p>49 552 miejsca pracy 139 przedsiębiorstw 315 710 członków</p>	<p>4 321 miejsc pracy 38 podmiotów 8 000 000 członków</p>	<p>105 081 miejsc pracy 13 766 podmiotów</p>

(*) Źródło: Jakobsen, G. (Kopenhaska Szkoła Biznesu i Ośrodek Przedsiębiorczości Społecznej, Uniwersytet w Roskilde).

(1) Źródło: kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015. Uwzględniono jedynie dane ze spółdzielni, które są bezpośrednio lub pośrednio reprezentowane przez Cooperatives Europe za pośrednictwem swoich krajowych lub europejskich członków sektorowych.

(2) Dane ICMIF za 2014 r. Global Mutual Market Share 2014.

(3) Uwaga: Danmarks Statistik publikuje dane na podstawie form prawnych. W przypadku spółdzielni istnieje więcej spółdzielni niż jest zarejestrowanych zgodnie z prawem, np. podmiot nie musi być zgodnie z prawem zarejestrowany jako spółdzielnia, aby był opodatkowany jako spółdzielnia.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W FINLANDII

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
<p>- Wszystkie spółdzielnie (1) (2015: 93 511 miejsc pracy 5051 przedsiębiorstw 4 663 239 członków)</p> <p>W tym:</p> <p>- Spółdzielnie rolnicze (2015: 16 288 miejsc pracy 23 451 członków 29 przedsiębiorstw)</p> <p>- Spółdzielnie konsumenckie (2015: 42 732 miejsca pracy 2 474 685 członków 30 przedsiębiorstw)</p> <p>- Banki spółdzielcze (2015: 12 130 miejsc pracy 1 517 658 członków 207 przedsiębiorstw)</p> <p>- Spółdzielnie pracy (2015: 1074 przedsiębiorstwa)</p> <p>- Inne spółdzielnie (mieszkalnictwo, energia elektryczna itd.) (2015: 2800 miejsc pracy 3565 przedsiębiorstw)</p>	<p>- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne typy podmiotów: (2) (2015: 6594 miejsca pracy 5 500 000 członków 37 przedsiębiorstw)</p>	<p>- Stowarzyszenia, fundacje oraz inne organizacje niekomercyjne, organizacje społeczeństwa obywatelskiego i organizacje wolontariackie produkujące i sprzedające towary i usługi (2015: ok. 140 700 podmiotów ok. 82 000 miejsc pracy)</p> <p>W tym:</p> <p>Podmioty społeczne i zdrowotne (2015: 12 000 podmiotów 1 500 000 członków)</p> <p>Podmioty kulturalne (2015: 28 000 podmiotów 5 000 000 członków)</p> <p>Wolontariusze: 67 890 wg EPC</p>
<p>93 511 miejsc pracy 5 051 przedsiębiorstw 4 663 239 członków</p>	<p>6594 miejsc pracy 37 przedsiębiorstw 5 500 000 członków</p>	<p>82 000 miejsc pracy 140 700 podmiotów 67 890 wolontariuszy wg EPC</p>

(*) Źródło: Pekka Pättiniemi

(1) Źródło: kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015.

(2) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

GOSPODARKA SPOŁECZNA WE FRANCJI

2014

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
<p>- Banki spółdzielcze i unie kredytowe (2014: 167 297 miejsc pracy *331 650 miejsc pracy, łącznie z jednostkami zależnymi 15 424 przedsiębiorstwa)</p> <p>- Spółdzielnie rolnicze (2014: 160 000 miejsc pracy 2750 spółdzielni 11 545 Cuma 350 693 członków)</p> <p>- Spółdzielnie pracy (2014: 51 500 miejsc pracy 27 330 członków 2274 przedsiębiorstwa)</p> <p>- Spółdzielnie konsumenckie (2014: 6200 miejsc pracy 750 000 członków 350 przedsiębiorstw)</p> <p>- Spółdzielnie mieszkaniowe – HLM (2014: 1087 miejsc pracy 60 462 członków 175 przedsiębiorstw)</p> <p>- Spółdzielnie naukowe (2014: 115 miejsc pracy 5 026 832 członków 55 000 przedsiębiorstw)</p>	<p>- Towarzystwa wzajemnych ubezpieczeń zdrowotnych (2014: 86 531 miejsc pracy 453 przedsiębiorstwa)</p> <p>- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2014: 50 192 miejsca pracy 131 przedsiębiorstw) ok. 20 000 000 członków</p>	<p>Stowarzyszenia, fundacje oraz inne organizacje niekomercyjne, organizacje społeczeństwa obywatelskiego i organizacje wolontariackie produkujące i sprzedające towary i usługi: (2014: 1 927 557 miejsc pracy 186 078 podmiotów 21 000 000 członków)</p> <p>W tym:</p> <p>- Stowarzyszenia społeczne i zdrowotne (2014: 1 148 510 miejsc pracy 38 682 podmioty)</p> <p>- Stowarzyszenia sportowe, kulturalne i rekreacyjne (2014: 128 152 miejsca pracy 58 444 podmioty)</p> <p>- Inne: edukacyjne, środowiskowe itd. (2014: 378 455 miejsc pracy 24 841 podmiotów)</p> <p>- Niesklasyfikowane stowarzyszenia (2014: 272 440 miejsc pracy 66 111 podmiotów)</p> <p>Wolontariusze: 13 200 000 osób (680 000 miejsc pracy w EPC***)</p> <p>- Fundacje (2014: 83 010 miejsc pracy 476 podmiotów)</p>
<p>308 532 miejsca pracy 8714 przedsiębiorstw** 26 106 829 członków</p>	<p>136 723 miejsca pracy 792 przedsiębiorstwa 20 000 000 członków</p>	<p>1 927 557 miejsc pracy 186 078 podmiotów 21 000 000 członków</p>

Źródło: N. Richez-Battesti i D. Demoustier na podstawie INSEE et CNCRESS oraz <http://www.entreprises.coop/images/documents/outilscom/panorama2016/coopf-panorama-2016-web.pdf>.

** Przedsiębiorstwa, a nie zakłady; przedsiębiorstwo może posiadać wiele zakładów.

*** INSEE.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W NIEMCZECH

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (1) (2015: 860 000 miejsc pracy 7490 przedsiębiorstw 22 200 000 członków) Z czego (5): - Banki spółdzielcze (2015: 187 498 miejsc pracy 18 293 000 członków 1038 przedsiębiorstw) - Spółdzielnie rolno- spożywcze (2015: 95 338 miejsc pracy 2218 przedsiębiorstw) - Spółdzielnie konsumenckie (2015: 14 948 miejsc pracy 27 przedsiębiorstw) - Spółdzielnie mieszkaniowe (2015: 23 824 miejsca pracy 2 805 000 członków 1925 przedsiębiorstw)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 102 119 miejsc pracy 1178 podmiotów 98 500 000 członków) (2)	- Pozaustawowe stowarzyszenia opieki socjalnej (2012: 1 673 861 miejsc pracy 727 694 w pełnym wymiarze czasu pracy; 946 167 w niepełnym wymiarze czasu pracy) 105 295 podmiotów) (3) ok. 23 000 000 wolontariuszy
860 000 miejsc pracy 7 490 przedsiębiorstw 22 200 000 członków	102 119 miejsc pracy 1 178 podmiotów 98 500 000 członków	1 673 861 miejsc pracy 105 295 podmiotów 23 000 000 wolontariuszy

Źródło: Andreas Kappes, G. Lorenz i K. Birkhölzer, A. Zimmer.

(1) Źródło: kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015.

(2) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

(3) BAGFW – Bundesarbeitsgemeinschaft der Freien Wohlfahrtspflege e. V. Dane za 2012 r.

Inne źródła podają następujące dane: w odniesieniu do stowarzyszeń i podobnych podmiotów ziviz.info

(2013) podaje 2 284 410 miejsc pracy oraz 104 855 podmiotów dla „Dritter Sektor”.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W GRECJI

2011–2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
<p>- Wszystkie spółdzielnie (2010: 14 983 miejsca pracy 7197 przedsiębiorstw)</p> <p>Z czego:</p> <p>- Przedsiębiorstwa spółdzielni społecznych (2014: 1800 miejsc pracy 1200 przedsiębiorstw 6100 członków)</p> <p>- Banki spółdzielcze (1) (2015: 867 miejsc pracy 166 061 członków 9 przedsiębiorstw)</p> <p>- Spółdzielnie rolnicze (2) (2013: ok. 2383 miejsca pracy 764 000 członków 550 przedsiębiorstw)</p>	<p>- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 1533 miejsca pracy 6 podmiotów 1 200 000 członków) (3)</p>	<p>- Stowarzyszenia (2010: 100 000 miejsc pracy 50 000 podmiotów 1 500 000 członków)</p> <p>- Fundacje (2010: 1000 miejsc pracy 600 podmiotów)</p>
<p>14 983 miejsca pracy 7197 przedsiębiorstw 1 052 785 członków</p>	<p>1533 miejsca pracy 6 podmiotów 1 200 000 członków</p>	<p>101 000 miejsc pracy 50 600 podmiotów 1 500 000 członków</p>

Źródło: Nasioulas, I (Uniwersytet Egejski) oraz Klimi-Kaminari, O. (Instytut Współpracy). Na podstawie Nasioulas (2012).

(1) Europejskie Stowarzyszenie Banków Spółdzielczych, kluczowe dane statystyczne z grudnia 2015 r.

(2) COGECA, 2014, „Development of agriculture cooperatives in Europe”.

(3) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

GOSPODARKA SPOŁECZNA NA WĘGRZECH

2009–2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (1) (2009: 85 682 miejsca pracy 2769 przedsiębiorstw 547 000 członków) - Banki spółdzielcze (2) (2015: 7326 miejsc pracy 84 000 członków 105 przedsiębiorstw) - Spółdzielnie rolnicze (3) (2015: 1116 przedsiębiorstw 31 544 członków) - Spółdzielnie mieszkaniowe (2014: 714 000 członków 1269 przedsiębiorstw)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 30 podmiotów 6948 miejsc pracy 3 900 000 członków) (4)	- Podmioty niedochodowe (5): (2015: 62 152 podmioty 142 117 miejsc pracy 3 799 171 członków) W tym: - Podmioty społeczne i zdrowotne (2015: 8371 podmiotów 32 146 miejsc pracy 483 777 członków) - Podmioty sportowe (2015: 8865 podmiotów 9335 miejsc pracy 532 175 członków) - Podmioty kulturalne (2015: 8830 podmiotów 13 985 miejsc pracy 202 972 członków) (2015: 412 893 wolontariuszy)
85 682 miejsca pracy 2 769 przedsiębiorstw 547 000 członków	6 948 miejsc pracy 30 podmiotów 3 900 000 członków	142 117 miejsc pracy 62 152 podmioty 3 799 171 członków 412 893 wolontariuszy

(1) Źródło: sprawozdanie z wyników Cooperatives Europe, 2009 r.

(2) Europejskie Stowarzyszenie Banków Spółdzielczych, kluczowe dane statystyczne z grudnia 2015 r.

(3) Kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015.

(4) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

(5) Sebestény, I. oraz Kiss, J., Hubai, L., Nemeth, L., Mihály, M., Ruszkai, Z., na podstawie danych Węgierskiego Głównego Urzędu Statystycznego (sektor niedochodowy, 2015 r.).

GOSPODARKA SPOŁECZNA W IRLANDII

2005

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Spółdzielnie rolnicze (1) (2) (2015: 35 742 miejsca pracy 53 przedsiębiorstwa 108 850 członków) - Unie kredytowe i banki spółdzielcze (1) (2015: 3000 miejsc pracy 367 przedsiębiorstw 3 100 000 członków) - Inne: spółdzielnie hurtowe, inne (1) (2015: 1193 miejsca pracy 27 przedsiębiorstw) 95 000 członków)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 10 podmiotów 455 miejsc pracy 3 200 000 członków) (3)	- Sektor niedochodowy: (2005: 40 003 miejsca pracy w pełnym wymiarze 14 754 miejsca pracy w niepełnym wymiarze 1 570 408 wolontariuszy 25 000 podmiotów) (4) Z czego: - Przedsiębiorstwa społeczne (2005: ok. 1500 przedsiębiorstw)
39 935 miejsc pracy 447 przedsiębiorstw 3 303 850 członków	455 miejsc pracy 10 podmiotów 3 200 000 członków	54 757 miejsc pracy 25 000 podmiotów 1 570 408 wolontariuszy

(1) Źródło: McCarthy, O. (Ośrodek Badań nad Spółdzielczością).

(2) Spółdzielnie będące członkami Irlandzkiego Stowarzyszenia Organizacji Spółdzielczych (ICOS) zatrudniają ok. 12 000 pracowników w Irlandii i ok. 26 000 za granicą (źródło: COGECA, 2014, „Development of agriculture cooperatives in Europe”).

(3) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

(4) Donaghue i in. (2006).

GOSPODARKA SPOŁECZNA WE WŁOSZECH

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu (1) (2) (7)	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
<p>- Spółdzielnie rolno-spożywcze (4) (2014: 90 542 miejsca pracy 771 017 członków 4722 przedsiębiorstwa)</p> <p>- Banki spółdzielcze i jednostki zależne (3) (2015: 117 779 miejsc pracy 2 610 308 członków 434 przedsiębiorstwa)</p> <p>- Spółdzielnie społeczne (2014: 392 278 miejsc pracy ok. 420 000 członków 14 342 przedsiębiorstwa)</p> <p>- Inne spółdzielnie (2014: 667 004 miejsca pracy 8 600 000 członków 40 925 przedsiębiorstw)</p> <p>W tym: Spółdzielnie konsumencko-handlowe (2014: 91 520 miejsc pracy 3381 podmiotów)</p>	<p>- Kasy oszczędnościowe i pożyczkowe oraz inne (5) (2015: 1000 miejsc pracy 996 przedsiębiorstw 1 685 000 członków)</p> <p>- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 19 531 miejsc pracy 6 przedsiębiorstw 1 640 000 członków)</p>	<p>- Stowarzyszenia, fundacje oraz inne organizacje niekomercyjne, organizacje społeczne i organizacje obywatelskiego i organizacje wolontariackie produkujące i sprzedające towary i usługi (6) (2011: 635 611 miejsc pracy 3 148 647 członków 288 931 podmiotów)</p> <p>Wolontariusze: 4 758 622 (2011)</p>
<p>1 267 603 miejsca pracy 60 423 przedsiębiorstwa 13 180 000 członków</p>	<p>20 531 miejsc pracy 1002 przedsiębiorstw 3 325 000 członków</p>	<p>635 611 miejsc pracy 288 931 podmiotów 3 148 647 członków 4 758 622 wolontariuszy</p>

Źródło: A. Zevi; i A. Bassi; C. Carini.

Na podstawie: Istat (spis rolny w 2010 r., spis instytucji niekomercyjnych w 2011 r., spis działalności przemysłowej i usługowej w 2014 r.); Stowarzyszenie Banków Spółdzielczych; Federazione italiana delle banche di credito cooperativo- casse rurali e artigiane; Ministerstwo Polityki Rolnej, Spożywczej i Leśnej (Osservatorio della cooperazione Agricola 2016); działy badawcze Agci, Confcooperative, Legacoop.

(1) W tym aktywne spółdzielnie i przedsiębiorstwa będące własnością spółdzielni (z wyjątkiem ubezpieczeń). Na podstawie danych Istat oraz działu badawczego Stowarzyszenia Włoskich Spółdzielni.

(2) Łącznie z pracownikami zatrudnionymi w sektorze rolnym – 2010 r. – nieuwzględnionymi w kolejnym badaniu.

(3) W tym banki ludowe i spółdzielcze oraz jednostki zależne.

(4) Dane dotyczą spółdzielni należących do Stowarzyszenia Włoskich Spółdzielni i Unicoop.

- (5) Składki brutto. Obejmują spółdzielnie (1), towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (3) i tradycyjne przedsiębiorstwa (2) będące własnością spółdzielni.
- (6) Z wyjątkiem spółdzielni społecznych.
- (7) Łączne dane dotyczące członków są zawyżone. Wiele osób w rzeczywistości należy do spółdzielni, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych lub stowarzyszenia.

GOSPODARKA SPOŁECZNA NA ŁOTWIE

2009–2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (1) (2009: 440 miejsc pracy 74 przedsiębiorstwa)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 3 podmioty 373 miejsca pracy) (2)	- Stowarzyszenia (2015: 16 173 podmioty) - Fundacje (2015: 1225 podmiotów) - Organizacje religijne: (2015: 1299 podmiotów) - Stowarzyszenia i fundacje (2015: 18 528 miejsc pracy) Wolontariusze: 7% populacji
440 miejsc pracy 74 przedsiębiorstwa 17 330 członków	373 miejsca pracy 3 podmioty	18 528 miejsc pracy 19 534 podmioty

Źródło: Zongerba, K. i Ivane, A.

(1) Sprawozdanie z wyników Cooperatives Europe, 2009 r.

(2) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

GOSPODARKA SPOŁECZNA NA LITWIE

2007–2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Spółdzielnie (1): - Spółdzielnie konsumenckie (2014: 3803 miejsca pracy 37 przedsiębiorstw) - Spółdzielnie rolnicze (2015: 402 przedsiębiorstwa 12 900 członków) - Spółdzielnie bankowe (2015: 598 miejsc pracy 142 601 członków)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 5 podmiotów 332 miejsca pracy) (2)	- Organizacje pozarządowe (2007: ok. 22 000 podmiotów) (3) Wolontariusze: ok. 100 000
7000 miejsc pracy 439 przedsiębiorstw 160 000 członków	332 miejsca pracy 5 podmiotów	brak danych dot. miejsc pracy 22 000 podmiotów 100 000 wolontariuszy

(1) Źródło: kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015. Dotyczy jedynie podmiotów zrzeszonych w Cooperatives Europe.

(2) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

(3) Na podstawie Centrum Informacji i Wsparcia Organizacji Pozarządowych (NISC)

GOSPODARKA SPOŁECZNA W LUKSEMBURGU

2012–2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (2012: 77 przedsiębiorstw 2941 miejsc pracy)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 15 podmiotów 406 miejsc pracy) (2)	- Stowarzyszenia niedochodowe, kulturowe i sportowe (2012: 15 399 miejsc pracy 753 podmioty) - Organizacje charytatywne: (2012: 6599 miejsc pracy)
2941 miejsc pracy 77 przedsiębiorstw	406 miejsc pracy 15 podmiotów	21 998 miejsc pracy 753 podmioty

Sarracino, F. i Peroni, C. (2015): „Report on the social economy in Luxembourg”, STATEC, Luksemburg. Sprawozdanie Statec za 2012 r.

GOSPODARKA SPOŁECZNA NA MALCIE

2011–2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (1) (2014: 768 miejsc pracy 4461 członków) 54 przedsiębiorstwa)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 2 podmioty 209 miejsc pracy) (2)	- Organizacje wolontariackie: (3) (2011: 394 instytucje) - Kluby sportowe: (2011: 236 instytucji) - Kluby środowiskowe: (2011: 63 instytucje) (2014: 29 956 wolontariuszy) (3)
768 miejsc pracy 54 przedsiębiorstwa 4461 członków	209 miejsc pracy 2 podmioty	1427 miejsc pracy 693 podmioty 29 956 wolontariuszy

(1) Źródło: kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015. Dotyczy jedynie podmiotów zrzeszonych w Cooperatives Europe.

(2) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

(3) Farrugia, L. i Social Enterprises Project, MFEI 2012. Deguara Farrugia Adv. i APS Consult Limited.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W NIDERLANDACH

2014–2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (1) (2014: 126 797 miejsc pracy 70 przedsiębiorstw 19 831 156 członków) W tym: - Spółdzielnie bankowe (2014: 48 507 miejsc pracy 2 przedsiębiorstwa 1 959 589 członków) - Spółdzielnie rolnicze (2014: 40 578 miejsc pracy 37 przedsiębiorstw 99 884 członków) - Spółdzielnie konsumenckie (2014: 5 395 miejsc pracy 1 przedsiębiorstwo 1 034 000 członków)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2) (2010: 124 podmioty 2860 miejsc pracy)	- Sektor niedochodowy: (1995: 669 121 miejsc pracy) (3) Wszystkie stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu (zatrudniające co najmniej 1 pracownika) (2002: 60 000 podmiotów) 9 192 817 członków i darczyńców (TSI Ulla i Bradsten) 5 300 000 wolontariuszy (4)
126 797 miejsc pracy 70 przedsiębiorstw 19 831 156 członków	2860 miejsc pracy 124 podmioty	669 121 miejsc pracy 60 000 podmiotów 9 192 817 członków/darczyńców 5 300 000 wolontariuszy

(1) Źródło: kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015. Dotyczy jedynie podmiotów zrzeszonych w Cooperatives Europe.

(2) Dane ICMIF za 2010 r.

(3) Źródło: Burger i Decker (2001).

(4) GHK (2011) http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_nl_en.pdf.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W POLSCE

2014–2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Spółdzielnie - Spółdzielnie rolno-spożywcze: (2015: 68 600 miejsc pracy 2600 przedsiębiorstw 253 900 członków) - Banki spółdzielcze i unie kredytowe: (2015: 34 600 miejsc pracy 616 przedsiębiorstw 3 095 900 członków) - Spółdzielnie pracy: (2015: 40 000 miejsc pracy 800 przedsiębiorstw 19 000 członków) - Spółdzielnie mieszkaniowe: (2015: 55 900 miejsc pracy 3300 przedsiębiorstw 3 250 400 członków) - Inne spółdzielnie: (2009: 91 900 miejsc pracy 4800 przedsiębiorstw 3 358 300 członków)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 8 podmiotów 1900 miejsc pracy) (2015: 5 800 000 członków) (1)	- Podmioty społeczne i zdrowotne (2014: 46 900 miejsc pracy 1 627 900 członków 25 200 podmiotów) - Podmioty sportowe (2014: 9100 miejsc pracy 1 921 000 członków 25 700 podmiotów) - Podmioty kulturalne (2014: 4200 miejsc pracy 782 500 członków 11 000 podmiotów) - Podmioty edukacyjne i badawcze (2014: 40 800 miejsc pracy 829 900 członków 9100 podmiotów) - Inne podmioty (2014: 5 912 500 wolontariuszy) (2010: 37 700 wolontariuszy wg EPC) (2)
235 200 miejsc pracy 8700 przedsiębiorstw 6 346 600 członków	1900 miejsc pracy 8 podmiotów 5 800 000 członków	128 800 miejsc pracy 100 700 podmiotów 11 290 200 członków 5 912 500 wolontariuszy

Korespondent: Leś, Ewa (Uniwersytet Warszawski, Instytut Polityki Społecznej)

Dane w tabelach zestawione przez Główny Urząd Statystyczny w Polsce, głównie na podstawie sprawozdań poszczególnych typów podmiotów, nie są porównywalne z danymi dotyczącymi gospodarki społecznej w Polsce w 2010 r. opublikowanymi przez CIRIEC ze względu na różnice w wykorzystanych źródłach danych.

Dane dotyczące liczby przedsiębiorstw, miejsc pracy i obrotu spółdzielni niefinansowych zostały zebrane z wykorzystaniem następujących sprawozdań statystycznych GUS w Polsce: SP – roczna ankietą przedsiębiorstwa za rok 2015, F-02 – statystyczne sprawozdanie finansowe (31 grudnia 2015 r.). Badanie objęło podmioty prowadzące księgi rachunkowe lub księgi przychodów i rozchodów obejmujące 10 lub więcej osób zatrudnionych przez państwo na dzień 30 listopada 2015 r. Dane dotyczące liczby przedsiębiorstw, miejsc pracy i obrotu w spółdzielniach zatrudniających 9 lub mniej osób oszacowano na

podstawie baz danych urzędów statystycznych i Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Dane dotyczące członkostwa w spółdzielniach innych niż finansowe i mieszkaniowe zostały oszacowane na podstawie wyników ankiety Krajowej Rady Spółdzielczej „Społeczny wymiar działalności spółdzielni 2012”. Wyniki badania SOF przeprowadzonego przez GUS w 2014 r. obejmowały: stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje, kościelne organizacje charytatywne, stowarzyszenia zawodowe i stowarzyszenia przedsiębiorców, organizacje pracodawców, związki zawodowe, partie polityczne. Dane zawarte w badaniu reprezentatywnej populacji przeprowadzonym przez GUS pochodzą z badania spójności społecznej dokonanego w pierwszej połowie 2015 r.

(1) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

(2) W stowarzyszeniach i podobnych organizacjach, fundacjach i kościelnych organizacjach charytatywnych.

UWAGA: Główny Urząd Statystyczny w Polsce, we współpracy z Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, od 2016 r. realizuje projekt pod nazwą „Zintegrowany system monitorowania sektora ekonomii społecznej” współfinansowany przez Unię Europejską.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W PORTUGALII

2013

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (2013: 24 316 miejsc pracy 2117 przedsiębiorstw) (1 500 000 członków) (1)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2013: 4896 miejsc pracy 111 podmiotów) (1 100 000 członków) (1)	- Stowarzyszenia niedochodowe (2013: 140 050 miejsc pracy 57 196 podmiotów) - <i>Misericórdias</i> : (2013: 35 469 miejsc pracy 389 podmiotów) - Fundacje: (2013: 10 871 miejsc pracy 578 podmiotów) - Podmioty wspólnotowe (SCA): (2013: 361 miejsc pracy 877 podmiotów) Wolontariusze: 1 040 000 (2012)
24 316 miejsc pracy 2117 przedsiębiorstw 1 500 000 członków	4896 miejsc pracy 111 podmiotów 1 100 000 członków	186 751 miejsc pracy 59 040 podmiotów 3 650 000 członków

Źródło: INE/CASES, Conta Satélite da Economia Social 2013 (2016). Miejsca pracy w EPC.

(1) Jorge de Sá, José Pitacas i Manuel Belo, dane szacunkowe.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W RUMUNII

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Banki spółdzielcze (2015: 1937 miejsc pracy 67 przedsiębiorstw) - Spółdzielnie rzemieślnicze (2015: 17 850 miejsc pracy 885 przedsiębiorstw członków) - Spółdzielnie konsumenckie (2015: 5244 miejsca pracy 925 przedsiębiorstw) - Spółdzielnie rolnicze (2015: 426 przedsiębiorstw członków) - Unie kredytowe (2015: 5948 miejsc pracy 2631 przedsiębiorstw 3 028 000 członków)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 9 podmiotów 5038 miejsc pracy 700 000 członków / ub.) (1)	- Stowarzyszenia, fundacje oraz inne organizacje niekomercyjne, organizacje społeczeństwa obywatelskiego i organizacje wolontariackie produkujące i sprzedające towary i usługi: (2015: 99 774 miejsca pracy 42 707 podmiotów) W tym: - Podmioty społeczne i zdrowotne: (2015: 36 406 miejsc pracy 11 317 podmiotów) - Podmioty sportowe: (2015: 12 171 miejsc pracy 8107 podmiotów) - Podmioty kulturalne: (2015: 7036 miejsc pracy 5310 podmiotów)
31 573 miejsca pracy 4934 przedsiębiorstwa 3 032 000 członków	5038 miejsc pracy 9 podmiotów 700 000 członków/ub.	99 774 miejsca pracy 42 707 podmiotów

Źródło: Cristina Barna i Stefania Andersen, dane przetworzone przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (CSDF) na podstawie danych zagregowanych przekazanych przez Krajowy Urząd Statystyczny Rumunii za 2015 r.; inne dane wtórne zgodnie z uwagami metodologicznymi.

Uwagi metodologiczne: wszystkie powyższe dane uwzględniają jedynie podmioty uznawane przez CSDF za organizacje / podmioty „aktywne”, tj. przekazujące roczne oświadczenia podatkowe (bilanse, rachunek zysków i strat zgodnie z wymogami prawnymi) do Ministerstwa Finansów. Dane z Ministerstwa Finansów są przekazywane dalej i włączane do rejestru statystycznego (REGIS) Krajowego Urzędu Statystycznego. Stanowią one dane jednostkowe w bilansach księgowych za 2015 r. w odniesieniu do poszczególnych typów organizacji. Należy mieć także na uwadze następujące informacje:

* Pracownicze unie kredytowe należące do Krajowego Związku Unii Kredytowych dla Pracowników w Rumunii nie przekazują indywidualnych bilansów, gdyż związek krajowy przekazuje jeden bilans skonsolidowany. W związku z tym dane dotyczące 1644 unii kredytowych zostały przekazane przez związek krajowy wspomniany powyżej. Spośród 2631 unii kredytowych 2412 było uniami kredytowymi dla pracowników, a 219 – uniami kredytowymi dla emerytów.

** Klasyfikacja stowarzyszeń, fundacji i innych organizacji niedochodowych w danej dziedzinie działalności została oparta na kodach NACE (deklarowanych przez podmioty w bilansach księgowych) oraz na zmianie klasyfikacji tych stowarzyszeń i fundacji, które nie określały kodu NACE w bilansach księgowych lub które wybierały kod NACE „inna działalność stowarzyszeniowa”. Zmiana klasyfikacji opierała się na słowach kluczowych charakterystycznych dla danej dziedziny zawartych w nazwach organizacji lub w opisie ich misji dostępnym w rejestrze organizacji pozarządowych Ministerstwa Sprawiedliwości. Kody NACE były organizowane na podstawie takich samych dziedzin działalności jak zastosowane w Atlasie gospodarki społecznej, wydanie 2010. Inne dziedziny działalności obejmują: działalność edukacyjną, zawodową, religijną, obywatelską, rolniczą, rozwojową/turystyczną, gminną/leśną i środowiskową.

*** W ramach wyjątku liczba członków unii kredytowych została podana dla 2012 r. (najnowsze dostępne dane) zgodnie z Atlasem gospodarki społecznej, wydanie 2014.

(1) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015. / ub. = ubezpieczający.

GOSPODARKA SPOŁECZNA NA SŁOWACJI

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (1) (2014: 23 799 miejsc pracy 303 przedsiębiorstwa 433 328 członków) W tym: - Spółdzielnie rolnicze: (2014: 6066 miejsc pracy 133 przedsiębiorstwa) (1) - Spółdzielnie mieszkaniowe: (2009: 1492 miejsca pracy 85 przedsiębiorstw 256 243 członków) (1) - Spółdzielnie konsumenckie (2014: 158 319 członków 31 przedsiębiorstw) (4)	- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2) (2010: 10 instytucji 2158 miejsc pracy 360 000 członków)	- Wszystkie organizacje niedochodowe (3) (2010: 44 176 podmiotów 25 600 miejsc pracy w EPC) W tym: 26 991 stowarzyszeń (2015: 304 094 wolontariuszy) (3)
23 799 miejsc pracy 303 przedsiębiorstwa 433 328 członków	2212 miejsc pracy 8 podmiotów 360 000 członków	25 600 miejsc pracy 44 187 podmiotów 304 094 wolontariuszy

(1) Kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015. Uwzględniono jedynie dane ze spółdzielni, które są bezpośrednio lub pośrednio reprezentowane przez Cooperatives Europe za pośrednictwem swoich krajowych lub europejskich członków sektorowych.

(2) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015.

(3) Strečanský, B. (2012). „The Situation of the third sector in Slovakia”. „The impacts of crisis, trends, mainstreams and challenges”, Civil Szemle, 3, 75–93.

(4) Korimova, G. (Uniwersytet Mateja Bela – Centrum Ekonomiki Społecznej i Przedsiębiorczości Społecznej).

GOSPODARKA SPOŁECZNA W HISZPANII

2008–2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
<p>- Wszystkie spółdzielnie: (2015: 378 735 miejsc pracy 22 766 spółdzielni)</p> <p>W tym:</p> <p>- Spółdzielnie pracy: (2015: 200 730 miejsc pracy 16 205 spółdzielni)</p> <p>- Spółdzielnie kredytowe: (2015: 20 451 miejsc pracy 67 spółdzielni)</p> <p>- Spółdzielnie rolno-spożywcze: (2015: 78 777 miejsc pracy 3438 spółdzielni)</p> <p>- Spółdzielnie konsumenckie: (2015: 30 299 miejsc pracy 296 spółdzielni)</p> <p>- Inne spółdzielnie: (2015: 48 478 miejsc pracy 2760 spółdzielni)</p> <p>Inne podobne organizacje:</p> <p>- Stowarzyszenia pracownicze: (2015: 75 317 miejsc pracy 10 213 stowarzyszeń)</p> <p>- Ośrodki zatrudnienia specjalnego osób niepełnosprawnych: (2015: 71 327 miejsc pracy 1885 przedsiębiorstw)</p> <p>- Przedsiębiorstwa zajmujące się integracją na rynku pracy: (2015: 2750 miejsc pracy 181 przedsiębiorstw)</p> <p>- Inne przedsiębiorstwa gospodarki społecznej: (2015: 173 449 miejsc pracy 3811 przedsiębiorstw) (3)</p>	<p>- Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych: (2015: 2360 miejsc pracy 347 towarzystw ubezpieczeń wzajemnych)</p>	<p>- Stowarzyszenia i fundacje prowadzące działania socjalne: (2) (2013: 644 979 miejsc pracy 29 739 podmiotów 1 272 338 wolontariuszy)</p> <p>W tym:</p> <p>- 3 indywidualne podmioty (ONCE, Czerwony Krzyż i Caritas): (2013: 77 579 miejsc pracy 289 045 wolontariuszy)</p> <p>- Inne podmioty trzeciego sektora: (1) (2008: 183 062 miejsca pracy 124 380 podmiotów)</p>
<p>528 000 miejsc pracy 35 045 przedsiębiorstw 8 028 998 członków</p>	<p>2360 miejsc pracy 374 podmioty</p>	<p>828 041 miejsc pracy 154 119 podmiotów 1 272 338 wolontariuszy</p>

Źródło: (1) CIRIEC-España (Observatorio Español de la Economía Social), CEPES, (2) Sprawozdanie platformy organizacji pozarządowych na rzecz działań socjalnych (2015). (3) CEPES. Nieujęte w łącznej liczbie.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W SZWECJI

2013–2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (2014: 57 516 miejsc pracy 7505 przedsiębiorstw 4 355 350 członków) (1) * - Spółdzielnie pracy / nowe spółdzielnie (2) * (2013: 15 529 miejsc pracy 1864 przedsiębiorstwa) - Spółdzielnie rolnicze (3) * (2014: 13 635 miejsc pracy 19 439 członków 50 przedsiębiorstw) - Spółdzielnie konsumenckie (4) * (2015: 22 847 miejsc pracy 191 przedsiębiorstw) - Spółdzielnie mieszkaniowe (5) * (2014: 5505 miejsc pracy 5400 przedsiębiorstw)	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (2015: 13 908 miejsc pracy 48 przedsiębiorstw) (6)	- Łącznie (7) * 124 409 miejsc pracy 62 624 podmioty prowadzące działalność gospodarczą - Stowarzyszenia niedochodowe * (2013: 71 694 miejsca pracy 47 635 stowarzyszeń) - Wspólnoty religijne * (2013: 29 256 miejsc pracy 1296 podmiotów) - Fundacje * (2013: 23 459 miejsc pracy 13 693 podmioty)
57 516 miejsc pracy 7505 przedsiębiorstw 4 355 350 członków	13 908 miejsc pracy 48 podmiotów	124 409 miejsc pracy 62 624 podmioty

(*) Źródło: Gordon Hahn (Serus) na podstawie kilku źródeł: (1) Kluczowe dane Cooperatives Europe, 2014–2015. Dotyczy jedynie podmiotów zrzeszonych w Cooperatives Europe. (2) SCB (Krajowy Urząd Statystyczny Szwecji (www.scb.se)) oraz szwedzkie biuro rejestracji przedsiębiorstw (www.bolagsverket.se). Choć spółdzielnie mogą mieć formę spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (AB) (z ograniczeniami zawartymi w statucie) lub spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z klauzulą dotyczącą aktywów (SVB), dane te obejmują tylko zarejestrowane stowarzyszenia gospodarcze (z formą prawną, z której korzysta większość szwedzkich spółdzielni), które prowadzą działalność gospodarczą dowolnego typu i które są nowymi spółdzielniami lub spółdzielniami pracy. (3) Dane przekazane przez prof. Jerkera Nilssona z Krajowego Uniwersytetu Rolniczego koncentrujące się na sektorze rolno-spożywczym. (4) Lista członków organizacji pracodawców KFO obejmuje 38 spółdzielni konsumenckich bezpośrednio związanych z KF oraz kolejne 153 małe spółdzielnie konsumenckie stowarzyszone z członkami KFO. Zatrudniają one łącznie 22 847 pracowników. (5) Cooperative Europe – spółdzielnie mieszkaniowe stowarzyszone z głównymi stowarzyszeniami spółdzielni mieszkaniowych HSB i Riksbyggen. SCB (Krajowy Urząd Statystyczny Szwecji (www.scb.se)) pokazuje, że w 2013 r. w Szwecji istniało 22 808 spółdzielni mieszkaniowych (ale zatrudniających łącznie nie więcej niż 5600 osób; wiele z nich jest bardzo małymi niezależnymi spółdzielniami mieszkaniowymi). (6) Dane ICMIF za 2015 r. Global Mutual Market Share 2015. (7) SCB (Krajowy Urząd Statystyczny Szwecji (www.scb.se)) z 2015 r. w odniesieniu do 2013 r.

Fundacje prowadzące działalność gospodarczą: 13 693, zatrudniające 23 459 pracowników. Podsumowując, stowarzyszenia, fundacje i wspólnoty religijne prowadzące działalność gospodarczą zatrudniały łącznie 124 409 pracowników w 2013 r.

GOSPODARKA SPOŁECZNA W ZJEDNOCZONYM KRÓLESTWIE

2015

Spółdzielnie i inne uznane podmioty podobnego typu	Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i inne uznane podmioty podobnego typu	Stowarzyszenia, fundacje i inne uznane podmioty podobnego typu
- Wszystkie spółdzielnie (2015: 222 785 miejsc pracy 6797 przedsiębiorstw 17 500 000 członków) (1) Z czego: - Spółdzielnie konsumenckie (2015: 114 969 miejsc pracy 16 110 000 członków 13 dużych przedsiębiorstw) (2) - Banki spółdzielcze (3) oraz unie kredytowe i towarzystwa ubezpieczeniowe (2015: 521 unii kredytowych 2370 miejsc pracy 1 758 000 członków) (4) - Spółdzielnie pracy (2010: 2056 miejsc pracy 411 przedsiębiorstw 2048 członków) (5) - Spółdzielnie społeczne (2015: 1706 miejsc pracy 88 przedsiębiorstw 4607 członków) (6)	- Jednostki wzajemne – spółdzielnie budowlane (kasy oszczędnościowe i pożyczkowe) (7) (2015: 44 przedsiębiorstwa 40 566 miejsc pracy 24 972 000 członków) - Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (w tym przyjazne stowarzyszenia) (2015: 79 przedsiębiorstw 26 956 miejsc pracy 30 900 000 członków) (8)	- Szerokie podejście do trzeciego sektora (2008: 1 406 000 miejsc pracy) ok. 870 000 podmiotów Z czego: - Organizacje charytatywne (2013/2014: 827 000 miejsc pracy 162 965 podmiotów) (10) - Spółdzielnie mieszkaniowe (9) (2013/4: 146,000 miejsc pracy 1,862 podmiotów) * (mieszkańcy: 6 491 340) 13 800 000 wolontariuszy (11)
222 785 miejsc pracy 6 797 przedsiębiorstw 17 400 000 członków	65 925 miejsc pracy 144 przedsiębiorstw 54 500 000 członków	1 406 000 miejsc pracy 870 000 podmiotów 13 800 000 wolontariuszy

Źródło: Roger Spear (Open University) na podstawie kilku źródeł: (1) Sprawozdanie Co-ops UK <http://reports.uk.coop/economy2016/>. Uwaga: wiele małych związków zostało po raz pierwszy włączonych do tego sprawozdania (w związku z czym niektóre dane mogą pokrywać się z danymi BVS). (2) 100 największych spółdzielni w Zjednoczonym Królestwie obejmuje 13 konsumenckich spółdzielni detalicznych o obrocie > 13 mln GBP rocznie, jednak łącznie istnieje ponad 400 konsumenckich spółdzielni detalicznych, z których wiele stanowią małe wiejskie sklepy, puby itd. (3) Co-operative Bank w następstwie kryzysu finansowego został w 2014 r. przejęty przez amerykańskie fundusze hedgingowe. Jego udziały w Unity Trust Bank (założonym przez związek zawodowy) zostały w dużej mierze zwrócone w 2014 r., gdy Unity Trust Bank, którego większość udziałów była w posiadaniu związku zawodowego, wydał nowe udziały i jest obecnie notowany na rynku regulowanym. Niemniej dużą część jego rynku nadal stanowi gospodarka społeczna. (4) Baza danych społeczeństwa obywatelskiego 2013/2014. NCVO. (5) Co-ops UK, gospodarka spółdzielcza 2010. Po 2010 r. organizacja Co-ops UK zmieniła klasyfikację niektórych dużych organizacji takich jak John Lewis z podmiotów należących do pracowników na „spółdzielnie pracy”.

- (6) Sprawozdanie Co-ops UK <http://reports.uk.coop/economy2016/>.
- (7) Rocznik Building Society Association 2016/17, dane za 2015 r. Członkowie obejmują pożyczkobiorców oraz inwestorów / oszczędzających.
- (8) ICMIF (2014) Market InSights UK 2014.
- (9) Baza danych społeczeństwa obywatelskiego 2013/2014. NCVO.
- (10) Dane odnoszące się do szerokiego podejścia do trzeciego sektora pochodzą z krajowego badania organizacji społeczeństwa obywatelskiego w Anglii (NSTSO) z 2008 r. (zob. Geyne-Rajme i Mohan, 2012)⁵⁶. EPC w tym badaniu dla Anglii wynosił tylko 1 179 000 miejsc pracy w 2008 r. W tym roku Anglia stanowiła 83,87% populacji Zjednoczonego Królestwa, a zatem skalowanie wyników dla Zjednoczonego Królestwa daje 1 406 000 miejsc pracy wg EPC. Dane na temat ogólnych organizacji charytatywnych (wąskie podejście) pochodzą z badania z lat 2013/2014 opublikowanego w Almanachu społeczeństwa obywatelskiego 2016 NCVO. Uwaga: wąski trzeci sektor obejmuje wszystkie organizacje uwzględnione w szerokim podejściu do trzeciego sektora z wyjątkiem organizacji nieuznawanych tradycyjnie za część sektora wolontariatu w Zjednoczonym Królestwie. Wynika to głównie z faktu, że są one postrzegane jako faktycznie stanowiące organizacje państwowe pomimo ich statusu konstytucyjnego i/lub są uważane za niewystarczająco altruistyczne bądź ukierunkowane na korzyści publiczne. Na tej podstawie wykluczane są wszystkie uniwersytety, szkoły, kluby sportowe i socjalne oraz związki zawodowe i stowarzyszenia przedsiębiorców (*).
- (11) Osoby będące formalnie wolontariuszami co najmniej raz w miesiącu. Źródło: badanie rządu Zjednoczonego Królestwa na temat życia społecznego 2014/2015, zaprezentowane przez NCVO.

⁵⁶ Geyne-Rajme, F. i Mohan, J. (2012). „The regional distribution of employees in the third sector in England: estimates from the NSTSO”. Ośrodek Badawczy Trzeciego Sektora, dokument roboczy, 80.

ROZDZIAŁ 8

METODY I WSKAŹNIKI NA POTRZEBY OCENY GOSPODARKI SPOŁECZNEJ I JEJ ODDZIAŁYWANIA⁵⁷

8.1. Wprowadzenie

Dane statystyczne dotyczące gospodarki społecznej cieszą się rosnącym zainteresowaniem. Biorąc jednak pod uwagę, że gospodarka społeczna jest stosunkowo nową koncepcją w obszarze statystyki krajowej, wiąże się z tym wiele wyzwań. Dotyczą one między innymi identyfikacji populacji statystycznej oraz stosowania odpowiedniej metodyki i wskaźników. Niemniej opracowywane obecnie statystyki dotyczące gospodarki społecznej oddają pewne aspekty produktów gospodarki społecznej.

Obraz statystyczny ma odzwierciedlać zakres zjawiska, podkreślać jego główne elementy i ich stosunkowe znaczenie, dokumentować niektóre branże lub podsektory, śledzić zmiany na przestrzeni czasu oraz umożliwiać porównanie z innymi zjawiskami. Statystyki dotyczące gospodarki społecznej są potrzebne w celu ilościowego określenia względnego znaczenia tego typu gospodarki, przeciwdziałania jej niewielkiej widoczności oraz poprawy ogólnej wiedzy i uznania dla tej dziedziny. Określenie ilościowe i ocena stanowią zasadnicze kroki w celu lepszego zrozumienia gospodarki społecznej oraz jej miejsca i roli. Statystyki pełnią także funkcję pragmatyczną, jako że pozwalają na rozwój i ocenę polityki publicznej dotyczącej gospodarki społecznej na różnych poziomach terytorialnych, krajowych i międzynarodowych. Statystyki dotyczące gospodarki społecznej są obecnie opracowywane na większości kontynentów. Niniejszy rozdział⁵⁸ wyjaśnia pewne aspekty ogólnych metod opracowywania statystyk dotyczących gospodarki społecznej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na sposób identyfikacji podmiotów gospodarki społecznej i gromadzenia danych. Na koniec podkreślono w nim pewne problemy związane z metodyką występujące podczas opracowywania statystyk dotyczących gospodarki społecznej.

⁵⁷ Rozdział autorstwa Marie Bouchard.

⁵⁸ W niniejszym rozdziale wykorzystano informacje zaczerpnięte z: M. J. Bouchard i D. Rousselière (2015), zwłaszcza (M. J. Bouchard, P. Cruz Filho i M. St-Denis) „Mapping the field of the social economy. Identifying social economy entities”; oraz (A. Artis, M. J. Bouchard i D. Rousselière) „Does the social economy count?”. How should we measure it?”. Opierają się one na analizie prac statystycznych dotyczących gospodarki społecznej w 10 krajach (Australia, Belgia, Brazylia, Francja, Hiszpania, Kanada, Nowa Zelandia, Portugalia, Szwajcaria i Zjednoczone Królestwo) w latach 2005–2012. Ponadto uwzględniono badania naukowe dotyczące Europy przeprowadzone w ramach projektów międzynarodowych koordynowanych przez Organizację Narodów Zjednoczonych i sieć CIRIEC.

8.2. Definiowanie i identyfikowanie podmiotów gospodarki społecznej

Pierwszym etapem przygotowywania statystyk dowolnego rodzaju jest zdefiniowanie „obiekту” lub „podmiotów”, które należy zmierzyć, poprzez określenie zasad tworzenia populacji statystycznej. Pozwala to na ustalenie komponentów i granic populacji statystycznej. Umożliwia także zidentyfikowanie różnych typów podmiotów należących do obszaru statystycznego objętego badaniem.

Opracowanie statystycznej definicji gospodarki społecznej, która jest wiarygodna oraz istotna dla decydentów i podmiotów zaangażowanych w ruch, opiera się zasadniczo na definicji będącej obecnie w użyciu oraz zinstytucjonalizowanej (w znaczeniu rozpowszechnienia) w społeczeństwie. Jedną z trudności stanowi fakt, iż gospodarka społeczna, chociaż jest częścią szerszego ruchu globalnego, opiera się zasadniczo na potrzebach osób i społeczności, w których jest zakorzeniona. W związku z tym jej rzeczywisty stan może istotnie różnić się w poszczególnych krajach. Ponadto krajowe urzędy statystyczne, oprócz kilku wyjątków (np. Francji), nie dysponują wskaźnikami na potrzeby wyraźnego identyfikowania lub odróżniania tej podgrupy gospodarki w ramach krajowych rachunków statystycznych.

Identyfikowanie podmiotów tworzących gospodarkę społeczną obejmuje zasadniczo trzy główne grupy zadań: 1) identyfikację podmiotów w sektorach gospodarczych i sektorach działalności, które z największym prawdopodobieństwem obejmują organizacje gospodarki społecznej; 2) wybór podmiotów według ich statusów prawnych; 3) uporządkowanie podmiotów, które spełniają określone kryteria kwalifikacji, w celu wskazania wśród podmiotów, które posiadają status prawny organizacji gospodarki społecznej lub nie posiadają takiego statusu, podmiotów należących do gospodarki społecznej zgodnie ze stosowaną definicją instytucjonalną.

- 1) W systemie rachunków narodowych (SNA 2008) organizacje gospodarki społecznej należą głównie do sektorów przedsiębiorstw niefinansowych, zarejestrowanych instytucji finansowych oraz instytucji niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych. W wielu krajach ze względów historycznych pewne sektory działalności – stowarzyszenia zawodowe, grupy pracodawców, partie polityczne, organizacje religijne i związki zawodowe – są zasadniczo wyłączone z zakresu definicji gospodarki społecznej oraz statystyk służących do pomiaru sektora. Te wykluczone sektory działalności można zidentyfikować, odwołując się do Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Rodzajów Działalności (ISIC) oraz innych odpowiednich klasyfikacji krajowych lub regionalnych.
- 2) Statusy prawne uznawane zasadniczo za należące do gospodarki społecznej obejmują spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i stowarzyszenia (lub organizacje niekomercyjne), a czasami także fundacje.

- 3) Nie wszystkie podmioty posiadające taki status prawny są jednak przedsiębiorstwami gospodarki społecznej. Odnosi się to przede wszystkim do organizacji niedochodowych i fundacji. Ponadto pewne przedsiębiorstwa o innych statusach prawnych mogą posiadać cechy przedsiębiorstwa gospodarki społecznej. Może to dotyczyć na przykład przedsiębiorstw społecznych zajmujących się integracją na rynku pracy. Aby odróżnić podmioty należące do dziedziny gospodarki społecznej od podmiotów do niej nienależących, można zastosować zestaw kryteriów. Funkcję filtra może pełnić zestaw czterech lub pięciu kryteriów:
- Misja społeczna, czyli zasada nadrzędna względem wszystkich innych kryteriów, której przejawy potwierdza weryfikacja pozostałych kryteriów.
 - Ograniczony lub zabroniony podział nadwyżek, który znajduje odzwierciedlenie przede wszystkim w osobowości prawnej podmiotu (spółdzielnia, towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszenie, fundacja) lub przez wpisanie takiego ograniczenia do statutu przedsiębiorstw.
 - Zorganizowana produkcja towarów lub usług, którą można zweryfikować m.in. za pomocą zgłoszonej sprzedaży towarów lub usług bądź obecności pracowników otrzymujących wynagrodzenie lub wolontariuszy. Zorganizowana produkcja może być w całości dotowana lub prowadzona przez wolontariuszy, a zatem nie jest ona zawsze jednoznaczna z działalnością handlową, chociaż organizacje rynkowe spełniają to kryterium.
 - Proces decyzyjny organizacji jest autonomiczny i niezależny względem innych organizacji, w tym rządu.
 - Demokratyczne sprawowanie rządów obejmuje prawo zainteresowanych stron (użytkowników, pracowników, członków) do kontrolowania decyzji w organizacji.

Metody kontroli mogą być zastosowane na różne sposoby, mianowicie (wykaz nie jest wyczerpujący): wybór oparty na danych administracyjnych; wybór oparty na rejestrach prowadzonych przez rząd; walidacja jednego lub kilku wykazów agencji rządowych i organizacji patronackich gospodarki społecznej; wykorzystanie pytań przesiewowych w kwestionariuszu kwalifikacyjnym.

- Dane administracyjne są kształtowane przez źródła, z których pochodzą, takie jak na przykład ustawowe deklaracje podatkowe. Ponadto urzędy statystyczne wzbogacają te dane administracyjne obowiązkowymi lub dobrowolnymi badaniami ankietowymi. Dwa wskaźniki, które są często wyrażane z wykorzystaniem danych administracyjnych, to status prawny i sektor działalności. Korzystanie z danych administracyjnych zależy od tego, czy na terytorium, na którym prowadzone jest badanie, działa krajowa organizacja statystyczna dysponująca koniecznymi środkami na potrzeby przetwarzania tych danych. Ponadto wymaga ono pewnego stopnia instytucjonalizacji komponentów gospodarki społecznej, często za pomocą formy statusów prawnych. Wymaga także postrzegania tych danych administracyjnych przez krajowe organizacje statystyczne jako potencjalnych źródeł informacji do celów statystycznych. To samo ma

zastosowanie do różnych agencji publicznych, które często posiadają i analizują duże ilości informacji na temat pewnych sektorów gospodarki społecznej.

- Statystyki pozyskane z rejestrów prowadzonych przez agencje rządowe mogą standardowo dotyczyć liczby zarejestrowanych podmiotów (spółdzielni, stowarzyszeń ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszeń i/lub innych uznanych form prawnych), a także miejsc pracy oraz danych zdezagregowanych na temat pracowników, członków, pracowników-członków rodziny, a także produkcji, wydatków i aktywów. Jakość i zakres tych rejestrów zależy od poziomu rozwoju statystyk w danym kraju. W każdym wypadku krajowe rejestry nie mogą w wiarygodny sposób oszacować liczby osób będących członkami ani liczby pracowników zaangażowanych w gospodarkę społeczną ze względu na podwójne liczenie.
- Korzystanie z wykazów zależy od tego, czy na terytorium objętym badaniem istnieją uznawane organizacje gospodarki społecznej. Ta forma kontroli umożliwia skupienie się w większej mierze na organizacjach objętych zakresem sieci gospodarki społecznej. Jednakże wykazy prowadzone przez stowarzyszenia i federacje z definicji obejmują jedynie podmioty będące członkami. Wykazy niekoniecznie są aktualizowane, gdyż rejestracja w tych wykazach i wyrejestrowywanie z nich często nie są obowiązkowe. Odsetek podmiotów nieobjętych zakresem jest zatem nieznan.
- We wspomnianych wyżej metodach kontroli kwalifikacja organizacji ma miejsce *ex ante*, tj. przed przeprowadzeniem badań ankietowych. W wypadku zastosowania pytań przesiewowych w celu przeprowadzenia kwalifikacji podmiotów metoda kontroli ma jednak charakter *ex post*. W tych przypadkach ramy badania ankietowego są opracowywane na podstawie jednej z metod kontroli opisanych powyżej, oprócz zastosowania pytań przesiewowych w badaniach ankietowych w celu kwalifikacji organizacji w pełni objętych zakresem statystycznej definicji gospodarki społecznej.

Na każdym etapie i w odniesieniu do każdej z tych metod należy podjąć decyzje wymagające kompromisu między kosztami a jakością danych. Należy wspomnieć także o kwestii odtwarzalności, jako że nie wszystkie statystyki zawierają informacje na temat procedur jakości i zastosowanych kryteriów.

Wybór podmiotów można zastosować do dwóch celów, a mianowicie stworzenia populacji macierzystej do wykorzystania na późniejszym etapie badania ankietowego lub opracowania obrazu statystycznego bądź rachunku satelitarnego na podstawie dostępnych danych, co eliminuje potrzebę przeprowadzenia badania ankietowego.

8.3. Metody opracowywania statystyk dotyczących gospodarki społecznej

Opracowywanie statystyk dotyczących wielkości i zakresu gospodarki społecznej obejmuje różnorodne metody. Można je podzielić na dwa ogólne typy – podejście oparte na rachunkach satelitarnych oraz podejście oparte na obserwacjach statystycznych w formie badań ankietowych lub obserwatoriów.

Rachunki satelitarne

Rachunki satelitarne zapewniają ramy powiązane z rachunkami centralnymi krajowych organizacji statystycznych, które umożliwiają zwrócenie uwagi na pewien obszar lub aspekt życia gospodarczego lub społecznego w kontekście rachunków narodowych. Rachunek satelitarny pomaga zrozumieć gospodarkę w ściśle określonym obszarze, którego nie można zbadać na podstawie ram ogólnych. Metoda ta umożliwia uzupełnienie ram ogólnych przy jednoczesnym zachowaniu ich spójności. Była ona stosowana w wielu dziedzinach, takich jak badania naukowe, transport, turystyka, edukacja, zdrowie, siatka bezpieczeństwa socjalnego, środowisko i gospodarka społeczna. Kraje europejskie, które opracowały rachunki satelitarne gospodarki społecznej, to Belgia, Bułgaria, Hiszpania, Macedonia, Portugalia, Rumunia i Serbia.

Pierwszą inicjatywą w obszarze gospodarki społecznej było opracowanie metodyki pomiaru i międzynarodowego porównania sektora niedochodowego. Projekt porównawczy sektora niedochodowego zrealizowany przez Ośrodek Społeczeństwa Obywatelskiego na Uniwersytecie Johnsa Hopkinsa przyczynił się do opracowania *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts* [„Podręcznik dotyczący instytucji niekomercyjnych w systemie rachunków narodowych”] zatwierdzonego w 2002 r. przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ, 2006)⁵⁹. Inicjatywa ta została uzupełniona przez CIRIEC dzięki instrukcji *Manual for Drawing up the Satellite Accounts of Companies in the Social Economy: Co-operatives and Mutual Societies* [„Podręcznik dotyczący rachunków satelitarnych przedsiębiorstw gospodarki społecznej: spółdzielni i towarzystw pomocy wzajemnej”] (Barea i Monzón, 2006). Metoda rachunków satelitarnych stosowana w odniesieniu do gospodarki społecznej jest oparta na funkcjonalnej definicji instytucji niekomercyjnych (ONZ, 2006) bądź spółdzielni i towarzystw ubezpieczeń wzajemnych (Barea i Monzón, 2006), a także na dwóch specjalnych zasadach rachunkowości: uznawaniu produktów niekomercyjnych i wolontariatu.

Uzasadnieniem dla zapotrzebowania na rachunki satelitarne są coraz większe trudności w ocenie roli gospodarki społecznej w gospodarce krajowej, biorąc pod uwagę obecność organizacji gospodarki społecznej w różnych sektorach instytucjonalnych systemu rachunków narodowych (SNA). Dane na potrzeby rachunku satelitarnego są gromadzone z zastosowaniem określonej metodyki na podstawie danych administracyjnych, które stanowią „produkty uboczne pewnych działań administracyjnych (takich jak pobór podatków)” (ONZ, 2006: 64). Pierwszym zadaniem jest utworzenie statystycznego rejestru podmiotów (z sektora niedochodowego lub sektora spółdzielni i towarzystw ubezpieczeń wzajemnych), rozpoczynając od dokumentacji identyfikacyjnej przedsiębiorstw (takiej jak baza danych SIRENE⁶⁰ we Francji). Po drugie, dane zawarte w tabelach rachunków satelitarnych są pozyskiwane

⁵⁹ Porównawczy projekt sektora niedochodowego, <http://ccss.jhu.edu/research-projects/comparative-nonprofit-sector/about-cnp> (dostęp w dniu 27 lipca 2013 r.). Zakres tego projektu został rozszerzony w celu odzwierciedlenia pomiaru pracy wolontariuszy w sektorze niedochodowym, i był on realizowany we współpracy z Międzynarodową Organizacją Pracy.

⁶⁰ We Francji wszystkie przedsiębiorstwa muszą zarejestrować się w SIRENE (Système national d'identification et du répertoire des entreprises et de leurs établissements). System identyfikuje i kataloguje wszystkie przedsiębiorstwa na podstawie ich głównej działalności, lokalizacji, statusu prawnego i liczby pracowników.

z istniejących źródeł dotyczących dochodów, produktów i wypłaconych wynagrodzeń. Innymi słowy, obejmują one istniejące dane zagregowane. Po trzecie, metodyka sugeruje utworzenie nowych danych dotyczących sektora z wykorzystaniem specjalnej dokumentacji administracyjnej lub nowych danych pozyskanych za pomocą badań ankietowych przeprowadzanych wśród małych organizacji lub gospodarstw domowych. Ostatni etap polega na zestawieniu wszystkich zgromadzonych danych.

Zestawienie istniejących danych o wysokiej jakości oraz utworzenie nowych danych dotyczących rachunków satelitarnych zapewnia solidność i wzmacnia stabilność tej metody. Korzystanie z istniejących baz danych z innych sektorów instytucjonalnych zapewnia spójność porównań. Rezultaty faktycznie uwzględniają ewolucję statystyk, dzięki czemu zmiany są brane pod uwagę w dokładnie taki sam sposób w odniesieniu do wszystkich sektorów instytucjonalnych. W ten sposób metoda faworyzuje międzynarodową porównywalność oraz organizowanie działań następczych o charakterze obserwacyjnym, nawet jeśli stosowanie rachunków satelitarnych wiąże się z ograniczeniami, biorąc pod uwagę różne aspekty demograficzne populacji badanych w poszczególnych krajach oraz możliwe trudności z dotarciem do wszystkich odpowiednich przedsiębiorstw.

Obserwacje statystyczne: badania ankietowe i obserwatoria

Celem badań ankietowych jest zrozumienie wewnętrznej specyfiki organizacji, na przykład szacowanych godzin pracy, udziału kobiet w wynagrodzeniach w gospodarce społecznej oraz podziału wynagrodzeń. Wskaźniki te można zgłaszać w odniesieniu do danej części gospodarki społecznej (np. sektora niedochodowego i sektora wolontariatu) lub w celu porównania organizacji gospodarki społecznej z innymi organizacjami (np. szanse przetrwania małych i średnich spółdzielni i przedsiębiorstw niebędących spółdzielniami). Podejście to jest szczególnie przydatne w przypadku skupiania się na specyfice gospodarki społecznej w danym kraju lub na danym obszarze. Jest częściej wykorzystywane w badaniach rozpoznawczych.

W niektórych krajach, takich jak Francja, organy przedstawicielskie organizacji gospodarki społecznej na szczeblu regionalnym i krajowym utworzyły obserwatoria. Obserwatoria te, z udziałem uniwersyteckich ośrodków badawczych, prowadzą badania naukowe oparte na zdecentralizowanej strukturze i agregacji oddolnej. Podejście to faworyzuje uwzględnianie specyfiki gospodarki społecznej oraz porównanie z innymi podmiotami gospodarczymi. Obserwatoria zwracają uwagę na względny udział gospodarki społecznej w gospodarce lokalnej oraz w porównaniu z sektorami prywatnymi i publicznymi leżącymi poza gospodarką społeczną.

Obserwatoria te mogą wykorzystywać dane pozyskane z istniejących rejestrów krajowych urzędów statystycznych lub agencji rządowych, takich jak rejestry przedsiębiorstw, a także z badań ankietowych – w każdym przypadku z zamiarem wspierania podejścia opartego zarówno na rejestrach, jak i badaniach statystycznych. W celu uzupełnienia danych opracowanych przez krajowe organizacje statystyczne oraz lepszego uwzględniania specyfiki gospodarki społecznej w wielu badaniach wykorzystuje się dane zebrane w ramach badań statystycznych przeprowadzonych wśród podmiotów gospodarki społecznej. Metodyki

gromadzenia danych są różnorodne, od ankiet telefonicznych po badania ankietowe przeprowadzane pocztą tradycyjną lub elektroniczną, przy czym każda zakłada hipotezy *a priori* w ramach odniesienia.

W przeciwieństwie do rachunków satelitarnych, które powinny opierać się na stabilnej i jednolitej definicji, definicje wykorzystywane na potrzeby badań ankietowych i obserwatoriów są bardziej zróżnicowane. Statusy prawne są często uwzględniane jako kryterium włączenia, chociaż nie są one koniecznie takie same w poszczególnych krajach, a nawet regionach, lub mogą nie mieć zastosowania do takiej samej sytuacji. Możliwe są także wyjątki oparte na definicjach pojęcia gospodarki społecznej.

Dwa podejścia statystyczne do gospodarki społecznej, tj. rachunki satelitarne i obserwacje statystyczne za pomocą badań ankietowych i obserwatoriów, różnią się w wielu aspektach: jednostkach objętych obserwacją; źródłach danych; typach wskaźników; metodach; oraz celach. Niemniej jednak wiążą się one z podobnymi wyzwaniem takimi jak porównywalność czy opracowywanie istotnych wskaźników dla gospodarki społecznej.

8.4. Wnioski

Ze względu na znaczenie zjawiska oraz fakt, iż nie jest ono jeszcze wystarczająco skodyfikowane w statystykach narodowych, pomiar gospodarki społecznej stanowi równie trudne, co ważne zadanie. W tym rozdziale zaprezentowano skrócony przegląd podejść do definicji i pomiaru sektora gospodarki społecznej. Zawarte tu wnioski zawierają podsumowanie kilku kwestii i zaleceń.

Jednym z problemów związanych z opracowywaniem statystyk dotyczących gospodarki społecznej jest stosowanie różnej funkcjonalnej definicji w poszczególnych krajach oraz bardzo ograniczona liczba wskaźników tej gospodarki w ich rachunkach statystycznych. Definiowanie podmiotów i wskaźników pomiaru gospodarki społecznej ma wpływ na zawartość obrazu statystycznego, co wyjaśnia różnice między poszczególnymi obrazami. Opracowywanie funkcjonalnych definicji stanowi powszechną praktykę w obszarze statystyk społecznych. Umożliwiło na przykład zbieranie danych statystycznych dotyczących małych i średnich przedsiębiorstw w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz rachunków satelitarnych instytucji niekomercyjnych i przedsiębiorstw gospodarki społecznej w wielu krajach na świecie.

W ostatnich latach przeprowadzono istotne prace w celu mapowania gospodarki społecznej, które jednak skutkują opracowaniem wielu pojęć związanych z gospodarką tego typu oraz różnorodnymi metodykami pomiaru jej znaczenia, wielkości i zakresu. Odzwierciedla to różnorodność kontekstów gospodarczych i politycznych, w których istnieje gospodarka społeczna. Wskazuje także konkurujące ze sobą modele rozwoju, w których gospodarka społeczna ma odgrywać rolę oraz różne drogi do jej instytucjonalizacji. Jako że wiele krajów przyjęło w ostatnim czasie przepisy krajowe w sprawie gospodarki społecznej, należy oczekiwać przyszłych postępów w tej dziedzinie. Należy także mieć nadzieję, że w najbliższej przyszłości zostaną opracowane i przyjęte na szczeblu międzynarodowym ramy koncepcyjne na potrzeby definiowania, klasyfikacji i pomiaru gospodarki społecznej.

Stosowane definicje powinny być wystarczająco ogólne, by pokazywać powiązanie między gospodarką społeczną a ruchem międzynarodowym oraz porównywać ją z resztą gospodarki. Muszą one jednak być także wystarczająco szczegółowe, aby odpowiednio odzwierciedlać unikatowość gospodarki społecznej w różnych kontekstach społeczno-ekonomicznych. Wymaga to określenia empirycznych, stabilnych i łatwych do obserwowania wskaźników, co z kolei wyjaśnia znaczenie znalezienia funkcjonalnej definicji i opracowania wiarygodnego procesu kwalifikacji. Jako że koncepcja gospodarki społecznej opiera się na szczególnych zasadach, wartościach i regułach, funkcjonalna definicja gospodarki społecznej powinna przekładać te elementy na kryteria kwalifikacji, na podstawie których można opracować obserwowalne wskaźniki empiryczne.

Metody pomiaru wielkości i zakresu sektora także różnią się w poszczególnych krajach. Ich podstawą jest albo podejście oparte na rachunkach satelitarnych albo podejście oparte na obserwacji statystycznej obejmującej badania ankietowe lub obserwatoria, bądź na kombinacji tych podejść. Metody różnią się w zależności od dostępności i jakości danych administracyjnych, celu badania oraz zasobów dostępnych na potrzeby finansowania działania. Zaletą rachunków satelitarnych jest wykorzystywanie już posiadanych i ujednoliconych danych, porównywalnych z danymi dostępnymi w innych obszarach gospodarki. Do metody tej mają jednak także zastosowanie ograniczenia związane z rachunkami narodowymi w odniesieniu do rejestrowania małych lub hybrydowych podmiotów oraz pomiaru kompletnych produktów gospodarki społecznej. Obserwatoria i badania ankietowe gromadzą raczej szczegółowe dane z wykorzystaniem nieznormalizowanych wskaźników, które wprawdzie odpowiadają celom gospodarki społecznej, ale zasadniczo ciężko jest je zagregować między poszczególnymi badaniami, chyba że obserwatorzy ustalą między sobą odpowiednie zasady.

Należy jednak zauważyć, że statystyki dotyczące gospodarki społecznej nie mogą wyrażać pełnego zakresu wartości dodanych generowanych przez tę gospodarkę. Chociaż standardowe wskaźniki gospodarcze mogą prawidłowo informować o pewnych aspektach gospodarki społecznej, takich jak dane na temat sprzedaży czy zatrudnienie, mogą okazać się skomplikowane w przypadku pomiaru wyniku gospodarczego przedsiębiorstw gospodarki społecznej⁶¹. Ponadto nie rzucają one światła na aspekty takie jak niepieniężna produkcja, kombinacja zasobów rynkowych i nierynkowych, internalizacja kosztów społecznych i ograniczenie ekologicznych efektów zewnętrznych. Zaprezentowanie produktów gospodarki społecznej jest dla nas tak samo trudne jak w przypadku pozostałej części gospodarki. Efekty zewnętrzne, efekty mnożnikowe i efekty dystrybucyjne, czyli „społeczne” elementy gospodarki, nie są odpowiednio mierzone z wykorzystaniem klasycznych pomiarów statystycznych gospodarki, a zatem są przedmiotem ciągłej debaty między statystykami i ekonomistami. Element „społeczny” ma jednak kluczowe znaczenie dla gospodarki społecznej, gdyż stanowi jej rację bytu. Wszelkie wnioski z badań dotyczących tego tematu powinny zatem odnosić się zarówno do gospodarki społecznej, jak i klasycznej, i tym samym rzucać światło na szerszy zakres kwestii związanych z ewentualnym ogólnym wkładem gospodarki w dobrostan społeczny.

⁶¹ Zob. sekcja dotycząca wartości dodanej w: Bouchard, Le Guernic i Rousselière, publikacja wkrótce.

Problemy związane z określeniem ilościowym są powiązane z instytucjonalizacją gospodarki społecznej. Szeroka i globalna definicja gospodarki społecznej zapewnia przewagę w debatach mających miejsce w przypadku braku instytucjonalizacji definicji, umożliwiając jednocześnie zidentyfikowanie różnych podgrup (np. spółdzielni, sektora niedochodowego, nieustawowych przedsiębiorstw społecznych). Z kolei wszelkie prace związane z określeniem ilościowym lub klasyfikacją przyczyniają się do „wzmocnienia statystycznego” lub sformatowania gospodarki społecznej. Należy odnotować, że zainteresowanie monitorowaniem statystycznym gospodarki społecznej zbiega się z przyjęciem ustaw o gospodarce społecznej w wielu krajach. W niektórych przypadkach, jak na przykład we Francji, obliczenia statystyczne – a tym samym klasyfikacja – poprzedzały przyjęcie definicji w prawie w 2014 r., podczas gdy w innych przypadkach, takich jak Quebec (Kanada), przyjęcie ustawy w 2013 r. miało na celu zdefiniowanie gospodarki społecznej przed przeprowadzeniem monitorowania statystycznego.

Jeśli to, co mierzymy, definiuje to, czego szukamy (i *vice versa*), opracowanie i wdrożenie ram koncepcyjnych w celu zidentyfikowania gospodarki społecznej z dużym prawdopodobieństwem będzie miało istotny wpływ na sposób postrzegania gospodarki społecznej, a w rezultacie na projektowanie, wdrażanie i ocenę polityki dotyczącej gospodarki społecznej.

ROZDZIAŁ 9

WNIOSKI

9.1. Gospodarka społeczna i powiązane z nią nowo powstające koncepcje

W ostatnim czasie w Europie pojawiło się kilka nowych koncepcji i podejść związanych z gospodarką społeczną, takich jak przedsiębiorstwa społeczne, przedsiębiorczość społeczna, innowacje społeczne, gospodarka współpracy, gospodarka na rzecz dobra wspólnego, gospodarka o obiegu zamkniętym, społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw i obywatelskie zaangażowanie przedsiębiorstw. W niniejszym sprawozdaniu przeanalizowano te koncepcje z perspektywy gospodarki społecznej.

Co do koncepcji *przedsiębiorstw społecznych*, Komisja Europejska uznaje je za integralną część gospodarki społecznej (komunikat Komisji Europejskiej „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej”, COM(2011) 682 final z dnia 25 października 2011 r.). Podejście innowacji społecznych podkreśla indywidualną rolę przedsiębiorcy społecznego, który podejmuje misję utworzenia i podtrzymania wartości społecznej (nie tylko wartości prywatnej), dostrzega nowe możliwości działania na rzecz tej misji i korzysta z nich, angażuje się w proces ciągłych innowacji, dostosowywania i nauczania, podejmuje śmiałe działania, nie podlegając ograniczeniom wynikającym z obecnie posiadanych zasobów oraz wykazuje zwiększone poczucie odpowiedzialności i rozliczalności względem swoich beneficjentów i za uzyskane wyniki.

Gospodarka współpracy odnosi się do szerokiego zakresu działań powiązanych z dziedziną konsumpcji, produkcji, finansów, edukacji, a nawet sprawowania rządów. W swoim komunikacie „Europejski program na rzecz gospodarki dzielenia się” (COM(2016) 356 final z dnia 2 czerwca 2016 r.) Komisja Europejska definiuje tę gospodarkę jako „modele prowadzenia działalności, w których działalność odbywa się dzięki pośrednictwu platform współpracy, tworzących ogólnie dostępny rynek czasowego korzystania z dóbr lub usług, często dostarczanych przez osoby prywatne”. Komunikat na koniec stanowi, że transakcje w ramach gospodarki współpracy nie wiążą się zwykle z przeniesieniem własności i mogą być dokonywane odpłatnie lub nieodpłatnie. *Gospodarka na rzecz dobra wspólnego* (GDW) (1) jest ruchem społeczno-ekonomicznym i politycznym zapoczątkowanym przez austriackiego ekonomistę Christiana Felbera w 2010 r. Głównym celem modelu GDW jest to, by gospodarka służyła ludziom, tj. wspólnemu dobru. Model GDW jest interdyscyplinarny oraz ma zastosowanie do wszystkich rodzajów przedsiębiorstw i organizacji. Model *gospodarki o obiegu zamkniętym* zastępuje gospodarkę linearną, opartą na modelu „weź, wyprodukuj, użyj i wyrzuć”, gospodarką o obiegu zamkniętym, w której odpady mogą być przekształcone w zasoby, dzięki czemu gospodarka może stać się bardziej zrównoważona i może ograniczyć swój negatywny wpływ na środowisko poprzez skuteczniejsze zarządzanie zasobami oraz ograniczanie wydobywania i zanieczyszczenia. W 2011 r. Komisja Europejska opublikowała zieloną księgę w sprawie promowania europejskich ram społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw oraz zdefiniowała społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw jako „koncepcję, zgodnie z którą przedsiębiorstwa dobrowolnie uwzględniają problematykę

społeczną i środowiskową w swojej działalności gospodarczej i stosunkach z zainteresowanymi stronami”. Zasady gospodarki społecznej inspirowane zasadami spółdzielczymi są niczym innym jak stosowaniem społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw we wszystkich jej aspektach, można więc stwierdzić, że gospodarka społeczna była pionierem w stosowaniu społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, jako że społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw stanowi integralną część wartości i zasad funkcjonowania gospodarki społecznej.

Nasze badanie uwydatniło, że w odniesieniu do powiązanych z nią nowo powstających koncepcji najbardziej rozpowszechnione w państwach UE są koncepcje sektora „niedochodowego”, „trzeciego sektora”, „społeczeństwa obywatelskiego i sektora wolontariatu”, „społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw”, „przedsiębiorstw społecznych” i „innowacji społecznych”. Inne koncepcje, takie jak „gospodarka o obiegu zamkniętym” czy „gospodarka współpracy”, odzwierciedlają trend wzrostowy, jeśli chodzi o poziom wiedzy w większości państw UE, podczas gdy koncepcje „gospodarki na rzecz dobra wspólnego” i „gospodarki solidarnej” mają trudności z przebicciem się w wielu państwach UE, w których są słabo znane lub w ogóle nie są znane.

9.2. Polityka publiczna względem gospodarki społecznej na szczeblu UE oraz krajowym i regionalnym, ze szczególnym uwzględnieniem nowych ustaw o gospodarce społecznej

Między rokiem 2009 a 2017 instytucje Unii Europejskiej wdrożyły kilka inicjatyw w odniesieniu do gospodarki społecznej lub, w ujęciu bardziej szczegółowym, w odniesieniu do przedsiębiorstw społecznych stanowiących część gospodarki społecznej, otwierając nowy etap europejskiej polityki publicznej. W odniesieniu do form prawnych dokonano nieznacznych postępów. Omawiane były projekty dotyczące statutu europejskiego towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych oraz statutu fundacji europejskiej, które jednak ostatecznie zostały wycofane ze względu na brak wsparcia instytucjonalnego. W ostatnim czasie Parlament Europejski podjął inicjatywę ustawodawczą w celu opracowania statutu przedsiębiorstw gospodarki społecznej i solidarnej.

Jeśli chodzi o ramy regulacyjne i bariery prawne dla rozwoju podmiotów gospodarki społecznej, to do niedawna zwracano niewystarczającą uwagę w dyrektywach na szczególne cechy organizacji gospodarki społecznej. Priorytetem było stosowanie polityki konkurencji. Bardziej niedawno, aby złagodzić oddziaływanie tych ram regulacyjnych, Komisja przyjęła w 2012 r. rozporządzenie *de minimis* w sprawie usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym, a w 2014 r. zatwierdzony został pakiet reform zamówień publicznych. Umożliwia on organom publicznym wprowadzanie pewnych klauzul społecznych do procedur udzielania zamówień publicznych i do specyfikacji istotnych warunków zamówienia. Wpływ tego pakietu jest jednak ograniczony. W kontekście ram regulacyjnych pojawiającą się barierą jest jakościowa polityka oszczędnościowa. Dotyczy ona sposobu, w jaki sektor publiczny i podmioty gospodarki społecznej są ze sobą powiązane w odniesieniu nie tylko do problemu coraz większej biurokracji, ale także opóźnień, procedur stosowania i wdrażania oraz innych wymogów, które komplikują, a nawet uniemożliwiają współpracę między trzecim sektorem a sektorem publicznym.

Na szczeblu europejskim i rządów krajowych podejmowane były wysiłki w celu wzmocnienia wymiaru poznawczego i uczestnictwa społeczeństwa obywatelskiego, takie jak europejskie konferencje organizowane przez prezydencje Rady Unii Europejskiej lub w ramach prezydencji, kolejne opinie EKES-u, inicjatywy i opinie intergrupy Parlamentu Europejskiego ds. gospodarki społecznej oraz, w niektórych przypadkach, Komitetu Regionów lub nawet samej Komisji. Ostatnią inicjatywą, podjętą w Madrycie (23 maja 2017 r.), było przyjęcie deklaracji madryckiej, które spotkało się z zainteresowaniem mediów i sieci społecznościowych. Aby zwiększyć widoczność i wzmocnić odbiór społeczny, należy jednak przejść z poziomu makro na poziom mikro. Ponadto w ten sposób kluczowym czynnikiem staje się struktura społeczeństw, czyli kapitał społeczny sieci. Jak zauważono w poprzednich sprawozdaniach, europejskie programy oparte na EFS dały dalekosiężne efekty organizacyjne, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym, koordynując i wzmacniając europejską gospodarkę społeczną w zakresie federacji, sieci, badań, kultury i polityki. Z drugiej strony, unijne fundusze i programy napotykają istotne trudności w gwarantowaniu swojej dostępności dla sieci lokalnych.

Jak wspomniano wcześniej, kolejną kwestią jest widoczność i uznawanie definicji pojęcia dziedziny gospodarki społecznej. Regularne opracowywanie nowych koncepcji (zob. rozdział 3 niniejszego sprawozdania) nie jest tutaj pomocne. W latach 70. XX w. plejada pojęć związanych z gospodarką społeczną obejmowała trzeci sektor, społeczeństwo obywatelskie i sektor niedochodowy. W kontekście kryzysu gospodarczego pojawiła się nowa fala koncepcji takich jak przedsiębiorstwa społeczne, gospodarka współpracy oraz gospodarka na rzecz dobra wspólnego. Należy podkreślić, że kwestie te maskują nie tylko brak porozumienia co do określenia, które ma być stosowane, ale także ukrytą politykę niedokonywania postępów w tej dziedzinie.

Ważna zmiana w programie politycznym Komisji Europejskiej dotyczącym gospodarki społecznej, a dokładniej przedsiębiorstw społecznych, miała miejsce w 2011 r., kiedy to Komisja rozpoczęła wdrażanie „Inicjatywy na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji” (COM(2011) 682 final). Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej wprowadziła program polityczny Komisji Europejskiej obejmujący 11 kluczowych działań. Jedną z osi tego programu dotyczy udoskonalenia finansowania prywatnego i publicznego. Aby zwiększyć zainteresowanie prywatnych inwestorów przedsiębiorstwami społecznymi, przyjęto rozporządzenie nr 346/2013 w sprawie europejskich funduszy na rzecz przedsiębiorczości społecznej (EuSEF). Ustanowiono także program na rzecz zatrudnienia i innowacji społecznych (EaSI) we współpracy z innymi inicjatywami finansowymi takimi jak instrument gwarancji EaSI, okno inwestycyjne budowania zdolności w ramach EaSI oraz mechanizm Social Impact Accelerator. W odniesieniu do funduszy publicznych cel „promowanie gospodarki społecznej i przedsiębiorczości społecznej” został przeniesiony do EFRR i EFS. Europejska polityka budżetowa dotycząca ściśle gospodarki społecznej nie została jednak wdrożona i nadal oczekuje się jej uruchomienia. W niedawnej deklaracji madryckiej (23 maja 2017 r.) nadal apelowano o taką politykę.

Niniejsze badanie z udziałem korespondentów wskazuje na znaczenie EFS, głównego instrumentu finansowego UE. Międzynarodowe kongresy i sieci, inicjatywa LEADER oraz europejskie dyrektywy i prawodawstwo także okazały się być kluczowymi środkami. Wykazano, że kongresy i sieci są narzędziem generującym skutki strukturyzujące i poznawcze takie jak koordynowanie społeczeństwa obywatelskiego w obrębie gospodarki społecznej Europy. Nowe, niedawno ustanowione narzędzia (EFIS, EaSI, COSME itd.) wykazywały niewielki wpływ bądź jego brak, w szczególności w państwach członkowskich UE położonych w regionie Morza Śródziemnego i na wschodzie Europy. Wymagane są badania w celu oceny wpływu nowych strategii politycznych.

9.3. Znaczenie gospodarki społecznej w Europie i wyzwania związane ze statystyką

Niniejsze sprawozdanie pokazało, że gospodarka społeczna w Europie rośnie, a jej znaczenie jest bardzo duże zarówno pod względem czynnika ludzkiego, jak i w kategoriach ekonomicznych. Zapewnia ona ponad 13,6 mln płatnych miejsc pracy w Europie, co stanowi równowartość 6,3% ludności w wieku produkcyjnym w UE-28. Łącznie w ramach zatrudnienia płatnego i niepłatnego zatrudnia siłę roboczą obejmującą ponad 19,1 mln osób oraz angażuje ponad 82,8 mln wolontariuszy, co odpowiada 5,5 mln pracowników w pełnym wymiarze czasu pracy. Spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i podobne podmioty zrzeszają ponad 232 mln członków. Ponadto gospodarka społeczna obejmuje ponad 2,8 mln podmiotów i przedsiębiorstw.

Pomimo swojej wielkości gospodarka społeczna pozostaje niewidoczna w rachunkach narodowych, co stanowi przeszkodę będącą kolejnym wyzwaniem. W ostatnich dwóch dziesięcioleciach zarówno środowiska akademickie, jak i krajowe urzędy statystyczne oraz rządy podejmowały wysiłki w celu opracowywania lepszych statystyk. W 2006 r. CIRIEC opracował dla Komisji Europejskiej metodykę opisaną w *Manual for drawing up the Satellite Accounts of Companies in the Social Economy* [„Podręcznik dotyczący rachunków satelitarnych przedsiębiorstw gospodarki społecznej”. Niektóre kraje przeprowadziły w ostatnich latach bardzo obszerne prace w celu zapewnienia wiarygodnych danych dotyczących różnych grup gospodarki społecznej. Francja, Hiszpania, Włochy, Bułgaria, Luksemburg, Republika Czeska i Węgry znacznie udoskonalily statystyki publikowane przez ich krajowe urzędy statystyczne i organy rządowe, w niektórych przypadkach z wykorzystaniem metody rachunków satelitarnych dla organizacji niedochodowych. Szczególną uwagę należy zwrócić na Portugalię, Polskę i Rumunię. Te trzy państwa UE opracowały w ostatnich latach regularne, systematyczne statystyki dla całej gospodarki społecznej. W Portugalii wynika to z krajowej ustawy o gospodarce społecznej (2013). Należy jednak podjąć znaczne wysiłki w celu usystematyzowania statystyk dla różnych grup gospodarki społecznej w nadchodzących latach.

BIBLIOGRAPHY

European Union Official Documents

- EESC (2015). *Building a financial ecosystem for social enterprises* (Opinion INT/770 - CESE 3146/2015).
- EESC (2014). *Social Impact Investment* (Opinion INT/747 - CESE 3794/2014).
- EESC (2013). *Social Impact Measurement* (Opinion INT/721 - CESE 6135/2013).
- EESC (2012). *European Social Entrepreneurship Funds* (Opinion INT/623 - CESE 1294/2012).
- EESC (2012). *Social Business Initiative* (Opinion INT/606 - CESE 1292/2012)
- EESC (2011). *Social entrepreneurship and social enterprise* (Opinion INT/589 - CESE 1584/2011)
- EESC (2009). *Diverse forms of enterprises* (Opinion INT/447 - CESE 1454/2009)
- EESC - Consejo Económico y Social Europeo (CESE) (2004) (14 October 2004). Dictamen Sobre La “*Capacidad de adaptación de las pymes y de las empresas de la economía social a los cambios impuestos por el dinamismo económico*”
- EESC (2000). Dictamen Ces242/2000 Do C117 De 26.04.2000, “*Economía Social y Mercado Único*”
- EESC (1986). *Les organisations coopératives, mutualistes et associatives dans la Communauté Européenne*, Brussels, Editions Delta: Office for Official Publications of the European Communities
- European Commission (2015). *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe*.
- European Commission (2013). *Social economy and social entrepreneurship*.
- European Commission (2011). Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *Social Business Initiative, Creating a favorable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation*, COM/2011/0682.
- European Commission (1997). *Promotion of the Role of Associations and Foundations in Europe*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, Com (97) 241 Final.
- European Commission (2004), *Comunicación al Consejo, al Parlamento Europeo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones sobre fomento de las cooperativas en Europa* (23 Febrero 2004, Com(2003)18),.
- European Commission (2011). *Social Business Initiative. Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation*, COM no. 682, 2011.
- European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2016), *Social Enterprises and their eco-systems: developments in Europe*. Authors: Carlo Borzaga and Giulia Galera. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Parliament (2009). *Rapport sur l'économie sociale*. (2008/2250 /INI).
- European Parliament (2015). *Resolution on social entrepreneurship and social innovation in combating unemployment* (2014/2236(INI)).
- European Parliamentary Research Service / EPRS (2017). *EU support for social entrepreneurs, Briefing*, March, 2017. Author: Agnieszka Widuto.
- European Parliament (2016). *Social Economy*, Directorate-General for Internal Policies, Policy Department A, IPOL_STU(2016)578969.

- European Parliament (2017). *A European Statute for Social and Solidarity Based Enterprise*, DG for Internal Policies, Policy Department C. European Parliament. Author: Fici, A.
- GECES (2016). *Social enterprises and the social economy going forward*, European Union Commission Expert Group on Social Entrepreneurship, Brussels
- OECD/European Commission (2013). *Policy Brief on Social Entrepreneurship Entrepreneurial Activities in Europe*.
- OECD/European Union (2015). *Policy Brief on Social Impact Measurement for Social Enterprises: Policies for Social Entrepreneurship*, OECD/European Commission, Luxembourg: Publications Office of the European Union, <http://www.oecd.org/industry/Policy-Brief-social-impact.pdf>

International reports

- EESC/CIRIEC (2008), *The Social Economy in the European Union*, European Economic and Social Committee, Brussels,
- EESC/CIRIEC (2012), *The Social Economy in the European Union*, European Economic and Social Committee, Brussels.
- CIRIEC (2000). *The Enterprises and Organizations of the Third System: A strategic challenge for employment*. CIRIEC – Directorate General V of the European Union, Liege.
- CIRIEC/BAREA, J. & MONZON, J.L. (2006). *Manual for Drawing up the Satellite Accounts on Cooperatives and Mutual Societies*. European Commission, Enterprise and Industry Directorate General
- CIRIEC/BOUCHARD, M.J. (ed.) (2010). *The worth of the Social Economy. An international Perspective*. Brussels: Peter Lang
- CIRIEC /THIRY, B. (2007). *The role of the cooperatives in the civil dialogue in Europe*, Outcomes of the social partner program (SPP).
- CIRIEC/ CHAVES, R. & DEMOUSTIER, D. (eds.) (2013). *The emergence of the social economy in public policies. An international perspective*, Brussels: Peter Lang.
- CIRIEC/BOUCHARD, M.J. & ROUSSELIÈRE, D. (eds.) (2015). *The weight of the Social Economy. An international Perspective*. Brussels: Peter Lang.
- ICF / WILKINSON, D. (2014). *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe*. Synthesis Report, report submitted by ICF Consulting Services, European Union, Brussels.
- EUROSTAT (1997). *Le Secteur Coopératif, Mutualiste et Associatif dans l'union Européenne*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities,
- Directorate-General for Communication of the EU (2011). *Voluntary work, European Parliament Special Eurobarometer 75.2*, Brussels.
- GRIJPSTRA, D, et al. (2011). *The role of mutual societies in the 21st century*; IP/A/EMPL/ST/2010-004, PE 464.434; European Parliament Directorate General For Internal Policies; Policy Department A: Economic And Scientific Policy.
- GHK (2010). *Study on Volunteering in the European Union*, London: GHK for Directorate General Education and Culture of the European Union
- ILO (2002). *Recomendación Sobre Promoción De Las Cooperativas* (Recomendación 193/2002) OIT - Organización Internacional Del Trabajo
- ILO (2011). *Manual on the measurement of volunteer work*. International Labour Office, Geneva.

- UNITED NATIONS (2003). *Handbook on Non Profit Institutions in the System of National Accounts*. Series F, No. 91. New York: United Nations (Department of Economic and Social Affairs - Statistics Division).
- UN DESA – Dave & Grace Associates (2014). *Measuring the size and scope of the cooperative economy – Results of the 2014 Global census on co-operatives* for the United Nation’s Secretariat Department of Economic and Social Affairs.
- UNRISD (2016). *Promoting Social and Solidarity Economy through Public Policy*. In: UNRISD Flagship Report. UNRISD, Geneva, 115-139.

Other references

- ACI (2016). *Le grandi cooperative italiane 2006-15*, ACI - Alleanza Cooperative Italiane www.alleanzacooperativeitaliane.it/uffici-studi/documenti/ricerche/.
- ALFONSO, R. (2016). La Economía colaborativa: un nuevo mercado para la economía social, *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, 88: 230-258.
- ANHEIER, H.K. et al. (2011). *Zivilgesellschaft in Zahlen – Abschlussbericht Modul 1*. Rapport commun par Destatis, CSI, Bertelsmann Stiftung, Stifterverband für die deutsche Wissenschaft, Fritz Thyssen Stiftung.
- ARCHAMBAULT, E. & KAMINSKI, P. (2009). “La longue marche vers un compte satellite de l’économie sociale : un bilan à partir de l’expérience française”, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 80 (2): 225-246
- ARCHIMBAUD, A. (1995). “L’Économie alternative, forme radicale de l’économie sociale”, *Revue des études coopératives, mutualistes et associatives*, N° 256.
- AZAM, G. (2003). « Economie Sociale, Tiers Secteur, Economie Solidaire, quelles frontières? » *Revue du Mauss*, 21: 151-161.
- BARCO, S., HAHN, G. & PASTORELLY, G. (2012). *A better future Results of the network for better future of social economy*, European Social Fund.
- BAREA, J. (1991). “La economía social en España”, *Revista de Economía y Sociología del Trabajo*, 12: 8-16.
- BAREA, J. & MONZON, J.L. (1995). *Las cuentas Satélite de la Economía Social en España; una primera aproximación*, Ed. CIRIEC-ESPAÑA, Valencia.
- BARNA, C., VAMESU, A. (2015). *Credit Unions in Romania. A strong social enterprise model to combat financial exclusion and over indebtedness*, CIRIEC Working Paper no. 2015/112.
- BARNA, C. (2014). *Atlas of Social Economy Edition 2014*, Civil Society Development Foundation - Institute of Social Economy, 2014.
- BARNA, C., VAMESU, A. (2014). *Reviving Social Economy in Romania, between emerging social enterprises in all sectors, surviving communist coops and subsidiaries of globalization actors*, CIRIEC Working Paper no. 2014/07.
- BCNL (2006). *Survey of Nonprofit Governance Practices in Bulgaria*, BCNL-Bulgarian Center for Not-for Profit Law for the Bulgarian Charities Aid Foundation, Sofia
- BIRCHALL, J. & HAMMOND, L. (2009). *Resilience of the cooperative business model in times of crisis*, ILO – International Labour Organization

- BIRKHOELZER, K., KLEIN, A. et al (Hrsg.) (2005). *Dritter Sektor / Drittes System.Theorie, Funktionswandel und zivilgesellschaftliche Perspektiven*, VS Verlag für Sozialwissenschaften..
- BORZAGA, C. & DEFOURNY, J. (eds.) (2001). *The emergence of Social Enterprise*. Routledge, London.
- BOUCHARD, M. J., LE GUERNIC, M. & ROUSSELIÈRE, D. (2017), *Conceptual framework for the purpose of measurement of cooperatives and its operationalization*. Report for the International Labour Office, presented to the COPAC technical working group on statistics for cooperatives, Geneva, 5, forthcoming.
- BRANDSEN, T. & PAPE, U. (2015). The Netherlands: The paradox of government–nonprofit partnerships. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Non-profit Organisations*, 26(6): 2267–2282.
- BURGER, A., & DEKKER, P. (2001). *The nonprofit sector in the Netherlands*. Den Haag, The Netherlands, Social and Cultural Planning Office (<http://www.scp.nl>).
- CASES (2017). *Conta Satélite das Instituições Sem Fin Lucrativo*, CASES – Cooperativa Antonio Sergio da Economia Social, documents.
- CASEY, J. (2016). Comparing Nonprofit Sectors Around the World: What Do We Know and How Do We Know It? *The Journal of Nonprofit Education and Leadership*, 6 (3): 187-223.
- CHAVES, R. & MONZON, J.L. (2000). “Las cooperativas en las modernas economías de mercado”, *Economistas*, 83: 113-123.
- CHAVES, R. & MONZON, J.L. (2017). “Current challenges of the social economy in Europe: the neoconcepts, the statistic problem and the policies”, *Ciriec-España, revista de economía pública, social y cooperativa* (<http://www.ciriec-revistaeconomia.es/>), forthcoming.
- CHAVES, R. & ZIMMER, A. (dir.) (2017). *The Third Sector in Spain and in Europe (El Tercer Sector en España y en Europa)*. Valencia: Edl. Universidad de Valencia..
- CHAVES, R. & PEREZ DE URALDE, J.M. (dir.) (2012). *La economía social y la cooperación al desarrollo. Una perspectiva internacional*, Valencia: Edl. Universidad de Valencia.
- CHAVES, R. & SAVALL, T. (2017): “Social economy in a context of austerity policies”, *Journal of Economic Policy Reform*, forthcoming.
- CICOPA (2009). *The impact of the crisis on worker and social cooperatives*, CICOPA.
- CICOPA (2013). *Promoting cooperatives and the Social Economy in Greece. How to promote the social economy in Greece through social cooperatives, worker cooperatives, and cooperatives of artisans and of SMEs*, Final report to the ILO.
- CICOPA (2017). *Cooperatives and employment: Second Global Report*. CICOPA.
- CICOPA (2014). *Cooperatives as builders of sustainable development - Applied to industrial, artisanal and service producer cooperatives*, CICOPA, Brussels.
- CLARKE, J., HULIARAS, A. & SOTIROPOULOS, D. (ed) (2016). *Austerity and the Third Sector in Greece: Civil Society at the European Frontline*. Routledge.
- COEN, J.M. (2010). *La stratégie « europe 2020 » et l'économie sociale, quelle place pour l'économie sociale en europe ?* SAW – Solidarité Alternatives Wallonnes.
- COLE, G.D.H. (1945). *A Century of co-operation*, Manchester.
- CONSTANTINESCU, S. (coord.) (2011). *Atlasul Economiei Sociale*. Romania 2011, Report “Prometeus” project, Bucharest: Foundation for Civil Society Development.

- Cooperatives Europe, Euricse, Ezai (2010). *Study on the implementation of the Regulation 1435/2003 on the Statute for European Cooperative Society*, Document for the European Commission.
- COOPERATIVES EUROPE (2016). *The power of cooperation – Cooperatives Europe key figures 2015*. Cooperatives Europe.
- COOPFR (2016). *Panorama sectorial des entreprises cooperatives*, Paris: CoopFR.
- CORAGGIO, J.L. (1995). *Desarrollo humano, economía popular y educación*, Buenos Aires: Instituto de Estudios y Acción Social.
- CRACOGNA, A. FICI, H. HENRY (Eds.) (2013), *International Handbook of Cooperative Law*. Berlin-Heidelberg: Springer.
- DEES, J.G. (1998). The Meaning of Social Entrepreneurship, *WP Kauffman Center of Entrepreneurial Leadership*.
- DEFOURNY, J. & MONZÓN CAMPOS, J. (eds.) (1992). *Économie sociale (entre économie capitaliste et économie publique) / The Third Sector (cooperative, mutual and nonprofit organizations)*. Brussels: De Boeck Université – CIRIEC.
- DEFOURNY, J. & NYSSSENS, M. (2012). El enfoque EMES de la empresa social desde una perspectiva comparada, *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, 75: 8-34.
- DEFOURNY J. & NYSSSENS M., (dir.) (2017). *Economie Sociale et Solidaire, Socio-Economie du 3eme secteur*. Brussels: De Boeck.
- DEMOUSTIER, D., CHAVES, R., HUNCOVA, M., LORENZ, G. & SPEAR, R. (2006). “Débats autour de la notion d’économie sociale en Europe”, *Revue Internationale de l’économie sociale*, 300 : 8-18.
- DEMOUSTIER, D. (coord.) (2005). *Economie sociale et développement local*, Cahiers de l’Economie Sociale, Paris: IES –L’Harmattan.
- DESROCHE, H. (1983). *Pour un traité d’économie sociale*, Paris: Coopérative d’information et d’édition mutualiste.
- DÍAZ-FONCEA, M., MARCUELLO, C. (2016). *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe - Country report: Spain*, European Commission.
- DRAPERI, J.F. (2012). *L’économie sociale et solidaire, une réponse à la crise? Capitalisme, territoire et démocratie*. Paris: Dunod.
- ENJOLRAS, B. (2010). «Fondements normatifs des organisations d’économie sociale et solidaire et évaluation du point de vue des politiques publiques», *Economie et solidarités*, 39 (1): 14-34.
- FAVREAU, L. & VAILLANCOURT, Y. (2001). "Le modèle québécois d’économie sociale et solidaire", *Revue internationale de l’économie sociale*, n° 281.
- FECHER, F., LEVESQUE, B. & VALLET N. (2015). “Some current issues and Challenges in the Social Economy”, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 86(2).
- FELBER, C. (2010). *Die Gemeinwohl-Ökonomie-Das Wirtschaftsmodell der Zukunft*.
- GALERA, G. & SALVATORI, G. (2015), *Public policy in the social and solidarity economy: towards a favourable environment: the case of Europe*. Torino: International Training Centre of the International Labour Organization.

- GARDIN, L., FRAISSE, L., LAVILLE, J.-L., PETRELLA, F., RICHEZ-BATTESTI, N., 2016, Social enterprise in France : at the crossroads of social Economy, Solidarity Economy and social Entrepreneurship, *ICSEM Working papers*, n°34.
- GEYNE-RAJME, F. & MOHAN, J. (2012). «The regional distribution of employees in the third sector in England: estimates from the National Survey of Third Sector Organisations», *Third Sector Research Centre Working Paper*, 80.
- HOLCMAN, R. (2015). *Economie sociale et solidaire*, Paris: Dunod.
- GIRAUD-DUMAIRE, C. (2015) “The problem of cooperative boundaries: History, considerations and constraints”, *RECMA Revue internationale de l'économie sociale*, 94: 20–33
- HERRMANN, P. (2008). *Social Economy and Social Economics –The Situation in the Republic of Ireland*. Munich Personal Repec Archive - MPRA Paper No. 10246, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/10246>
- ICMIF (2016). *Global Mutual Market Share 2014*, ICMIF - International Cooperative and Mutual Insurance Federation.
- INSEE (2016). *L'Économie sociale, Connaissance locale de l'appareil productif*, novembre, Parution annuelle depuis 2005.
- JEANTET, T. (2006). *Economie Sociale: la solidarité au défi de l'efficacité*, La Documentation française, Paris.
- JULIA, J.F. & CHAVES, R. (eds.) (2012). *Social economy: a responsible people-oriented economy*, Special issue, *Service Business*, an international journal, Vol. 6(1).
- LAVILLE, J.L. (1994). *L'Économie solidaire. Une perspective internationale*. Paris: Desclée de Brouwer.
- LEITE, J. (2014). *Textos de economia social*, Cases, www.cases.pt.
- LÉVESQUE, B. & MENDELL, M. (1999). “L'économie sociale: éléments théoriques et empiriques pour le débat et la recherche”, *Lien social et politique*, 41, 105-118. (<http://www.crisis.uqam.ca/cahiers/ET9908.pdf>).
- LEVITT, T. (1973). *The Third Sector – New Tactics for a Responsive Society*, New York: Division of American Management Associations.
- LIPIETZ, A. (2001). *Pour le tiers secteur. L'économie sociale et solidaire : pourquoi et comment?* Paris: Éd. La Découverte/La Documentation française.
- LÓPEZ CASTELLANO, F. (2003). “Una sociedad ‘de cambio y no de beneficencia’. El asociacionismo en la España Liberal (1808-1936)”, *CIRIEC-España, revista de economía pública, social y cooperativa*, 44: 99-228.
- MARINI, M. & KOPEL M. (2016). “Organization and Governance in Social Economy Enterprises”, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 87(3), special issue.
- MONZON, J.L. (dir.) (2009). *Informe para la elaboración de una Ley de fomento de la economía social en España (Report for a Spanish Social Economy Law)*, Madrid: Ministerio de Trabajo.
- MONZÓN, J.L. & CHAVES, R. (2008). «The European Social Economy: concept and dimensions of the third sector», *Annals of Public and Cooperative Economics*, 79(3): 549-577.
- MONZÓN, J.L. (1987). “La Economía Social en España”, *CIRIEC-España, revista de economía pública, social y cooperativa*, n° 0: 19-29.
- MONZON, J.L. (1989). *Las cooperativas de trabajo asociado en la literatura económica y en los hechos*, Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social

- MONZON, J.L. (2003). “Cooperativismo y Economía Social: perspectiva histórica”, *CIRIEC-España, revista de economía pública, social y cooperativa*, 44: 9-32.
- MONZON, J.L. & CHAVES, R. (2018). “The impact of the Social Economy in the European Union. Methods, statistics, definitions and results”, *Annals of Public and Cooperative Economics*, forthcoming.
- MONZÓN, J.L. & HERRERO, M. (2016). “Identificación y análisis de las características identitarias de la empresa social europea: aplicación a la realidad de los Centros Especiales de Empleo de la economía española”, *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, 87: 295-326.
- MOULAERT, F., MAC CALLUM, D., MEHMOOD, D. & HAMDOUCH, A. (dirs.) (2013). *International Handbook of Social Innovation: Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- NAGY, R. & SEBESTÉNY, I. (2008). “Methodological Practice and Practical Methodology: Fifteen Years in Nonprofit Statistics”, *Hungarian Statistical Review HCSO*, 12, 112-138.
- NASIOULAS, I. (2012). *Greek Social Economy Revisited: Voluntary, Civic and Cooperative Challenges in the 21st century*. Peter Lang Verlag.
- NASIOULAS, I. (2011). “Greek Social Economy at the Crossroads. Law 4019/2011 and the Institutionalization Challenge”, *CIRIEC Working Paper* no. 2011/10.
- Observatoire National de l'ESS (2012, 2014 et 2017). *Atlas commenté de l'Economie sociale et solidaire*, Dalloz et Juris Association, avec les contributions de D. Demoustier, J-F. Draperi, et N. Richez-Battesti.
- OECD/NOYA, A. & CLARENCE, E. (eds.) (2007). *The Social Economy: Building inclusive economies*, Paris: OECD.
- OECD/E – NOYA, A. (2017). *Boosting Social Enterprise Development: Good Practice Compendium*. Paris: OECD Publishing.
- PAPE, U., CHAVES-AVILA, R., PAHL, J. B., PETRELLA, F., PIELIŃSKI, B., & SAVALL-MORERA, T. (2016). “Working under pressure: economic recession and third sector development in Europe”. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 36(7/8): 547-566.
- PAULI, G. A. (2010). *The blue economy: 10 years, 100 innovations, 100 million jobs*. Paradigm Publications.
- PETRELLA F., RICHEZ-BATTESTI N. (2016). “Patterns of evolutions of Social enterprises in France: A focus on work integration social enterprises”, *International Review of Sociology*, 26/2: 234-246.
- PETRELLA, F., RICHEZ-BATTESTI, N. (2014). “Social entrepreneur, social entrepreneurship and social enterprise: semantics and controversies”, *Journal of Innovation Economics & Management* 2(14): 143-156.
- PEZZINI, E. (2000). “Politiques européennes à l'égard de l'économie sociale et de l'emploi”, in *CIRIEC* (2000). op. cit., 100-105.
- POLANYI, K. (1983). *La Grande Transformation*. Paris: Gallimard
- RAZETO, L. (1993). *Empresas de trabajadores y economía de mercado*, Chile: PET
- REVENTOS, J. (1960). *El movimiento cooperativo en España*, Barcelona: Ariel
- RICHEZ-BATTESTI, N., PETRELLA, F. (2016). *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe – Country report: France*, European Commission.

- RICHEZ-BATTESTI N., PETRELLA F. (2014). "Social Entrepreneur, Social Entrepreneurship, Social enterprise: semantics and controversies", *Journal of Innovation Economics and Management*, 143-156.
- RICHEZ-BATTESTI N. (2016). Economie sociale et solidaire, territoires et innovations sociales: de la mobilisation à l'encastrement, in Glon E., Pecqueur B., *Proximités et ressources territoriales : au cœur des territoires créatifs*, PUR, 69-78.
- RICHEZ-BATTESTI N., PETRELLA F. (2015). « L'innovation sociale entre vogue et vague : une approche en termes d'objet-frontière », in Klein J-L et al (ed.), *La transformation sociale par l'innovation sociale*, Presses de l'Université du Québec, 363-373.
- ROELANTS, B., DOVGAN, D., EUM, H. & TERRASI, E. (2012). *The resilience of the cooperative model – How worker cooperatives, social cooperatives and other worker-owned enterprises respond to the crisis and its consequences*, Brussels: CECOP-CICOPA Europe.
- RUIZ, R. (ed.) (2015). *El Tercer Sector de Acción Social en 2015: Impacto de la crisis*, Plataforma de ONG de Acción Social y Plataforma del Tercer Sector, Madrid.
- SALAMON, L.M.; ANHEIER, H.K.; LIST, R.; TOEPLER, S.; SOKOLOWSKI, W. et al (1999). *Global Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. Baltimore: The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Project.
- SALAMON, L.M. & ANHEIER, H.K. (1997). *Defining the Non-Profit Sector: A Cross-National Analysis*. Manchester University Press. Manchester and New York.
- SALAMON L. M. & SOKOLOWSKI, S. W. (2016). "Beyond nonprofits: Re-conceptualizing the third sector". *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit*, 27 (4), 1515-1545.
- SARRACINO, F. & PERONI, C. (2015). *Report on the social economy in Luxembourg*, STATEC, Luxembourg.
- SANCHEZ, C. & ROELANTS, B. (2011). *Capital and the debt trap. Learning from cooperatives in the global crisis*, Palgrave – McMillan.
- SCHNEIDER, E.A. & LAINO E. (2014). *Promoting the Social Economy as a Driver for Inclusive Growth and Social Progress*, Solidary Social Economy Framework Working Paper.
- SCHOLZ, T. (2016). *Platform Cooperativism*. New York: Rosa Luxemburg Stiftung.
- SIMSA, R., RAUSCHER, O., et.al. (2014). "Methodological Guideline For Impact Assessment", *TSI Working Paper Series No. 1*. Seventh Framework Programme (grant agreement 613034), European Union. Third Sector Impact. Brussels.
- SOCIAL ECONOMY EUROPE (2010). *Answer to the European Commission's consultation on the future EU 2020 strategy*. SE Europe.
- SOCIAL ECONOMY EUROPE (2015). *White Paper: Social Economy, taking the initiative. Proposals to make the social economy into a pillar of the European Union*. SE Europe.
- SOCIAL PLATFORM (2015). *Public procurement for social progress. A Social Platform Guide to the EU Public Procurement Directive*, Social Platform.
- SPEAR, R. (2010). "The social economy in Europe: trends and challenges". In: Mook, Laurie; Quarter, Jack and Ryan, Sherida eds. *Researching the Social Economy Matters*. University of Toronto Press, Toronto. 84–105.
- SPEAR, R., PATON, R., NICHOLLS, A. (2015). "Public Policy for Social Finance in Context", in Nicholls, A., Paton, R., and Emerson, J. (eds.) *Social Finance*. Oxford: Oxford University Press.

- SPEAR, R. DEFOURNY, J. FAVREAU, L. & LAVILLE, J.L. (eds.) (2001). *Tackling social exclusion in Europe. The contribution of Social Economy*, Aldershot: Ashgate, Aldershot.
- STIGLITZ, J. (2009). "Moving beyond market fundamentalism to a more balanced economy", *Annals of Public and Cooperative Economics*, 80(3): 345-360
- STREČANSKÝ, B. (2012). "The Situation of the third sector in Slovakia. The impacts of crisis, trends, mainstreams and challenges", *Civil Szemle*, 3: 75-93.
- SUNDARARAJAN, A. (2016). *The Sharing Economy. The End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- TSOMBANOGLU, G.O. (ed.) (2008). *The emergence of Social Economy*, Athens: Papazissis
- VIENNEY C. (1994). *L'Economie sociale*, Paris: La Découverte, « Repères ».
- VOSEC (2010). *L'Europe et l'économie sociale*. Brussels: VOSEC- Bruxelles. .
- WEISBROD, B.A. (1975). "Towards a theory of the voluntary nonprofit sector in a three sector economy", in Phelps, E. (Ed.). *Altruism, morality and economic theory*. New York: Russell Sage Foundation.
- WEISBROD, B.A. (1988). *The Nonprofit Economy*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- ZEVI, A., ZANOTTI, A., SOULAGE, F. & ZELAIA, A. (2011). *Beyond the Crisis: Cooperatives, Work, Finance. Generating Wealth for the Long Term*, CECOP.

APPENDIX 1. STUDY CORRESPONDENTS

- Johann Brazda**, University of Vienna, (Austria); johann.brazda@univie.ac.at
- Holger Blisse**, University of Vienna, (Austria); holger.blisse@univie.ac.at
- Bernard Thiry**, CIRIEC-Belgium & University of Liege (Belgium); apce.ciriec@guest.ulg.ac.be
- Wim Van Opstal**, CIRIEC-Belgium, CES & HIVA; (Belgium); wim.vanopstal@khleuven.be
- Pekka Pattiniemi**, Coop Finland; (Finland); pekka.pattiniemi@ksl.fi
- Danièle Demoustier**, Institut d'Etudes Politiques de Grenoble; (France); Daniele.Demoustier@iepm.univ-grenoble.fr
- Nadine Richez-Battesti**, Aix-Marseille Université, LEST-CNRS & Ciriec france; (France); nrichezbattesti@wanadoo.fr
- Günther Lorenz**, Technologie-Netzwerk Berlin e.V.; (Germany); g.lorenz@technet-berlin.de
- Karl Birkhölzer**, Technologie-Netzwerk Berlin e.V.; (Germany); karl.birkholzer@TU-berlin.de
- Ioannis K. Nasioulas**, “ERGaxia” Sociology of Work Academic Laboratory, University of the Aegean (Greece); ioannisnasioulas@gmail.com
- Olive McCarthy**, University College Cork, Centre for Co-operative Studies; (Ireland); o.mccarthy@ucc.ie
- Alberto Zevi**, Study Center Legacoop; (Italy); a.zevi@legacoop.coop
- Chiara Carini**, EURICSE & Irisnetwork; (Italy); chiara.carini@euricse.eu
- Joao Leite**, CASES (Portugal); joaoleite@cases.pt
- Baleren Bakaikoa**, GEZKI – University of the Basque Country; (Spain); baleren.bakaikoa@ehu.es
- Carmen Comos Tovar**, CEPES; (Spain); c.comos@cepes.es
- Gordon Hahn**, SERUS; (Sweden); gordon@serus.se
- Roger Spear**, Cooperatives research unit, Open University; (United Kingdom); r.g.spear@open.ac.uk
- Gurli Jakobsen**, Center for Corporate Values and Responsibility. Copenhagen Business School (Denmark); gj.ikl@cbs.dk
- Julia Doitchinova**, University of National and World Economy & Trakian University; (Bulgaria); juliadoj@abv.bg
- Darina Zaimova**, University of National and World Economy & Trakian Univ.; (Bulgaria); dzaimova@gmail.com
- Zdenek Linhart**, Czech University of Agriculture; (Czech Republic); linhart@pef.czu.cz
- Petra Francova**, Organisation: P3 – People, Planet, Profit; (Czech Republic); petra.francova@nova-ekonomika.cz
- Magdalena Huncova**, University J. E. Purkyne in Usti nad Labem; (Czech Republic); mhuncova@hotmail.com
- Indre Vareikytė**, EESC (Lithuania); Indre.Vareikyte@eesc.europa.eu
- Ewa Les**, The University of Warsaw Institute of Social Policy; (Poland); e_les@onet.pl
- Gabriela Lubelcova**, Faculty of Philosophy, Comenius University; (Slovakia); lubelcova@fphil.uniba.sk
- Gabriela Korimova**, Faculty of Economics of Matej Bel University - Centre of Social Economics and Social Entrepreneurship; (Slovakia); Gabriela.Korimova@umb.sk
- Franci Avsec**, Cooperative Union of Slovenia; (Slovenia)
- Davorka Vidovic**, Political Science Research Centre; (Croatia); davorka.vidovic@cpi.hr

Cristina Barna, Bucharest University of Economic Studies (Romania); cristina_barna1412@yahoo.com

Manuel Belo Moreira, Universidade de Lisboa (Portugal); mbelomoreira@isa.ulisboa.pt

Stefania Andersen, Institutul de Economie Sociala (Romania); stef@fdsc.ro

Gojko Bežovan, University of Zagreb Faculty of Law (Croatia); Gojko.Bezovan@pravo.hr

Danijel Baturina, University of Zagreb Faculty of Law (Croatia); danijel.baturina@pravo.hr

István Sebestény, Central Statistical Office (Hungary); istvan.sebesteny@ksh.hu

Sébastien Perea, Concertes Belgium (Belgium); sebastien@concertes.be

Malgorzata Saracyn, Ministry of Family, Labour and Social Policy (Poland); Malgorzata.Saracyn@mrpips.gov.pl

Aylin Yumerova, Bulgarian center for non-profit laws (Bulgaria); aylin@bcnl.org

Zoe Andreou, Ministry of Finance (Cyprus), zandreou@mof.gov.cy

Jorge de Sá, Universidade de Lisboa (Portugal); jdsa@aximage.pt sa@aximage.pt

Dolores Kores, Slovenian association for Mental Health (Slovenia); dolores.kores@premiki.com

Teodora Demireva, Ministry of Labour and Social Policy (Bulgaria); tdemireva@mlsp.government.bg

Susanne Westhausen, Secretaria de Kooperationen (Denmark); sw@kooperationen.dk

Jarmo Hänninen, Idekoop (Finland); jarmo.hanninen@idekoop.fi

Dražen Šimleša, Pilar Institute (Croatia); drazen.simlesa@pilar.hr

Teodor Petričević, ACT Grupa (Croatia); teo@actnow.hr

Hedviga Hejduková, Otevrena Spolecnost (Czech Republic); hedviga.hejdukova@osops.cz

Julianna Kiss, Eötvös Loránd University (ELTE) (Hungary); kissjuli@gmail.com

László Hubai, Eötvös Loránd University (ELTE) (Hungary); hubairlaszlo@gmail.com

Melinda Mihály, University of Leipzig (Hungary); mihaly@socialimpact.eu

Andrea Bassi, Università di Bologna (Italy); andrea.bassi7@unibo.it

Balon Krzysztof, European Economic and Social Committee (Poland); Krzysztof.Balon@eesc.europa.eu

Alena Zieglerová, Institute for Social Inclusion (Czech Republic); alena.zieglerova@socialniinkluzie.cz

Zsolt Ruzskai, Ministry of National Economy (Hungary); ruszkaizsolt@gmail.com

Eszter Faragó-Kovács, IFKA nonprofit ltd (Hungary); farago-kovach@ifka.hu

László Németh, National Federation of Social Cooperatives (Hungary); nemeth.laszlo@koszsz.hu

Marinela Tomić, Croatian Association of Cooperatives (Croatia); marinela@zadruga.coop

Lindsay Farrugia, University of Malta (Malta); lindsayfarrugia13@gmail.com

Jean-Christophe Burkel, Union Luxembourgeoise de l'Économie Sociale et Solidaire (Luxembourg); jean-christophe.burkel@ules.lu

Stella Adamu-Fuhs, Austrian Association for Public and Social Economy (Austria); stella.adamu-fuhs@voewg.at

Heidrun Maier de Kruijff, Austrian Association for Public and Social Economy (Austria); heidrun.maier-dekruijff@voewg.at

Jonathan Healy, Department of Employment, Jobs and Innovation (Ireland); jonathan.healy@djei.ie

Mette Hjørne, Center for Frivilligt Socialt Arbejde (Denmark); mh@frivillighed.dk

Kristīne Zonberga, Latvian Civic Alliance (Latvia); kristine@nvo.lv

Zanda Skuja, Zaļā brīvība (Latvia); zanda@zalabriviba.lv

Tihomira Palova, Ministry of economy (Bulgaria); t.palova@mi.government.bg

Beata Idzikowska, Central Statistical Office of Poland (Poland); B.Idzikowska@stat.gov.pl

Bruno Silva, Union luxembourgeoise de l'économie sociale et solidaire - ULESS (Luxembourg); bruno.silva@ules.lu

Marie-Caroline Collard, Saw-B (Belgium); mc.collard@saw-b.be

Tessa Wernink, Fairphone (Netherlands); tessa@fairphone.com

Annette Zimmer, Universität Münster (Germany); zimmean@uni-muenster.de

Neophyta Empora, University of Cyprus (Cyprus); embora.neophyta@ucy.ac.cy

Dimitri Coutiez, Gouvernement de la Fédération Wallonie (Belgium); dimitri.coutiez@gov.wallonie.be

Stefan Panhuijsen, Social Enterprise NL (Netherlands); stefan@social-enterprise.nl

Janine Downing, Wales Council for Voluntary Action (United Kingdom); jdowning@wcva.org.uk

Ranko Milić, Cluster za eko-društvene inovacije i razvoj; ranko.milic@cedra.hr

Marie Dohnalová, Charles University, Faculty of humanities, Department of Civil Society Studies (Czech Republic); marie.dohnalova@fhs.cuni.cz

Kateřina Legnerová, Charles University, Faculty of humanities, Department of Civil Society Studies (Czech Republic); katerina.legnerova@fhs.cuni.cz

Julia Peric, Facultad de Economía en Osijek (Croatia); julia@efos.hr

Urszula Fila-Kicman, Association of the Vetting Cooperative (Poland); asystemka@zlsp.home.pl

Dan Gregory, Social Enterprise UK (United Kingdom); dan.gregory@socialenterprise.org.uk

Petar Stefanov, Bulgarian Central Co-operative Union (Bulgaria); stefanov@ccu-bg.com

José Pitacas, Ciriec (Portugal); n/d

Christina Grabbe, Universität Münster (Germany); c_grab03@uni-muenster.de

Katharina Obuch, Universität Münster (Germany); k.obuch@uni-muenster.de

James Wright, Co-ops UK (United Kingdom); james.wright@uk.coop

Christaine Basset, Union Nationale des Associations Familiales (France); cbasset@reseau.unaf.fr

Adam Piechowski, Social economy Europe (Poland); director@socialeconomy.eu.org

Christos Koutsampelas, University of Cyprus (Cyprus); koutsampelas.christos@ucy.ac.cy

Andreas Kappes, DGRV (Germany); kappes@dgrv.de

Tomas Lavišius, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija (Lithuania); Tomas.Lavisius@ukmin.lt

Tamás Szenttamási, IFKA nonprofit ltd (Hungary); n/d

Gábor Lévy, Civil Support (Hungary); levai.gabor@civilsupport.hu

Irene Piki, Administrative Report Unit (Cyprus); ipiki@dgepcd.gov.cy

Alexander Apostolides, European University Cyprus (Cyprus); A.Apostolides@euc.ac.cy

Delphine Phillips, Macif (France); dphillips@macif.fr

Anikó Soltész, IFKA nonprofit ltd (Hungary); aniko.soltesz@gmail.com

Godfrey Baldacchino, University of Malta (Malta); gbaldacchino@upei.ca

Kaupo Sempelson, Ministry of Economic Affairs and Communications (Estonia); kaupo.sempelson@mkm.ee

Anette Järvpõld, Ministry of Economic Affairs and Communications (Estonia); anette.jarvpold@mkm.ee

Alanna Higgins, University of Latvia (Latvia); alanna@lu.lv

Giuseppe Guerini, Cooperatives of Italy (Italy); guerini.g@confcooperative.it
Markus Lehner, University of applied sciences upper Austria (Austria); markus.lehner@fh-linz.at
Wim Van Opstal, SocialEconomy.be (Belgium); wim.vanopstal@in-c.biz
Sybille Mertens, Ciriéc (Belgium); smertens@ulg.ac.be
Kristine Hindriks, Ministry of Rural Affairs (Estonia); kristine.hindriks@agri.ee
Eleni Mossila, Ministry of Finance (statistics department) (Cyprus); emossila@cystat.mof.gov.cy
Thomas Gregoriou, Ministry of Finance (statistics department) (Cyprus);
TGregoriou@cystat.mof.gov.cy
Boris Strečanský, Independent expert (Slovakia); strecansky@changenet.sk
Nadia Shabani, Bulgarian center for non-profit laws (Bulgaria); nadya@bcnl.org
Pavleta Alexieva, Bulgarian center for non-profit laws (Bulgaria); pavleta@bcnl.org
Vasya Vasileva, Bulgarian center for non-profit laws (Bulgaria); info@bcnl.org
Christodoulos Pavlou, Expert of Social Economy from Cyprus (Cyprus);
pavlouchristodoulos@gmail.com
Martinas Žaltauskas, Non-Governmental Organisations Information and Support Centre (Lithuania);
martinas@nisc.lt
Marie Burke, Department of Employment, Jobs and Innovation (Ireland); marie.bourke@djei.ie
Suzette Frovin, Center for Frivilligt Socialt Arbejde (Denmark); sfr@frivillighed.dk
Anita Īvāne, Latvian Civic Alliance (Latvia); anita@nvo.lv
Lauma Ziemeļniece, Zaļā brīvība (Latvia); lauma@zalabriviba.lv
Jeljaz Enev, Ministry of Economy (Bulgaria); j.enev@mi.government.bg
Skoop, The Swedish social cooperatives interest organisation (Sweden); info@skoopi.coop
Jaap Kemkes, De Omslag (Netherlands); info@deomslag.nl
Corine van de Burgt, De Omslag (Netherlands); info@deomslag.nl

APPENDIX 2. QUESTIONNAIRES PER COUNTRY

Country	Code	Questionnaires
AUSTRIA	AT	4
BELGIUM	BE	5
BULGARIA	BG	5
CROATIA	HR	7
CYPRUS	CY	7
CZECH REPUBLIC	CZ	5
DENMARK	DK	3
ESTONIA	EE	2
FINLAND	FI	2
FRANCE	FR	4
GERMANY	DE	3
GREECE	EL	1
HUNGARY	HU	9
IRELAND	IE	2
ITALY	IT	4
LATVIA	LV	3
LITHUANIA	LT	2
LUXEMBOURG	LU	1
MALTA	MT	2
NETHERLANDS	NL	1
POLAND	PL	5
PORTUGAL	PT	2
ROMANIA	RO	1
SLOVAKIA	SK	3
SLOVENIA	SI	2
SPAIN	ES	1
SWEDEN	SE	1
UNITED KINGDOM	UK	3
Total		89

APPENDIX 3. GLOSSARY

ACME – Association of Insurance Mutuals and Cooperatives
AGCI – Associazione Generale Cooperative Italiane (Italy)
AIM – International Association of Mutual Societies
AISAM – International Association of Mutual Insurance Companies
AMICE – Association of Mutual Insurers and Insurance Cooperatives in Europe
AiSBL – Association internationale sans but lucratif
ASBL – Association sans but lucratif
BAGFW – Bundesarbeitsgemeinschaft der freien Wohlfahrtspflege (Germany)
CASES – Cooperativa Antonio Sergio da Economia Social (Portugal)
CCACE – European Co-ordination Committee of Cooperative Associations
CECOP – European Confederation of Workers’ cooperatives, Social cooperatives and Social and participative enterprises,
CEDAG – European Council for Non-Profit Organisations
CEPES – Spanish Business Confederation of the Social Economy (Spain)
CIC – Community Interest Company (United Kingdom)
CIRIEC – Centre of Research and Information on the Public, Social & Cooperative Economy
CMAF – Cooperatives, Mutual Societies, Associations and Foundations
CN-CRESS – Conseil National des Chambres Régionales de l’Economie Sociale (France)
COFAC – Training and Cultural Activities Cooperative (Portugal)
COGECA – General Confederation of Agricultural Cooperatives in the European Union
CONCERTES – Walloon Confederation of Social Economy (Belgium)
Confcooperative – Italian Cooperative Confederation
COSME – EU programme for the Competitiveness of Enterprises and SME Enterprises
CRISES – Centre de recherche sur les innovations sociales (Canada)
CSDF – The Civil Society Development Foundation (Romania)
CSR – Corporate Social Responsibility
CSO – Central Statistics Office (several countries)
CWES – Walloon Social Economy Council (Belgium)
EaSI – European Union Programme for Employment and Social Innovation
ECG – Economy of the Common Good
EFSI – European Fund for Strategic Investment
EMES – European research network on social enterprises
ERDF – European Regional Development Fund (aka FEDER)
ESA – European System of National and Regional Accounts
EESC – European Economic and Social Committee
Euro Coop – European Community of Consumer Cooperatives
ESF – European Social Fund
EU – European Union
EURICSE – European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises (Italy)
EuSEF – European Social Entrepreneurship Fund
FEBECOOP – Fédération Belge de l’économie sociale et coopérative

FEDER – Fondo Europeo de Desarrollo Regional (aka ERDF)
FNDS – National Fund for the Development of Sport (France)
FNDVA – French National Funds for the Development of Associated Life
FTEV – Full-time equivalent volunteers
ICA – International Co-operative Alliance
ICMIF – International Cooperative and Mutual Insurance Federation
ICOS – Irish Cooperative Organisation Society (Ireland)
ILO – International Labour Organization
INAISE – network – International Association of Investors in the Social Economy
INSEE – Institut national de la statistique et des études économiques (France)
IPAB – Istituzioni di Pubblica Assistenza e Beneficenza (Italy)
IPSS – Instituições Particulares de Solidariedade Social (Portugal)
ISTAT – L'Istituto nazionale di statistica (Italy)
IUDESCOOP-UV – Institute of the Social Economy of the University of Valencia (Spain)
KFO – Cooperative Movement Bargaining Organisation (Sweden)
LEADER – Liaison entre actions de développement de l'économie rurale (European Funds)
LEGACOOP – Lega Nazionale delle Cooperative e Mutue (Italy)
MCC – Mondragón Corporación Cooperativa (Spain)
NCVO – National Council for Voluntary Organisations (United Kingdom)
NENO – Network of Estonian Non-Profit Organizations
NIS / INE – National Institute of Statistics (several countries)
NGO – Non-governmental organization
NNO – Association of Common Benefits (Czech Republic)
NPI / NPO – Non-profit institutions / organisations
NPISH – Non-profit institutions serving households
NSTSO – National Survey of Third Sector Organisations in England (United Kingdom)
OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development
ONCE – National Organization of Spanish blind people
ONLUS – Non Profit Organisation of Social Interest (Italy)
ONNS – Office National de Sécurité Sociale (Belgium)
PTS – Plataforma del Tercer Sector (Spain)
RedEsmed – Euro-Mediterranean Network of Social Economy
SBA – Small Business Act
SCB – National Statistics of Sweden
SBI – Small Business Initiative
SCE – Statute of the European Cooperative Society
SE – Social Economy
SEE – Social Economy Europe
SERUS – Social economy and civil society in Scandinavia
SNA – United Nations' System of National Accounts
STATEC – Institut national de la statistique et des études économiques (Luxembourg)
TS – Third Sector
VOSEC – Flemish Confederation of Social Economy (Belgium)

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny

Rue Belliard/Belliardstraat 99
1040 Bruxelles/Brussel
BELGIQUE/BELGIË

Dział odpowiedzialny za publikację: Dział Wizyt i Publikacji
EESC-2017-103-PL
www.eesc.europa.eu

© Unia Europejska, 2017

Powielanie materiałów dozwolone pod warunkiem podania źródła.

W celu wykorzystania lub reprodukcji ilustracji, należy uzyskać pozwolenie bezpośrednio od posiadacza/posiadaczy praw autorskich.

Print
QE-04-17-875-PL-C
ISBN 978-92-830-3872-6
doi:10.2864/152533

Online
QE-04-17-875-PL-N
ISBN 978-92-830-3873-3
doi:10.2864/5552

PL